TÜRKİYE'DE VE ARJANTİN'DE YAŞANAN SON EKONOMİK KRİZLER VE KRİZDEN ÇIKIŞ YOLLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Ali TÜFEKÇİ

Danışman: Doç. Dr. Levent GÖKDEMİR

İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği Gerekleri Doğrultusunda

Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında

YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Temmuz 2008)

TÜRKİYE'DE VE ARJANTİN'DE YAŞANAN SON EKONOMİK KRİZLER VE KRİZDEN ÇIKIŞ YOLLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

ALİ TÜFEKÇİ

İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği Gerekleri Doğrultusunda

Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında

YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Temmuz 2008)

ONAY SAYFASI

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı Öğrencisi Ali TÜFEKÇİ tarafından Doç. Dr. Levent GÖKDEMİR danışmanlığında hazırlanan "**Türkiye'de Ve Arjantin'de Yaşanan Son Ekonomik Krizler Ve Krizden Çıkış Yollarının Karşılaştırmalı Analizi"** başlıklı bu çalışma, Jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Çetin DOĞAN……...

Üye: Doç Dr. Levent GÖKDEMİR……

Üye: Doç Dr. Ali KOÇYİĞİT……..

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

……./……./200

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL
Enstitü Müdürü

ONURSÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Türkiye'de Ve Arjantin'de Yaşanan Son Ekonomik Krizler Ve Krizden Çıkış Yollarının Karşılaştırmalı Analizi" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

10.07.2008

Ali TÜFEKÇİ

Teşekkür

Ekonomik krizler 1990 sonrasında gelişmekte olan ülkelerin en önemli sosyal ve politik sorunları olmuştur. Bu yaşanılan krizler hem sosyal hem de birikmiş ekonomik tecrübeyi tahrip etmiştir. Özellikle Lisans eğitimimin ilk yıllarında Ekonomi Bilimini öğrenmeye çalışırken Türkiye ve Arjantin'de yaşanılan krizler ilgi alanım olmuş ve lisans derslerimin çoğunda bu krizler konu edilmiştir. Çok değerli hocam Prof. Dr. Gülten KAZGAN'ın verdiği Türkiye Ekonomisi dersi için hazırladığım "Türkiye'nin Dış Ticareti" konusundaki araştırmam ve Prof. Dr. Nurhan YENTÜRK hocamın verdiği "Ekonomik Analiz" dersinde hazırladığım Arjantin'in makroekonomik göstergeleri üzerinde yaptığım analiz çalışmalarım, ayrıca danışman hocam Doç Dr. Levent GÖKDEMİR'in konu hakkında hem teşvik hem de yapıcı önerileri bu konuda çalışma yapmamda en önemli etkenler olmuştur.

Çalışmam sürecinde gerek yüz yüze, gerekse e-posta ile araştırmam hakkında sürekli yardımda bulunan, özellikle Arjantin makroekonomik göstergelerinin bulunması konusunda gösterdiği çözümler ile beni rahatlatan, pratik zekasına hayran olduğum değerli hocam Doç. Dr. Levent GÖKDEMİR'e teşekkür borçluyum. Ayrıca, İnönü Üniversitesi İİBF İktisat Bölüm Başkanı değerli hocam Prof. Dr. Çetin DOĞAN'a, davranışlarındaki içtenliği ve arkadaşça yaklaşımları ile her konuda bizlere gösterdiği katkılarından dolayı teşekkür ederim. Literatür incelemesinde yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Ali KOÇYİĞİT hocama da ayrıca teşekkür ederim.

Anlaşır yönünde tekrar okuyarak bana yardımcı olan Adıyaman Üniversitesi Besni Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi Tayfur BAYAT'a da katkılarından dolayı teşekkür ederim.

TÜRKİYE'DE VE ARJANTİN'DE YAŞANAN SON EKONOMİK KRİZLER VE KRİZDEN ÇIKIŞ YOLLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Ali TÜFEKÇİ

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası.....i
Onur Sözü.....ii
Teşekkür.....iii
İçindekiler.....iv
Tablolar Listesi.....vii
Grafikler Listesi.....viii
Kısaltmalar Listesi.....ix
Özet ve Anahtar Kavramlar.....x
Abstract And Keywords.....xi
Giriş.....1

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR VE TÜRKİYE VE ARJANTİN EKOMİLERİNİN TARİHSEL SÜREÇ ÖZETİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....4
1.2. Araştırmanın Denenceleri.....5
1.3. Araştırmanın Amacı.....5
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....5
1.5. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları.....5
1.6. Araştırmanın Anahtar Kavramları ve Tanımları.....5
1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası.....6
1.8. Türkiye Ekonomisine Kısa Bakış.....7
1.9. Arjantin Ekonomisine Kısa Bakış.....14
1.10. Literatür İncelemesi.....19

İKİNCİ BÖLÜM

2001 KRİZİ ÖNCESİ TÜRKİYE EKONOMİSİ VE KRİZİN NEDENLERİ

2.1 2001 Kriz Öncesi Kamu Maliyesi 25
2.1.1 Kamu Harcamaları 26
2.1.2 Büyüme Ve Kamu Bütçesi 28
2.1.3 Kamu Borçları 29
2.2 2001 Kriz Öncesi Sektörlerin Durumu 31
2.2.1 Bankacılık Sektörü 32
2.2.2 İşgücü Piyasası 34
2.2.2.1 İşgücü Ana Göstergeler 35
2.2.2.2 Sektörel Bazda İstihdam 36
2.2.3 Üretim ve Dış Ticaret 38
2.2.3.1 1990–2000 Dönemi Sanayi Üretimi 38
2.2.3.2 Kapasite Kullanımı 39
2.2.3.3 Dış Ticaret 40
2.3 Ekonomi Politikası 43
2.3.1 Para Politikası 44
2.3.2 Mali Politika 47
2.4 2001 Türkiye Ekonomik Krizinin Nedenleri 48
2.4.1 Krizin Ekonomik Nedenleri 48
2.4.2 Krizin Siyasi Nedenleri 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2001 KRİZİ ÖNCESİ ARJANTİN EKONOMİSİ VE KRİZİN NEDENLERİ

3.1 2001 Kriz Öncesi Arjantin Kamu Maliyesi 53
3.1.1 Kamu Harcamaları 53
3.1.2 Büyüme Ve Kamu Bütçesi 55
3.1.3 Kamu Borçları 57
3.2 2001 Krizi Öncesi Sektörlerin Durumu 58
3.2.1 Bankacılık Sektörü 59

3.2.2 İşgücü Piyasası 62
3.2.3 Üretim ve Dış Ticaret 65
3.2.3.1 1990–2000 Sanayi Üretimi 65
3.2.3.2 Dış Ticaret 66
3.3 2001 Kriz Öncesi Sermaye Hareketleri Ve Ekonomi Politikası 68
3.3.1 Sermaye Hareketleri 68
3.3.2 Para Politikası 71
3.3.3 Mali Politika 74
3.4 2001 Arjantin Ekonomik Krizinin Nedenleri 75
3.4.1 Temel Nedenler 75
3.4.2 Diğer Nedenler 76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2001 TÜRKİYE VE 2001 ARJANTİN KRİZLERİNİN VE KRİZDEN ÇIKIŞ YOLLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

4.1 Türkiye Ve Arjantin 2001 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırılması 79
4.1.1 Bankacılık Sektörü Ve İşgücü Piyasası 79
4.1.2 Mali Politika 81
4.1.3 Para Politikası 84
4.2 Türkiye Ve Arjantin'in 2001 Ekonomik Krizinden Çıkış Yolları 87
4.2.1 Reel Ve Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler 87
4.2.2 Para Politikası Ve Cari Açık 93
4.2.2.1 Cari Açık 96
4.2.3 Kamu Maliyesi Ve Borçlar 99
4.2.3.1.Borçlar 100

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5. Sonuç Ve Öneriler 102
Kaynakça 106

Tablolar Listesi

Tablo 2.1: 1990–2000 Bütçe Gideri Ve Artışları (Türkiye)..... 26
Tablo 2.2: GSMH ve Bütçe Gelirleri(Türkiye) 28
Tablo 2.3: Kamu Dış ve İç Borç Stoku (Türkiye) 30
Tablo 2.4: Türk Bankalarının Statüsü..... 32
Tablo 2.5: 1990-2000 Türkiye İşgücü Piyasa Göstergeleri (Türkiye)..... 35
Tablo 2.6: 1990-2000 İstihdamın Sektörel Dağılımı (Türkiye) 36
Tablo 2.7: 1990-2000 Sektörlerin GSMH İçindeki Payları (Türkiye)..... 37
Tablo 2.8: 1990–2000 Türkiye Genel Sanayi Üretimi (Türkiye) 39
Tablo 2.9: 1990-2001 Dönemi Dış Ticaret (Türkiye)..... 40
Tablo 2.10: 1990-2001 Dış Ödemeler Dengesi (Özet) 42
Tablo 2.11: 1990-2001 Dönemi Enflasyon ve Faiz Oranları 44
Tablo 3.1: 1990–2001 Dönemi Bütçe Harcamaları (Arjantin)..... 54
Tablo 3.2: GSYİH ve Bütçe Dengesi (Arjantin) 56
Tablo 3.3: Kamu Borçları (Arjantin) 57
Tablo 3.4: Bankacılık Göstergeleri (Arjantin)..... 61
Tablo 3.5: Diğer Bankacılık Göstergeleri (Arjantin)..... 62
Tablo 3.6: İşgücü Piyasası Göstergeleri (Arjantin) 62
Tablo 3.7: İşgücü Esnekliği (Arjantin) 63
Tablo 3.8: Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Oranı (Arjantin) 64
Tablo 3.9: GSYİH Sektörel Dağılım Oranları (Arjantin) 65
Tablo 3.10: Genel Sanayi Üretim Endeksi (Arjantin) 66
Tablo 3.11: 1990-2001 Arjantin Ekonomisinin İthalat ve İhracatı 67
Tablo 3.12: 1990-2001 Arjantin Cari İşlemler Dengesi 69
Tablo 3.13: 1990-1999 Parasal Göstergeler (Arjantin)..... 71
Tablo 4.1: Arjantin ve Türkiye 2001 Krizi Sonrası Ekonomik Göstergeler 90
Tablo 4.2: 2002–2006 Arjantin, Türkiye Ödemeler
Bilançosu Özeti ve Döviz Rezervleri..... 97
Tablo 4.3: 2003–2006 Arjantin ve Türkiye Dış Borç Oranları 101

Grafikler Listesi

Grafik 2.1: Türkiye'nin Bütçe Gideri ve GSMH İçindeki Oranı 27
Grafik 2.2: Türkiye'nin Kamu Borç Yükü 31
Grafik 2.3: Türkiye'nin Kapasite Kullanım Oranları 39
Grafik 2.4: Türkiye Rezerv Değişimleri 46
Grafik 3.1: Arjantin'in Kamu Harcamaları 54
Grafik 3.2: Arjantin'in Kamu Borç Yükü 58
Grafik 3.3: Arjantin Ödemeler Dengesi 71
Grafik 3.4: Arjantin'in Rezerv Değişimleri 73
Grafik 4.1: Arjantin'de ve Türkiye'de İşsizlik Oranları 80
Grafik 4.2: Bütçe Gelirlerinin Harcamaları Karşılama Oranları 82
Grafik 4.3: Arjantin ve Türkiye'nin Yabancı Rezerv Miktarının Cari İşlemler Dengesine Oranı 85
Grafik 4.4: 2002–2006 Arjantin Türkiye Dış Ticaret Dengesi 91
Grafik 4.5: 2002–2006 Türkiye ve Arjantin Döviz Kuru,
Enflasyon, Mevduat Faizleri 95

KISALTMALAR DİZELGESİ

CHP **:** Cumhuriyet Halk Partisi

DPT **:** Devlet Planlama Teşkilatı

TÜİK **:** Türkiye İstatistik Kurumu

GSMH **:** Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH **:** Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IMF **:** Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

BCRA **:** Arjantin Merkez Bankası

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TÜFE : Tüketici Fiyatları Endeksi

MB : Maliye Bakanlığı

HM : Hazine Müsteşarlığı

TÜRKİYE'DE VE ARJANTİN'DE YAŞANAN SON EKONOMİK KRİZLER VE KRİZDEN ÇIKIŞ YOLLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi, Ali TÜFEKÇİ
İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2008
Danışman: Doç. Dr. Levent GÖKDEMİR

ÖZET VE ANAHTAR KAVRAMLAR

Ekonomik krizlerin 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yaşanma sıklığının artmasıyla liberal ekonomi politikaların uygulanmasının sorunlu olduğu görülmüştür. Gelişmiş ülkelerin deneyimleri gelişmekte olan ülkeler için uygun olmamış, Uluslararası Para Fonu tarafından önerilen politikalar başarısızlığa uğramıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonrası finansal piyasalar asimetrik olarak gelişmiş, sermaye hareketlerinin kontrolü yönünde düzenlemeler yetersiz kalmıştır. Yaşanan krizler sonrası ülkelerde ekonomi alanında reformlar yapılmasına rağmen, bu değişimler uzun vadede ekonomilerin iyileşmesinde çok etkili olamamıştır.

Bununla beraber, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye de 1990'lı yıllarda liberal ekonomik sistemi seçmiş ve milli parasının konvertibilitesini serbest bırakmıştır. Ekonominin serbestleşmesinden sonra ekonomik büyümenin artmasına karşın toplam borç stoku artmış, cari işlemler, dış ticaret ve bütçe dengesi sürekli açık vermiştir. Sonunda, Türkiye 1994 yılında önemli bir ekonomik kriz yaşamıştır. Bu dönemden sonra politikacılar tarafından ekonomik reformların yapılmasına karar verilmiş, buna rağmen kamu maliyesinde disiplinsizlik ve ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların devam etmesiyle 2001 krizi patlak vermiştir.

Diğer bir ülke Arjantin ise Türkiye gibi 1990'lı yıllarda serbest ekonomiye geçmiştir. 1990'lı yıllarda Arjantin, ekonomisini olumlu yönde düzeltmiş fakat toplam borç stokunda, cari işlemler ve bütçe açıklarındaki artışlara engel

olamamıştır. Söz konusu yıllarda Arjantin uyguladığı para kurulu sistemi ile enflasyonu ve faizleri bir süre makul düzeyde tutabilmesine rağmen, 2001 yılında derin bir ekonomik kriz yaşamıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmada 2001 Arjantin ve Türkiye krizlerinin benzer nedenlerden dolayı gerçekleştiği tespit edilmiştir. Her ne kadar iki ülke farklı ekonomik özellikler gösterse de, bankacılık sistemi gibi, kriz öncesi iki ülke de sürekli cari ve bütçe açıkları vermiş ve kamu maliyesinde yeterli disiplin gösterememişlerdir. Analiz sonucunda, iki ülkenin önemli benzer özelliği olan sabit kur sistemi, sağlıksız mali yapıya, bozulmuş cari işlemler dengesine ve ülkeler üzerine sürekli dışardan borç alma baskısına neden olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra, 2001 ekonomik krizi sonrası, Türkiye ve Arjantin finansal piyasaların ve diğer sektörlerin reformları sonucunda iyi ekonomik performans sergilemiş, fakat Arjantin'in aksine Türkiye enflasyon ve faizleri düşürmesine ve büyüme oranlarını artırmasına rağmen, borç stokunu ve cari işlemler açığını düşüremediği son tespit olarak söylenebilir.

Anahtar Kavramlar: Ekonomik Kriz, Dış Ticaret Dengesi, Cari İşlemler Dengesi, Sabit Döviz Kuru Sistemi, Para Kurulu, Mali Politika, Para Politikası.

RECENT ECONOMIC CRISIS OF TURKEY AND ARGENTINA: A COMPARATIVE ANALYSIS

Master Thesis, Ali TÜFEKÇİ
Inonu University Social Sciences Institute, July 2008
Advisor: Assoc. Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR

ABSTRACT AND KEYWORDS

In 1990's years, with occurrence density of economic crises in developing countries it is realized that liberation policies has implementation problems in those countries. Experience of development countries was not adaptable for developing countries as well as the policies which proposed by International Monetary Found failed.

After liberation of capital flows in developing countries, financial market improved asymmetrically and regulation of it was not sufficient for the controlling of the capital flows. Although after economic crises, the countries affiliate many economic reforms, in long term these reforms was enough impact on the recuperating of the economy.

In addition to, likewise other developing countries Turkey preferred liberal economic system after 1990's and permit convertibility of the it's local currency. After the liberation, Turkey's economy growth incremented however it's debt stock increased, current account, trade balance and budget gave deficit permanently. Eventually, Turkey experienced important crises in 1994. After that, Turkish policy makers decided to apply economy reforms, even so in order to enduring indiscipline of public finance and economic and politic instability, 2001 crisis blew up.

The other country Argentina got liberation economy in 1990's similar to Turkey. In 1990's years, Argentina improved it's economy positively but increasing in debt stock, current account deficit and budget deficit could not encumber. Although in topic years Argentina hold up inflation and interest to acceptable rate with implementation currency board regime in 2001, it occurred profound economic crisis.

Consequently, in this research paper determined that the 2001 economic crises of Turkey and Argentina happened due to same causes. However each countries demonstrated some different feature in economy like Banking system, just before the 2001 crisis, both of them gave budget deficit, current account deficit and not able to display sufficient discipline in public finance continuously. Results of analysis point that fixed exchange rate system which is the important similarity of these countries, causes unhealthy fiscal situation, deterioration of current account balance and pressure on the countries to borrow from abroad everlastingly. In addition to, as the last determination it can be said that after 2001 economic crisis, Turkey and Argentina exhibited well economic

performance with implementation of economic reforms in financial and other sectors, but in contrast to Argentina, even though inflation and interest rate declined and growth rate increased, Turkey could not achieve to decrease the debt stock and current account deficit.

Keywords: Economic Crisis, Trade Balance, Current Account Balance, Fixed Exchange Rate System, Currency Board, Fiscal Policy, Monetary Policy.

GİRİŞ

İktisadi krizler iktisat literatürüne girdikten sonra çeşitli düşünce akımlarının oluşmasına neden olmuştur. Birçok ekonomi teorisi, ekonomik krizler sonrası ortaya çıkmış ve uygulanma şansını ancak kriz sonrasında elde edebilmiştir. Keynesyen iktisadi doktrini, klasik iktisat uygulamaları neticesinde 1929–1930 yıllarında yaşanan iktisadi bunalım sonucunda hükümetler tarafından iktisat politikalarının belirlenmesinde kullanılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde Bretton Woods sisteminin çökmesi ve 1974 yılında yaşanan petrol krizi sonrası Neo-Klasik politikalar ile Keynesyen politikaların karışımı yeni bir ekonomik sistem oluşturulmuştur. Bu dönemden sonra birçok ülkede ekonomik sistem olarak karma ekonomi politikaları benimsenmiş ve uluslararası ekonomik örgütler daha aktif olmaya başlamıştır.

1980'lerden sonra dünyada ekonomilerin liberalleşme süreci başlamıştır. 1980 sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik reformlar yapılmış ve kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçilmiştir. Bu dönemde söz konusu ülkelerde yerel paraların konvertibilitesi sağlanmış ve piyasaya dayalı bir ekonomik sisteme geçilmiştir.

1990'lı yıllarda yaşanan bu süreçlerle birlikte gelişmekte olan ülkeler ilk önceleri çok iyi bir ekonomik performans sergileseler de sermaye hareketlerine bağlı ciddi krizler yaşamışlardır. Yaşanan her kriz sonrası ek ekonomik tedbirler alınmasına rağmen sonradan daha derin krizler yaşanmasına engel olunamamıştır. Küreselleşme sonucu 1990'lı yılarda bir ülkede yaşanan krizler zincirleme olarak başka ülkeleri de etkilemiştir. Küresel sermaye hareketlerinin teknolojik ilerlemelere paralel olarak daha hızlı olması ekonomik kırılganlıkların artmasına neden olmuş, gelişmekte olan ülkeler bu kırılganlıkları ancak ekonomik krizlerin yaşanmasından sonra azaltabilmişlerdir.

Gelişmekte olan ülkelerde liberalleşme sonrası yaşanan ekonomik krizlerin oluşma süreci, oluşma nedenleri ve kriz sonrası dönemlerde yapılan reformlar

ve ekonomik iyileşmeler iktisadi gözlem açısından iktisatçılar tarafından incelenmiş ve bunların sonucunda krizlerin nedenleri ve etkileri üzerinde çıkarımlar yapılmıştır. Genellikle krizler, ülkelerin ekonomi politikalarının ve ekonomi gelişim süreçlerinin benzerliklerinden faydalanılarak yorumlanmıştır.

Bu çalışmada da kriz literatüründe etkili bir analiz olan karşılaştırma yöntemi kullanılarak yaşanan ekonomik krizin nedenleri yönünde daha yapıcı bilgilerin çıkarımını mümkün kılacak Türkiye ve Arjantin son krizleri konu edilmiştir. Türkiye ve Arjantin tercihinde iki ülkenin ekonomik gelişim süreçleri, uyguladığı ekonomi politikaları ve uluslararası iktisadi örgütlerle işbirliği yönünde benzerlik göstermesi etkili olmuştur.

Çalışma, Türkiye ve Arjantin'in tarihsel ekonomi gelişimi, 2001 kriz öncesi Türkiye ekonomisi ve 2001 krizinin nedenleri, 2001 kriz öncesi Arjantin ekonomisi ve 2001 krizinin nedenleri ve 2001 Türkiye ve 2001 Arjantin krizlerinin ve krizden çıkış yollarının karşılaştırılması bölümleri olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Türkiye ve Arjantin ekonomilerinin küreselleşmeyle birlikte gelişimi, bu gelişme sürecinde siyasi ve toplumsal faktörlerin ekonomik politikaları ile ilişkisi ve bu ülkelerde yaşanan krizler ile ilgili literatür çalışması yer almıştır.

İkinci bölümde, Türkiye'nin son ekonomik krizi olan 2001 krizi öncesi son 10 yıllık ekonomik göstergeler detaylı incelenerek ekonomi politikalarının ve mevcut ekonomik durumların krize giden süreçte etkileri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise ikinci bölüm ile paralel bir yol takip edilerek, Arjantin'in son ekonomik krizi öncesi 10 yıllık ekonomik performansı ortaya konulmuştur. İkinci bölümde yapılan analizler ile paralel bir yöntem izlenerek dördüncü bölümde yapılan analizde karşılaştırılabilirliğin sağlanması amaçlanmıştır.

Son bölümde ise kriz öncesi Türkiye ve Arjantin ekonomileri özet olarak karşılaştırılıp ve kriz sonrası ekonomi politikaları ve ekonomik reformları incelenerek ülkelerin krizleri üzerinde değerlendirmeler özetlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR VE TÜRKİYE VE ARJANTİN EKONOMİLERİNİN TARİHSEL SÜREÇ ÖZETİ

1.1 Araştırmanın Konusu Ve Önemi

Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğu yapısal sorunlardan kaynaklanan finansal krizler yaşamıştır. Bu krizler neticesinde gelişmekte olan ülkelerde derin sosyal ve ekonomik problemler ortaya çıkmıştır. Bu problemleri ortadan kaldıracak ekonomi politikaları siyasi ve sosyal politikaların önüne geçmiştir.

Türkiye'de yaşanan son ekonomik kriz birçok siyasi iktidarı yerinden etmiş, nitekim Asya krizleri neticesinde de ekonomik etkiler birçok etki doğurmuştur. Arjantin'de yaşanan ekonomik kriz sonrası halk sokaklara dökülmüş, Uluslararası Para Fonu'nun uyguladığı ekonomi politikalarını protesto etmiştir. Ayrıca kriz sonrası birçok sektör yapısal değişimler geçirmiş; ekonomiler dibe vurduktan sonra balon büyümeler oluşmasına rağmen reel ücretler hızla düşmeye başlamış ve sonuç olarak kişiler hızla fakirleşmişlerdir.

Bu çalışmada da krizlerin olası nedenleri ve kriz sonrası uygulanan ekonomi politikaları üzerinde durulmuş; gelişmekte olan Türkiye ve Arjantin gibi ülkelerin son ekonomik krizlerinin analizi yapılarak krizlerin küresel bir seyir izleyip izlemediği ve ülkeden ülkeye farklılık gösterip göstermediği irdelenmiştir.

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerin korkulu rüyası olan krizlerin Türkiye ve Arjantin ekseninde analizleri yapılarak benzerliklerini/farklılıklarını ortaya koyup nesnel yargılara ulaşılmıştır.

1.2 Araştırmanın Denenceleri

"Türkiye'de ve Arjantin'de Yaşanan Son Ekonomik Krizler ve Krizden Çıkış Yollarının Karşılaştırmalı Analizi" başlıklı çalışmanın denenceleri şunlardır;

- Türkiye'de ve Arjantin'de yaşanan 2001 ekonomik krizler, nedenleri yönüyle benzerlik göstermektedir.
- Kriz sonrası uygulanan ekonomi politikaları neticesinde Türkiye ve Arjantin ekonomilerinin kırılganlıklarını azaltabilmişlerdir.

1.3 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı yaşanan krizlerin nedenleri açısından Türkiye ve Arjantin ekonomilerini karşılaştırıp benzer yönlerini ortaya koyarak kriz öncesi tehlike sinyallerini ortaya koymak ve kriz sonrası uygulanan ekonomi politikalarının başarısını belirlemektir.

1.4 Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında karşılaştırmalı analiz yapıldığından tablo ve grafiksel çözümleyici teknikler kullanılmıştır. Karşılaştırmanın yapılabilmesi için Türkiye ve Arjantin'in son ekonomik kriz öncesi makroekonomik göstergelerinin paralellik göstermesine dikkat edilmiştir.

1.5 Bilgi Derleme Ve İşleme Araçları

Araştırma kapsamında kullanılan tüm veriler Türkiye ve Arjantin'in resmi istatistik göstergeleri ile Uluslararası Para Fonu'nun dönemsel raporlarından derlenen verilerden oluşmuştur. Bazı oransal verilerin hesaplamaları Ms Excell aracılığıyla hesaplanmış ve grafiksel analizler ise Statistical Analysis Software programı ile yapılmıştır.

1.6 Araştırmanın Anahtar Kavramları Ve Tanımları

Kriz: Denetlenemeyen bazı dış faktörlerin etkisi ile ortaya çıkan ve sisteme zarar veren olumsuz gelişmelerdir (Arda, 2002).

Gayri Safi Milli Hasıla: Bir ülke vatandaşlarının veri bir yıl için ürettikleri toplam nihai mal ve hizmetlerin, belli bir para birimi karşılığındaki değerinin toplamıdır. (Arda, 2002)

Enflasyon: Fiyatlar genel ve özel seviyesinde görülen sürekli artıştır. (Arda, 2002)

Ödemeler Dengesi: Ödemeler dengesi; bir ülkenin bireylerinin, firmalarının ve devlet kurumlarının belirli bir dönem içerisinde diğer ülkelerin bireyleri, firmaları ve devlet kurumlarıyla gerçekleştirdiği uluslararası işlemlerin parasal değerlerini gösteren hesap tablosudur (Arda, 2002).

Cari İşlemler Dengesi: Cari işlemler, bir ülkenin toplam mal ile hizmet ihracatı ve transferlerinin bunların toplam ithalatı ile olan farkıdır. Döviz geliri döviz harcamalarını geçiyorsa cari işlemler dengesi "fazla" veriyor demektir. Döviz harcamaları döviz gelirini geçiyorsa "açık" var demektir (Arda, 2002).

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Doğrudan yatırım, yatırımcının yerleşiği olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide yaptığı uzun vadeli yatırımı gösterir. Burada yatırımcının kuruluşun sermayesinde % 10'dan (dahil) fazla paya sahip olması veya yönetiminde söz sahibi olması esastır (Arda, 2002).

Portföy Yatırımları: Kısaca menkul değerlere yapılan yatırımlar olarak tanımlanan portföy yatırımları, genellikle devlet veya özel kuruluşların bono ve tahvilleri ile hisse senedi ve diğer para piyasası araçlarını içermektedir (Arda, 2002).

1.7 Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırmanın birinci bölümünde araştırma ile ilgili genel bilgiler ve Türkiye ve Arjantin ekonomilerinin tarihsel süreci özet olarak yer almıştır. İkinci bölümde Türkiye ekonomisinin 2001 ekonomik krizi öncesi 10 yıllık performansı incelenmiş ve üçüncü bölümde ise ikinci bölüme paralel bir şekilde Arjantin'in 2001 ekonomik krizi öncesi 10 yıllık ekonomik durumu değerlendirilmiştir. Son bölümde ise ikinci ve üçüncü bölümde elde edilen verilerle Türkiye ve Arjantin'in yaşadığı 2001 ekonomik krizleri karşılaştırılıp, kriz sonrası her iki ülkenin ekonomileri incelenmiştir.

1.8 Türkiye Ekonomisine Kısa Bakış

Araştırmanın Türkiye analizi kısmında belirli kavramlar çerçevesinde ve tarihsel süreç içerisinde Türkiye ekonomisi ele alınmaktadır. Bu bağlamda gelişmişliğin bir göstergesi olarak ilk önce sanayi sektörü üzerinde durulmaktadır. Bilindiği üzere ülke deneyimlerinden yola çıkarak yeni liberal politikaların gelişmekte olan ülkeler açısından başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Gelişmiş ülkeler emek-yoğun, katma değeri düşük, çevre kirliliği yaratan ve verimliliği düşük sanayi sektörlerini hızla terk ederken, katma değeri düşük sektörlerde yoğunlaşan bir sanayi yapısına sahip olan gelişmekte olan ülkeler, ihracatlarını artırmış ve yüksek büyüme hızına sahip olmuşlardır. Ancak yüksek teknolojili ve rekabet gücü yüksek sektörlerde ihracata dayalı bir sanayi yapısı oluşturamamışlardır. Gelişmekte olan ülkeler sınıflamasında yer alan Türkiye'ye son 70 yıllık sanayileşme stratejisi açısından bakıldığında üç döneme ayrıldığı görülür. İlk dönem 1930'lu yıllarda diğer gelişmekte olan ülkelerle paralel olan bir ulusal kalkınma bilinci ve devlet desteğiyle başlatılan, 1970'lerin sonunda kendi iç çelişkileri ve dünya ekonomisinin koşulları nedeniyle ileri aşamada tıkanıp krize girse de, belli bir toplumsal dönüşümü gerçekleştirmiş olan, kalkınmayı sanayinin sürüklediği ithal ikameci sanayileşme politikasının uygulandığı dönemdir. İkinci dönem, 1980 sonrasında sanayileşmeyi dünya ekonomisiyle bütünleşme ve dışa açık büyüme stratejisiyle ilişkilendiren, istikrar ve yapısal uyum politikaları çerçevesinde devlet eliyle özel kesime kaynak aktarımı olmasına rağmen sanayileşmesiz geçen ihracata dayalı büyüme stratejisinin uygulandığı dönemdir. Üçüncü dönem ise 1995 yılından başlayarak 1980'lerin büyük ölçüde ticari serbestleşmesi ile başlayan dış sermaye piyasalarıyla bütünleşme dönemidir. Bu dönemin özelliği büyüme sürecinin artan ölçüde dış kaynak girişine bağımlı hale gelmesi ve büyüme stratejisinin yaşanan mali krizler nedeniyle sürdürülememesidir. Son 25 yıla damgasını vuran sermaye birikimi büyüme stratejisi Türkiye'de kaynakların daha verimli kullanılmasını ve verimlilik artışlarına değil, mevcut kapasitelerin kullanılmasına ve kaynakların yeniden tahsisine ayrılmıştır. Büyüme sürecini büyük ölçüde sermaye

hareketlerine bağımlı hale getiren Türkiye, ihracata dayalı büyüme stratejisini dünya üretimi ve işbölümünde standart-geri teknolojiler, emek yoğun ürünler ve ucuz emek ile uzmanlaşma doğrultusunda sürdürmüştür. Sanayi sektörü açısından sonuç olarak Türkiye'nin uzun dönemde toplumsal ve ekonomik koşullarını iyileştirebilmesi için teknolojik yeteneğini geliştirmesi, sanayinin teknoloji temelini yenileyecek fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarıyla üretim ve ihracatını katma değeri yüksek, bilgi yoğun sanayi ürünlerine yöneltmesi gerekir (Eser, 2006).

Türkiye ekonomisi tarım sektörü açısından incelendiğinde tarımsal gelişme politikalarını üç ayrı dönemde ele alabiliriz; İlk dönem; planlı kalkınma öncesinde tarımsal gelişme başlığı altında 1960'lı yıllara kadar tarımda "ne pahasına olursa olsun üretme" politikaları doğrultusunda şekillenmiştir. Üretim artışı ise 1960'lı yılların ortasına değin tarım arazilerinin genişletilmesiyle gerçekleştirilmiş, Marshall yardımıyla sağlanan makineleşmeyle desteklenen bu yönelim geniş otlakların, ormanların, kullanılmayan kamu arazilerinin tarım alanlarına dönüştürülmesine yol açmıştır. 1980'lere kadar süren planlı kalkınma dönemlerinde tarımsal gelişme politikaları üretimin verim artışı yoluyla gerçekleştirilmesine yönelik olmuştur. 1960–1980 arası devletin tarımsal gelişme sürecine katkı düzeyinin de doruğa çıktığı bir dönem olmuştur. Bu doğrultuda çok sayıda hukuksal, kurumsal ve teknik düzenleme yapılmıştır. Üçüncü dönemde ise 1980 sonrasında tarımsal gelişme politikaları yer almaktadır. 1980 sonrasında dünyada ve Türkiye'de gündeme gelen liberal ekonomik politikalar tarımsal gelişmenin yapısında büyük değişimlere yol açmıştır. Özetle bu dönemde(Çağlar, 2006);

- Tarım gözetilen bir sektör olmaktan çıkmış,
- Devlet desteklerinin kapsamı daraltılmış, boyutları küçültülmüş ve amaçları kırsal kalkınma doğrultusunda değiştirilmiş,
- Tarımsal girdi ve çıktı fiyatlarının oluşumu büyük ölçüde ülke içindeki ve dışındaki piyasa koşullarına bırakılmış,

- En temel yatırımların bile ülke kaynakları yerine AB, DB, IMF vs. global kuruluşlardan sağlanan kaynaklarla geçiştirilmiş,
- Kaynak tahsisinde ülkesel, yöresel, sektörel ve toplumsal öncelikler belirsizleşmiştir.

24 Ocak 1980'le birlikte başlatılan tarımda küçük üreticiliği tasfiye politikası ve 1990'lardan itibaren tarımda uygulanan politikalar ile küçük üreticilik hızla kaybolmuştur (Aydın, 2006). Tarım sektörüne genel bir bakış açısıyla 1960'lı ve 1970'li yıllar ithal ikameci bir yaklaşım ve montaj sanayinin öncelik aldığı bir dönem olmasına karşın, tarımda ilaç ve gübre kullanımının yaygınlaşması, karma yem fabrikalarının yapılması, kooperatifçiliğe önem verilmesi gibi gelişmeler olmuştur. 24 Ocak kararları ile ihracata yönelik kalkınma planları nedeniyle ve dış rekabete açık şekilde sanayileşme iddiasıyla orta atılan programlar dış ve iç borçların inanılmaz ölçüde artışına, tarım ürünleri de dâhil pek çok ürünün ithalatına dayanan bir yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Çakır, 2006).

Krizlerin oluşumunda gelişmekte olan ülkelerde kamu kesiminin ödemeler bilânçosu dengesi, devlet bütçesi (kamu harcamaları, kamu gelirleri), para politikası çerçevesinde faiz, kur politikaları vs. birçok unsurun etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak kamu kesimi borç dengesi üzerinde durulacaktır. Söz konusu ayırımın içinde özellikle dış borçların finansal krizler üzerindeki etkisine değinilecektir. Dış borç krizine yol açan cari açık artan kamu kesimi bütçe açığıyla ilgilidir. Birinci petrol şoku neticesinde dünyada oluşan stagflasyonist ortamda, Türkiye kamu yatırımlarının desteğiyle hızlı büyüme süreci yakalamış ancak büyük kamu açıkları oluşmuştur. Daha spesifik olarak konuya yaklaşıldığında 1960'lı yılların başından itibaren uygulamaya başlanan ithal ikameci, ithalata bağımlı, korumacı ve popülist iktisat politikalarının dış borç krizi ve ekonomik durgunluğun altyapısını oluşturduğu ileri sürülebilir. Çünkü planlı dönemle birlikte iç talebe yönelen ve dış girdilere bağımlı olan bir sanayileşme modeli benimsenmiştir. Bu bağlamda dayanıklı

tüketim malları sektörünün hızla gelişmesi, dış girdilere ve dolayısıyla ithalata bağımlılığı artırmıştır. Birinci petrol şokuna kadar petrol fiyatlarının uluslararası alanda düşük seviyede gitmesi, ithal enerji kaynaklarına bağımlı bir yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak 1974–1977 kesitinde beliren dış etkenlerin ve uygulanan iktisat politikalarının 1977'de krize yol açtığı görülmektedir.

1974–1977 arası döneme ilişkin vurgulanması gereken ilk nokta, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında özel sektörün genişletilmiş sübvansiyon sistemi ile desteklenmesi stratejisi benimsenmiş olmasına bağlı olarak petrol fiyatlarındaki hızlı artışın piyasaya yansıtılmayarak, Akaryakıt İstikrar Fonu kaynaklarından finanse edilmesidir. İkinci nokta ise dönem ortalaması olarak %7,9 gibi yüksek büyüme hızı hedeflemesi, özellikle 1974–1976 kesitinde uluslararası krize karşın %7,8' e ulaşılması, dış borç krizinin yoğunlaştığı 1977'de %3,9'luk büyüme hızına ulaşılmasıdır. 1984 yılı ile birlikte özel kesimin payı hissedilir derecede artmaya başlamıştır. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren borç stokunda görülen hızlı artışın nedenleri, borçlu kurum ve kuruluşların payları, borçlanmadaki etkenler ve finansman kaynakları üzerinde yoğunlaşmaktadır.1980–1989 arasında dış borçlanmadaki gelişmeler, borç göstergelerinin genelde negatif bir gelişme göstermemiş olmasına, bu bağlamda borç servisinin giderek ağırlaşmasına karşın dış borç krizi riskinin sürdürülebilir dış finansmana ulaşabildiği ve borç servisindeki aksamalar giderilebildiği ölçüde aşılabildiğini işaret etmektedir. Ancak global olarak net borçlanma hasılatının düşük performansı ve borç birikim rasyosunun aldığı değerler kırılgan yapıların tasfiye edilemediğini göstermektedir. Bu bağlamda finansal serbestleşmede atılan adımlara bağlı olarak dış kaynak girişinin artma eğilimine sahip olduğu, bununla birlikte dış borçlanma odaklı bir iktisat politikasının henüz tam olarak oluşmadığı görülmüştür. Finansal krizler arasında salınımla geçen 1990–1999 arasında ilk kırılma noktası 1994 yılıdır. Öncelikle 1994'te oluşan kırılmalar hariç döneme damgasını vuran temel özellik finansal serbestleşmeye uyumlu düşük döviz kuru ve yüksek pozitif reel faiz uygulamasına geçilmesidir. 1990–1999 arası dönem bir bütün olarak ele

alındığında cari açık toplam 166 milyar $ olmuştur. Yabancı sermaye girişinin yaklaşık %40'ı cari açığın finansmanında kullanılmıştır.

Aynı dönemde dış borç stoku yaklaşık 60 milyar $'a ulaşmıştır. Cari açığın finansmanı dışında ciddi borç artışına yol açan sermaye girişi söz konusudur. Aradaki fark yerleşik kökenli kayıtlı ve kayıt dışı sermaye çıkışlarından ve rezerv birikiminden kaynaklanmaktadır (Sönmez, 2006). Cumhuriyet dönemi iktisat politikalarında iç borçlanma bir politika aracı olarak 1984 yılına kadar hemen hemen hiç kullanılmamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, 1950'lerden 1980 yılına kadar geçen dönemde kamuda finansman açığının sürekli bir şekilde yaşanmış olması, iç borçlanmanın anti-konjonktürel amaçla kullanımını imkânsız kılmıştır. 1980 sonrası iktisat politikası tercihleri kamunun yatırım ve tüketim harcamalarına, yapısal uyum hedefleri doğrultusunda sürekli sınırlama getirip kaynak tahsisine yeniden yön vermeye çalışmasına rağmen, kamunun iç borçlanma gereği sürekli artış halinde olmuş ve iç borçlanma aracı, 1980 öncesi döneme göre nitelik ve nicelik olarak değişiklik göstererek sürekli kullanılan bir araç haline gelmiştir(Ekzen, 2006).

Ülkemizde yaşanan krizlerin bir çoğunda temel sorun finansal piyasaların yeterince gelişmiş olmamasından kaynaklanmaktadır. Yeterince gelişmiş finansal piyasaları ve finansal enstrümanları olan bir ülkenin ekonomisi esneklik kazanmakta ve finansal krizleri daha çabuk ve düşük maliyetle atlatmaktadır. 24 Ocak 1980 kararlarına kadar, kontrollü ve katlı kur politikası uygulayan Türkiye, bu tarihte aldığı kararlar çerçevesinde -daha gerçekçi ve esnek- yeni bir kur rejimine geçmeye karar vermiştir. Bu kapsamda, TL, yabancı paralar karşısında yaklaşık olarak % 50 civarında devalüe edilmiş ve kimyasal gübre ithalatı dışında katlı kur uygulamaları kaldırılmıştır. Ayrıca, ihracatçılara tanınan döviz tahsisi uygulaması hammadde ve ara malı ithalatçılarına da tanınmıştır. 1984 yılında kur rejiminde çok önemli bir değişiklik yapılarak yerleşiklere, ticari faaliyetler karşılığında edinilmiş dövizlerin bankalarda mevduat olarak tutulması imkanı getirilmiştir. 1989 Ağustos ayında kabul edilen 32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile döviz ve efektif hareketleri

üzerindeki kısıtlamaların hemen hepsi kaldırılmıştır. Yerleşik olmayanlara da döviz mevduat hesabı açma hakkı tanınmış ve TL için konvertibiliteye geçilmiştir. 1990–1992 yılları arasında uygulanabilen para programları hazırlanmış ve bu para programlarında döviz piyasası genellikle TCMB'nin açık pozisyonunu küçültme veya kontrol altında tutma çabalarının sonucu olan müdahalelere uğramıştır. Fakat bu müdahaleler kur rejimini etkileyecek ölçüde yoğun olmamıştır. 1999 yılı sonuna kadar etkileri itibarıyla esnek çapa, uygulamada da kontrollü serbest bir kur rejimi uygulanmıştır.

Kur, piyasada serbestçe belirleniyor, fakat Merkez Bankası yoğun bir şekilde müdahale ediyordu. Bu dönemde, kur artışları genelde enflasyon düzeyinde veya bu düzeyin biraz altında tutulmuştur. 2000 Ocak ayından 2001 Şubat ayına kadar bir kur temelli stabilizasyon programı uygulanmıştır. Bu kapsamda kur rejimi de esnek bir çapa olarak belirlenmiştir. 2001 Şubat ayından sonra program başarısız olmuş ve Türkiye tamamen serbest kur rejimine geçmiştir(İnan, 2002). Halen bu kur rejimi uygulanmaktadır. Geçen 20 yıllık süreci analiz edersek 2 önemli sonuca varabiliriz; Birinci olarak 1980'lere kadar katı kur politikalarından 2000'lere doğru daha serbest kur rejimlerine geçilmiştir. İkinci olarak da hemen hemen bütün alternatif kur rejimleri –para kurulu sistemi hariç- uygulanmıştır. Türkiye'de finansal yapı üç dönemde ele alınabilir. 24 Ocak kararlarından önceki dönemde finansal piyasalar devletin hâkimiyet alanı içersindeydi. Bu noktada dış ticaret faaliyetleri, para ve kredi ile ilgili konularda ekonomiye doğrudan müdahale edilmekteydi. 24 Ocak kararlarıyla birlikte ekonomide finansal serbestleşme dönemi başlamıştır. Bununla birlikte ekonomik yapı değişime başlamıştır. Kamu Ortaklığı İdaresi, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete başlamış, mevduat sertifikaları, yatırım fonları, finansman bonoları gibi yeni finansal enstrümanlar kullanılmaya başlanmıştır. 24 Ocak kararları ile birlikte döviz piyasasında serbest kur uygulamasına geçilmiş, Türk Lirası'na çevrilgenlik sağlanmış ve Türk Lirası'nın döviz piyasalarında istenildiği miktarda alınıp satılmasına izin verilmiştir. Türkiye'de sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinden sonra

finansal derinliğin artmasına karşın, kredi hacminde meydana gelen artışların sabit sermaye yatırımlarını arttırmadığı, tersine spekülatif sermaye hareketlerine neden olduğu görülmüştür (Koçyiğit, 2006). Finansal piyasalarda yaşanan krizler bağlamında özellikle 2001 krizinde uygulanan para kurulu sistemi (currency board system) ile Merkez Bankası emisyon hacmi dış varlıklara bırakılmıştır. Bu açıdan para politikası nihai kontrolü olan Merkez Bankası yurtiçi olaylara müdahale edememiş ve para politikası araçlarını etkin kullanamamıştır. Zaten para kurulu sistemini uygulayan Arjantin yine söz konusu sistemden kaynaklanan reel döviz kurunun aşırı değerlenmesinden kaynaklanan ödemeler bilânçosu krizi yaşamıştır. Bu bağlamda para kurulu sistemi yerine Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yurt içi olaylara duyarlı alternatif para politikalarının tercih edilmesi daha uygun olacaktır.

2001 krizinden sonra siyasal istikrarın sağlanması, Avrupa Birliği uyum süreci içerisinde yapısal reformların gerçekleştirilmesi, kamu bütçesinde gelir-gider dengesinin ve teknik düzenlemelerin yapılandırılması, faiz dışı fazla hedeflerinin yakalanması, enflasyon oranının yıllar sonra tek haneli rakamlara indirilmesi, istikrar ortamı ve uluslararası konjonktürün olumlu seyri vs. yaşanan olumlu gelişmelerle birlikte Türkiye 20 çeyrek dönem büyüme kaydetmiştir. Merkez Bankası'nın açık enflasyon hedeflemesi ile birlikte dalgalı kur sistemi politikası tercihi ile 2006 yılında arz şoklarından dolayı uzunca bir süre %10 seviyelerinde seyreden enflasyon oranına rağmen beklentilerin %5,5 seviyelerinde seyretmesi bu politika sepetinden elde edilen kazanımları göstermektedir (TCMB, 2006). Açık enflasyon hedeflemesi stratejisine geçildikten sonra TCMB iletişim, şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından büyük aşamalar kaydetmiştir. 2006 yılından itibaren enflasyon hedefleri nokta hedef (hedef değişken TÜFE) olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda 2008, 2009 ve 2010 yılları için enflasyon oranı %4 olarak hedeflenmiştir. Yine enflasyon hedeflemesi stratejisine bağlı olarak %2 dalgalanma aralığı bırakılmış ve yine strateji doğrultusunda hedeften sapma olduğu zaman revizyona gidilebileceği belirtilmiştir (TCMB, 2008).

1.9 Arjantin Ekonomisine Kısa Bakış

Arjantin 1516'da Juan Diaz de Solis tarafından keşfedilmiştir. 1580 yılında Buenos Aires yerleşime açılmış, 1600'lü yıllarda hayvancılık gelişmeye başlamıştır. İngilizlerin ve İspanyolların işgalinden sonra Arjantinliler 1810 yılında kendi devletini kurmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda edindiği tarafsızlığını İkinci Dünya Savaşı'nda da devam ettirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Albay Juan de Peron devlet başkanı olmuştur. Peron'un politik gücü ikinci eşi Evita ve Evita'nın çalışan sınıflar arasında popülaritesiyle desteklenmiştir. Peron'un zaman içinde artan gücüne karşı darbe yapılmış ve Peron sürgüne gönderilmiştir. İktidar 1960'lı yıllar boyunca radikal siviller ile askerler arasında gidip gelmiştir. Bu dönem gerilla hareketlerinin artmasıyla şekillenmiştir. Kongre ve başkanlık seçimleri 1973 yılında yapılmıştır. Peron'un 1974 yılında ölmesiyle birlikte üçüncü eşi İsabel Martinez de Peron Güney Amerika'nın ilk kadın cumhurbaşkanı olmuştur (Ekici, 2002).

Hükümetin istikrar politikaları beklenen sonuçları vermemiş, 1975 yılında sağ ve sol grupların eylemleri nedeniyle 700 kişi hayatını kaybetmiştir. 1976 yılında ordu darbesiyle birlikte devlet başkanı görevden uzaklaştırılmış ve askeri cunta savaş yasaları uygulamıştır. Askeri cunta 1981 yılına kadar sol ve muhalif grupların terör eylemlerini azaltmıştır. 1981–1983 arası İngilizlerin Falkland adalarını işgal etmesi, Arjantin'de koşulların daha da zorlaşmasına neden olmuştur. 1983 seçimleri yaklaştığında enflasyon %900'leri bulmuş, dış borçlar görülmemiş seviyelere gelmiştir. 1983 Ekim ayında yapılan seçimlerle Raul Alfosin liderliğindeki radikal sivil birlik, Peron'un partisinden daha fazla oy almıştır. Alfosin seçimlerden sonraki bir ay içinde yüksek yiyecek fiyatları nedeniyle yapılan gösteriler sonucunda yeni devlet başkanı Carlos Menem'e görevi bırakarak, zorunlu olarak istifa etmiştir. Menem 1991'de özelleştirmeyi hızlandırarak ve belli iş alanlarından devlet yönetimini çekerek uygulanmakta olan sert ekonomik tedbirleri daha da sertleştirmiştir. Arjantin ekonomisi 1992 yılında para kurulu sistemine geçerek para politikası yurtiçi olaylara duyarsız hale getirilmiştir. Bunun sonucunda Arjantin ekonomisi 1998 yılında resesyona

girmiştir. Ararlık 1999'da Fernando de la Rua devlet başkanı olmuştur. Çok sayıda sert ekonomik tedbir alınmasına rağmen durgunluk devam etmiştir. 2001 yılında Fernando de la Rua ülkeyi 1991 yılında hiper enflasyondan kurtaran Peronist ekonomi bakanını tekrar göreve getirmiş ve IMF tekrar yardım etmeye başlamıştır. Tarihsel süreç sonucunda ise Ocak 2002'de kongre Eduardo Duhalde'yi devlet başkanı olarak atamıştır (Ekici, 2002).

Arjantin, kişi başına milli geliri en yüksek olan Güney Amerika ülkesidir ve gelir dağılımı oldukça adaletli dağılmıştır. Arjantin ekonomisi genel olarak tarıma dayanmasına rağmen son yıllarda sanayi ve hizmetler sektörü de gelişmeye başlamıştır. Arjantin, yüzölçümü olarak Türkiye'nin üç buçuk katına (2.795 milyon km2) yakın olmasına karşın, nüfusu Türkiye nüfusunun yarısını biraz aşmaktadır (37 milyon). Küçük bir yerli nüfus dışında İspanyol, İtalyan, Polonya'lı, Alman kökenli göçmenlerin torunlarından oluşan bir kitledir. Resmi dil İspanyolcadır. Öteki Güney Amerika ülkelerinde olduğu gibi büyük çoğunluk Katoliktir. Dış görünüşü itibariyle az gelişmiş bir ülkeden çok kalkınma basamaklarında epey yol almış bir izlenim bırakmaktadır. Gıda ve canlı hayvan, mineral yakıtlar, tahıl ve makine başlıca ihraç mallarıdır. 1910'larda beş-altı yıl süreyle Arjantin'in toplam milli geliri ABD'nin milli gelirinden fazla olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalması bu ülkeyi Türkiye'den çok daha avantajlı bir konuma sokmuş, ancak bu dönemde temeli atılan popülist politikalar günümüze kadar uzanan ekonomik, sosyal ve siyasal çalkantıların da temel nedeni olmuştur. 1983–2001 arası demokrasi yeniden kurulmuş, Alfonsin, Menem ve De la Rua yönetimlerinde Arjantin'in en uzun demokratik süreci yaşanmıştır. Alfonsin yönetimi (Radikal parti) 1989'da hiper enflasyona yenik düşmüş, "El Turco" Menem'in Neo-liberal Peroncu yönetimi enflasyonu dizginleyerek, kamu hizmetlerini özelleştirip, ekonomiyi dışa açmıştır. Arjantin Washington çizgisinde bir siyaset güderek, Brezilya, Uruguay ve Paraguay'la birlikte Güney Yarım Küre Ortak Pazarı'nın (Mercosur) kurucu üyeleri arasında yer almıştır (CHP Arjantin Raporu, 2002).

1992 yılında Arjantin ekonomisi hiper enflasyon, kamu borç stokundaki fasit daire vb. nedenlerden dolayı temelinde sabit döviz kurunu barındıran para kurulu sistemine (currency board) geçmiştir. Arjantin para kurulunu oluşturan "Konvertibilite Kanunu"na göre, Arjantin'in eski para birimi olan Australın değeri 1 ABD doları= 10 000 Austral şeklinde belirlenmiştir (Akyazı, 1998). Daha sonra 1992 yılında para birimi değiştirilerek 1 Arjantin pesosu=1ABD dolarına eşitlendi. Bu kanun altında ilk etapta % 100 üzerine bir rezerv para tutuldu. Para kurulu, Arjantin hükümetine ait bankaları 1/3 rezerv miktarı kadar tuttu fakat bu bankaların parasallaşmasını yasakladı. Böylece sistem uzun dönemli maliye politikaları ve ödemeler bilânçosu dengesi üzerine bir şüphe uyandırmadı (Chang, 2003). Arjantin'in para kurulu sistemini tercih nedeni bütçenin monetarizasyonuna bağlı olarak hiper enflasyona maruz kalmasıdır. Arjantin ekonomisi 1992'den kriz yılına kadar para kurulu sistemini başarıyla uygulamış, ve enflasyonun düşürülmesi açısından büyük kazanımlar elde etmiştir.

Para kurulu sistemi uygulanmaya başladığında enflasyon oranı yaklaşık %3000 oranındaydı. Arjantin'in para kurulu sistemi uygulamasına geçmesindeki amaç zaten Finans Bakanı Cavallo'nun hiper enflasyon nedeniyle ülkenin düşen kredibilitesini kurtarmak istemesidir. Yine para kurulunun uygulandığı yıllar boyunca reel GSYİH ortalama %3,4 artmıştır. Arjantin, Latin Amerika ülkeleri içinde farklı bir duruma sahipti. Örneğin Arjantin reel GSYİH'sı 2001'in ortalarında % 3 düştü, ancak diğer Latin Amerika ülkelerinde sadece % 1,3 düştü, işsizlik oranı Arjantin'de %15,7 iken diğer Latin Amerika ülkelerinde %6,7 idi(Chang, 2003). Başlangıçta Arjantin'de var olan hiper enflasyon 1993 yılına kadar hızlı bir şekilde düştü. 1993–1998 arası enflasyon oranı %4 oldu. 1 peso=1 dolar üzerinden parite olmasına rağmen 1995 Meksika ödemeler bilançosu krizi ve 1997 sonunda Doğu Asya krizi, Arjantin pesosu üzerinden devalüasyon yönünde spekülatif ataklara neden oldu. Bu baskılar Arjantin ekonomik performansını 1998 sonuna doğru ve 2001 yılında % 3 negatif büyüme ile sonuçlandırdı. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, rezerv ülkenin

finansal ve ekonomik koşulları para kurulu ülkesini etkilemektedir. Arjantin'in rezerv ülkesi ABD ve 1991–1996 arası döviz kuru durağandı. Fakat 1996–2001 arası yıllık ortalama %6 arasında değişti (Feldstein, 2002). Bu noktada Arjantin para kurulu sisteminin en büyük hatası sabit kuru yanlış parite üzerinden kurmasıdır. Bunlara ek olarak makro ekonomik politikalar ve yapısal reformların eksikliği yerli ve yabancı yatırımcılara güven vermemiş, dolayısıyla para kurulunun kredibilitesi sarsılmıştır (Spiegel, 2002).

1999'da iş başına gelen radikal De La Rua yönetimi iktisadi durgunlukla baş edememiş, işsizlik ve güvensizlik artmış, sosyal sorunlar büyümüştü. 21. Yüzyıl başında Arjantin ekonomisi Gayri Safi Milli Hasıla olarak Güney Amerika'nın sadece sekizde birine sahiptir. Meksika ve Brezilya ekonomileri iki buçuk kat daha büyüktür ve Arjantin'in dünya ekonomisindeki payı sadece % 4 ile 40. sıradadır.

Arjantin Güney Amerika'nın kişi başına en yüksek gelir düzeyine ve en eğitimli nüfusuna sahiptir. Bütün öteki Güney Amerika halklarından çok daha hızlı ve etkili reaksiyon verme geleneği vardır. Üç yıldır Güney Amerika ortalamasından % 4,5 daha az büyüyen Arjantin, bu trend devam ederse 2010'daki iki yüzüncü yılına 1810'da olduğu gibi Güney Amerika'nın yüzde 5-6'sı bir gelire sahip olarak girecektir.

2002 başlarındaki Arjantin, 43 aydır süren bir resesyon, yüzde 20'lerde rekor bir işsizlik, son seçimlerde protesto anlamına beyaz oy kullanma oranında tarihinde görülmemiş bir artış tablosu göstermektedir. 20 Aralık 2001'den beri yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal kriz otuz kişinin hayatına, çok sayıda yaralanma, tutuklanma ve yağmalamaya, iki kez sıkıyönetim ilanına, iki hafta içinde beş başkanın görevi üstlenmesine, genel bir bezginlik havasının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Spiegel, 2002).

1997 yılında büyük umutlarla, yolsuzluk ve adaletsizlikle mücadele sloganıyla Arjantin'in en köklü partisi olan Union Civica Radikal (Radikal Parti) ile

demokratik sol eğilimli Ferapaso Partisi arasında kurulan "Alianza" cephesi, önce 1997 yılında yapılan kısmi kongre seçimlerinde % 45.6 oy alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Daha sonra 1999 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oylarını artıran Alianza adayı Fernando de la Rua, ilk turda seçilmek için gerekli olan oy oranını geçerek % 48.5 oyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Alianza'nın küçük ortağı olan Ferapaso Partisi'nin başkanı olan Carlos "chacho" Alvares de aynı seçimlerde Cumhurbaşkanı yardımcılığına gelmiştir (Çiloğlu, 2002).

Vergi artışları, IMF'yle 7.4 milyar dolarlık stand-by anlaşmasıyla 2003'e kadar bütçe açıklarını sıfırlama taahhüdü, çalışma yasası, 1000 Peso'nun üzerinde maaş alan kamu çalışanlarının maaşlarında yüzde 12-15 arası indirim, siyasetçilerin adlarının karıştığı çeşitli rüşvet olayları ardından yaşanan kriz, 2000 Kasımı'nda yeni bir ekonomik paketin açıklanmasına yol açmıştı. Bu paketle birlikte çoğunluğu muhalefette bulunan Peroncu eyalet valilerinin harcamalarında kısıntıya gidilmiş, işçi sendikaları bir yıl içinde üçüncü genel grevi düzenlemişlerdir. (Çiloğlu, 2002).

2000 sonunda IMF'yle Ocak ayında imzalanan stand-by anlaşması gözden geçirilerek toplam 39.7 milyar dolara ulaşan "ekonomik zırh" paketi üzerinde anlaşılmıştır. Bu pakette IMF fonları yanısıra, Dünya Bankası, Amerikan Kalkınma Bankası, İspanya ve yerel bankalarca açılacak krediler de yer almıştır. Ancak olumlu hava kısa sürmüş, iki ekonomi bakanı peş peşe görevden ayrılmıştır. Menem'in 1991–1996 arasında Ekonomi Bakanlığı'nı yapan "konvertibilite"nin mimarı Domingo Cavallo göreve tekrar gelmiştir.

Cavallo'nun icraatı sermaye mallarının gümrük oranlarını indirmek, lüks malların gümrük vergilerini yükseltmek, bankacılık işlemleri vergisini uygulamaya koymak, bazı vergileri indirmek olmuştur. Ancak 2001 Haziranı'nda, 30 milyar dolarlık kısa vadeli borcun, % 16 gibi yüksek bir faizle uzun döneme yayılması, faiz oranının yüksekliği nedeniyle eleştiriyle karşılanmış ve olumlu psikolojik hava kaybolmuştur. Cavallo'nun daha sonraki

icraatı Peso'nun değerinin ABD doları ve Euro'nun ortalamasını temel alan bir paket oluşturmak olmuş, ancak Temmuz ayından itibaren, Arjantin'in borçlarını ödeyemeyeceği endişeleri artmıştır. Ülke riski buna bağlı olarak yükselmiş, borsa düşmüş, döviz rezervleri ve banka mevduatları ciddi şekilde azalmıştır (Çiloğlu, 2002).

İki yıl içindeki yedinci genel grevin ardından yağmalar ve gösteriler meydana gelmiş, Cumhurbaşkanı De la Rua 19 Aralık'ta olağanüstü hal ilan etmiş, Ekonomi Bakanı Cavallo istifa etmiştir. 20 Aralık'ta milli mutabakat hükümeti kurmakta başarısız olduğu için istifa eden De la Rua'nın yerine 22 Aralıkta San Luis Valisi Rodriguez Saa seçilmiş, 3 Mart 2002'de yapılacak seçimlerde seçilecek yeni cumhurbaşkanının Nisanda göreve başlaması kararlaştırılmıştır.

1 Ocak 2002'de büyük bir çoğunlukla, 2003 Aralık ayına kadar görevde kalmak üzere, 1984-1991'de Menem'in Cumhurbaşkanı yardımcısı, 1991–1999 arasında Buenos Aires eyalet valisi, 14 Ekim 2001'de Buenos Aires eyalet senatörü seçilen A. Eduardo Duhalde Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Duhalde herkesin paralarını yatırdıkları cinsten alacakları teminatı, işsizlik sigortası taahhüdü gibi sözlerle başladığı icraatına, devalüasyon, kira sözleşmelerinin Peso'ya çevrilmesi, ikili kur, dış ticarette kısıntı önlemleriyle devam etmektedir (CHP Arjantin Raporu, 2002).

1.10 Literatür İncelemesi

2001 krizi öncesi Türkiye ve Arjantin'in ekonomik değerlendirmelerinde ve çalışmanın genelinde temel kaynak olarak Nurhan Yentürk'ün "Türkiye Ekonomisi" ve 1990 sonrası krizleri ele aldığı çalışması ve Michael Mussa'nın Arjantin ve IMF çalışmaları baz alınmıştır.

Yentürk (2003) yaptığı çalışmada Türkiye ekonomisinin 1990 sonrası durumunu ele almış ve bu dönemlerde yaşanan krizlerin temel nedeni olarak Türk Bankacılık yapısını ve kamu borçlarını göstermiştir. Ayrıca Yentürk

Türkiye'de yaşanan 2001 krizini gelişmekte olan ülkeler ile karşılaştırmış ve Arjantin 2001 krizi ile benzerliklerini ortaya koymuştur.

Yeldan (1997) makalesinde Türkiye ekonomisinde krizlerin oluşumunun üzerinde durmuş ve 1990 sonrası uygulanan yanlış liberalizasyon politikalarının krizlerin yaşanmasında öncü rol oynadığını belirtmiştir. Ayrıca Yeldan (2005) makalesi ile 2005 yılındaki cari açık sorununa dikkat çekmiş ve Türkiye'nin ilerde en sıkıntılı sorunu cari açık olduğunu vurgulamıştır.

Doğruel (2006) yayınlanan "Bıçak Sırtında Büyüme ve İstikrar" kitabında ülke deneyimlerinde gelişmekte olan ülkelerde yaşanan son ekonomik krizler, istikrarsız büyümenin bir nedeni olarak görülmüştür. Doğruel bu çalışmasında Arjantin için ayrı bir bölüm ayırmış ve Arjantin'in 1990'dan 2001 krizine kadar genel ekonomik performansı ve söz konusu dönemlerde uygulanan ekonomik programların yetersizliğini vurgulamıştır.

Eğilmez (2001) hazırladığı kitapta Türkiye'nin yaşadığı krizlerin üzerinde durmuş ve ekonomik reformların yetersiz kalması ve siyasi kararların ve siyasi istikrarsızlıkların devam etmesinin krizlerin temel çıkış noktası olduğu sonucuna varmıştır.

Ersel (2000) yaptığı çalışmada Türkiye'de özel ve kamu bankalarının durumları ve bankacılık alanında yapılan yeni düzenlemeler hakkında bilgiler vererek, bankacılık alanında düzenlemelerin ekonomik istikrar açısından çok önemli olduğunu vurgulamıştır.

Celasun (2003); Türkiye'de yaşanan 2001 krizi öncesi ve sonrasını geniş bir şekilde ele almış, krizi bir çok yönden ilişkilendirmiştir. Türkiye'de 2001 krizi öncesi kırılgan bir bankacılık sektörünün olması ve IMF politikalarının Türkiye gerçeklerinden uzak olması ve kamu borç yükünün sürdürülemezliği krizin oluşmasını hızlandırmıştır. Celasun'a göre 1994 krizinden önemli dersler

alınmaması da 2001 krizinde etkili olmuş ve bundan sonraki süreçlerde bu derslerin iyi okunamamasından dolayı tekrar krizlerin yaşanması olasıdır.

Uygur (2001); Türkiye'de krizlerin öncü göstergelerinde 2000 ve 2001 krizlerinde finansal baskı endekslerinde artışlar olmuş ve 2001 Türkiye krizi döviz baskısının bir sonucu olmuştur.

Turan (2005); "Türkiye Ekonomisi Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri" çalışmasında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ve 2001 krizi sonrasında uygulanan ekonomik politikalar üzerinde durulmuştur. Türkiye 2001 ekonomik krizi birçok ekonomik ve sosyal zararları ortaya çıkarmıştır.Türkiye'nin krizlerden sonra uyguladığı "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" başarısız olmuş ve 2001 sonrasında uygulanan ekonomik politikaların daha modern ve çağdaş amaçları içermesi durumda başarı sağlaması mümkün olacaktır.

Şimşek (2007); Türkiye'de 2001 sonrası yapılan reformlar üzerinde yaptığı çalışmada reformlarla birçok etkileyici gelişmeler sağlanmasına rağmen tam amaca ulaşılamamıştır. Özellikle dış borçların azaltılması, reel sektörde yapılması gereken reformların yapılamaması, reformların sağlıksız olmasına neden olduğu belirtilmiştir.

Demirci (2005); "Finansal Krizlerin Anatomisi" isimli kitabında gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik krizlerin makroekonomik göstergeler ışığında nedenleri aranmıştır. Bu krizlerin yaşanmasının finansal liberalizasyonla ilişkisinin olup olmadığı sorusuna yanıt verilmeye çalışılmış ve finansal liberalizasyon sürecinden sonra bankacılık sektöründe kırılganlığın artmasının krizlerin habercisi olduğu belirtilmiştir. Demirci bu çalışmasında ekonomik liberalizasyonun ekonomik krizlerle ilişkili olduğu ve bunun uygulanma biçimden kaynaklandığı sonucuna varmıştır.

Feldstein (2002) "Gelişmekte Olan Ülkerlerde Ekonomik ve Finansal Krizleri" adlı kitabında finansal serbestleşme ile birlikte gelişmekte olan ülkelerin

birçoğunda erken krizlerin yaşanmasında ilgili ülkelerin borç yapısı, kamu maliye disiplinin ve ekonomik ve siyasi istikrarsızlık etkili olduğu savunulmuştur. Ayrıca bu ülkelerde seçilen kur sistemlerinin de krizlerin tetikleyicisi olmuştur.

Mussa (2003) ise Arjantin ve IMF programlarının Arjantin krizlerin temel sebebi olarak görmüştür. Mussa Arjantin ekonomisinin 1991 yılında sonra uygulanan program çerçevesinde zamansal hatalarında dolayı 2001 krizin kaynaklandığının savunmuştur. Bunlar içerisinde en önemli olanı ise Sabit Kur Sisteminin ilk önceleri ekonomik büyümede çok önemli bir işlevi olduğu fakat özellikle 1994 Tekila krizi ile bu rejimin terk edilmeyerek adeta ekonomiyi çökerttiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Mussa Arjantin'ini birçok makro ekonomik göstergesinin çok kötü olmadığı halde kriz yaşanmasında Arjantin'in uluslararası güvenin çok zayıf olması ve olası bir moratoryumun yüksek olması etkili olmuştur

Poul (2000) çalışmasında Arjantin 1990 sonrası yaptığı yapısal reformlarını konu almıştır. Bu dönemde Arjantin Bankacılık alanında yaptığı düzenlemelerle bu sektöre yeni bir yapı getirmiştir. Bu düzenlemeleri Arjantin'i zorlayan 1994 Meksika krizi olmuştur. Özellikle eyalet bankalarına yönelik yeni düzenlemelerle bankacılık alanında kırılganlığını azaltabilmiştir.

Perry, G. ve Serven, L (2003) makalelerinde Arjantin ekonomisinin yaşanan döviz krizi üzerinde durulmuş ve Arjantin'i bu krizlerde özel yapan durumun 1990 sonrası çok iyi seyreden bir ekonomik durumundan çok derin bir ekonomik kriz yaşaması olmuştur. Diğer taraftan De La Torre, A., Yeyati, E. L.ve Schmukler (2002) çalışmalarında 1991 yılında uygulanan konvertibilite planını çerçevesinde Arjantin ekonomisinin gelişmesini ve planın verimliliği incelenmiştir.

Hanke (2000) hazırladığı Para Kurulun Görünmeyen Gerçekleri çalışmasında para kurul sistemin üzerinde durulmuş Arjantin ve diğer ülkelerde uygulanan

para kurulun pozitif ve negatif etkileri üzerinde durulmuştur. Arjantin 'in bu sistemi 1990'lı yıllarda uygulamadaki yanlışlığının çok kötü durumlara mal olduğu belirtilmiştir. Bununlar beraber Irwing (2001) çalışmasında Para kurulu ve döviz krizleri arasında bir ilişki aramış bunun için iki modelleme yaparak bunu sonucunda para kurul sisteminde spekülatif etkilerin döviz kurulunda yüksek devalüasyona neden olacağı ve bunun maliyetinin de yüksek olacağı vurgulanmıştır.

Spiegel (2002) yaptığı kısa çalışmada Arjantin krizinin döviz kurundan kaynaklandığı vurgulamıştır. Arjantin ekonomisinde uygulanan para kurulu politikası birçok yönde derslerin çıkarmasın gereken bir durumdur. Bunlar sistemin çok katı olması ve esneklik sağlamaması, makroekonomik politikalarda problemlere çözümde yetersiz kalması ve dolarizasyonu tetiklemesidir.

Frenkel, Rapetti (2007) yaptığı çalışmalarında Arjnatin'de konvertibilite planı çerçevesinde ve 2001 krizinde sonra uygulanan döviz kurunun rejimlerinin parasal göstergeler üzerinde etkisi incelenmiş döviz kuru tercihlerinin ekonomik faktörler üzerinde çok büyük etkisi olduğu vurgulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
2001 KRİZİ ÖNCESİ TÜRKİYE EKONOMİSİ VE KRİZİN NEDENLERİ

2000–2001 Krizleri öncesi Türkiye ekonomisinde birçok krizler ve krizcikler yaşanmış bunların devasa etkileriyle toplumsal ve ekonomik anlamda derin yaralar almıştır. 1990'lı yıllar birlikte ekonomi alanda serbestleşme ve bununla birlikte "balon" ekonomik büyümeler Türk ekonomisini borç sarmanına sürüklemiştir. 1994 yılında Türkiye'nin serbestleşmeden sonra yaşanan ilk krizi ekonomik realiteleri politika yapıcıların önüne koymuştur. Fakat bu krizle birlikte yapılamayan yapısal reformlar, yolsuzluklar, kamu harcamaların bilinçsiz artışı ve finansal piyasalarda düzensiz büyümeler Türkiye ekonomisi 1999 yılında yaşanan deprem birlikte 21.yy ilk yıllarında bunalımlı ekonomiyle tekrar yüzleşmiştir.

2000 yılının ilk çeyreğinden itibaren reel değeri artan TL ve hızla düşen faizlerin etkisiyle imalat sanayisinde kapasite kullanımını ve yatırımlar ile GSMH'yı artışa geçirdi; istihdam artmaya başladı. Fakat TÜFE ya da TEFE (ÜFE)'de beklenen düşüş ortaya çıkmadı, dolayısıyla TL'deki reel değerlenme beklenenin üstüne çıkmaya, CİB açığı da olağanüstü hızla büyümeye başladı. Bu, TCMB'nin döviz rezervlerini eritiyordu. Ayrıca, stand-by anlaşması koşulu olarak dolar fiyatının enflasyonun altında kalacağı beklentisi şirketleri ve ticari bankaları hızla dış borçlanmaya, döviz tevdiat hesaplarını şişirmeye, girişimcileriyse ucuz dövizle dış yatırıma götürmeye başladı. Bu arada yılın ortasına doğru, birkaç ticari bankanın iflas etme noktasında olduğu iki kamu bankasının (Ziraat ve Halk Bankaları) görev zararlarının 15 milyar dolara vardığı ve bunun da iç borçları bu oranda şişirdiği basına yansıdı. Diğer bir deyişle, bankaların sarsıntısı devreye giriyordu. Yılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde cari işlemler açığındaki patlama buna eklendi, döviz fiyatı tutulamayacak beklentisi doğdu. Nitekim Kasım ayının 2. yarısında 3 milyar dolar tutarında sermaye çıkışı bu beklentinin sonucuydu (Kazgan, 2002).

Yukarıda değinilen olumsuz etkenlere, sermaye çıkışları sürerken, TCMB döviz rezervindeki 5 milyar dolar tutarında düşüşün oluşturduğu para arzı daralması eklendi. Bu daralma Kasım 2000'deki krizi tetikleyen önemli bir etken oldu. Nedeni, yılın üçüncü çeyreğine girildiğinde ticari bankaların açık pozisyonlarını kapamak için dövize, dolayısıyla TL'ye ihtiyaçlarının artmasıydı; ihtiyacın arttığı bir dönemde TL darlığının ortaya çıkması ve bu açığın TCMB tarafından karşılanmaması faiz haddini de fırlatan önemli bir hata olmuştu. Bu arada Türkiye'nin en büyük ilk on bankası içinde yer alan bir banka (Demirbank)da, bazı büyük özel bankaların baskısıyla sarsıntıya girdi. Sarsılan banka Hazine tavsiyesiyle elde tuttuğu yüzlerce trilyon TL tutarında Hazine kağıdını kurtulmak için geri satmak istediğinde reddedilmesi, 2000 krizine davetiye çıkarmaktı (Kazgan, 2002).

2000 yılında yaşanan finansal kriz sonrasında IMF ile yapılan program ile birlikte alınan krediler piyasaları biraz rahatlatsa da 2000 krizi öncesinde var olan olumsuz koşullarının sürmesi, gerekli acil tedbirlerin alınmaması 2001 krizine yol açmıştır.

Krizden bir yıl önceki Türkiye ekonomisinin koşullarının kısaca anlatılan özet bölümüyle birlikte bu bölümde kriz öncesi Türkiye ekonomisinin alt ekonomik durumlarında 1990–2001 yıllarındaki göstergeler detaylı bir şekilde incelenerek kriz öncesi durumun kırmızı sinyalleri çıkarılmaya çalışılacaktır. Ardından, kriz sonrası genel ekonomik durumlar değerlendirdikten sonra Bölüm IV'de yapılacak olan karşılaştırma analizlerine zemin oluşturulacaktır. Bu bölümde yer alan kriz incelemesi 2000–2001 Türkiye ekonomik krizidir.

2.1 2001 Kriz Öncesi Kamu Maliyesi

Keynes ve Keynes'in görüşünü kabul eden iktisatçılara göre kamu maliyesi, ekonomik büyümeyi etkilemek ve kısa dönem dalgalanmaları düzeltmek için tasarlanmış bir politika aracı olarak kullanılabilecek dışsal bir faktördür. Diğer yandan kamu maliyesi (harcamalar) klasik ekolün savunucuları tarafından

harcamalar yönüyle ele alınarak yaşanan ekonomik sorunların çözümüne ilişkin kamu harcamalarının dolaysıyla kamumun ekonomiden etkinliğinin azaltılmasını öne sürmüşlerdir. Sonuç olarak, iktisadi düşüncede kamu maliyesi, ekonomi politikaları verimli olmasında ve kriz sonuçlanan ekonomiklerde krizin ana etkenlerden biri olarak kabul edilebilir.

2.1.1 Kamu Harcamaları

Türkiye ekonomi tarihine bakıldığında kamu harcamalarının ekonomi politikalarında çok etkin olduğu görülmektedir. Bunun başlıca nedeni büyük yatırımların devlet eliyle yapılması ve özel teşebbüsün henüz istenilen düzeyde gelişmemesidir (Turan, 2005). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerde kamu harcamalarının durumu iktisadi varsayımlar açısından önemlidir. 1990–2001 yılları arasında kamu harcamaları 2000–2001 krizleri açısından önemli bir belge niteliğindedir. Bu açıdan bu dönemde yapılan harcamalar ve niteliklerini detaylı bir şekilde incelemek gerekmektedir.

Tablo 2.1: 1990–2000 Bütçe Gideri Ve Artışları (Türkiye)

BÜTÇE GİDERİ			
YILLAR	**BÜTÇE GİDERİ (Milyon TL)**	**Bütçe Gider Artış oranları**	**Bütçe Gideri/GSMH**
1990	68.527.000	76,3	17,3
1991	130.263.000	90,1	20,5
1992	221.658.000	70,2	20,1
1993	485.249.000	118,9	24,3
1994	897.296.000	84,9	23,1
1995	1.710.645.000	90,6	21,8
1996	3.940.162.000	130,3	26,3
1997	7.990.748.000	102,8	27,2
1998	15.585.376.000	95	29,1
1999	28.017.791.000	79,8	35,8
2000	46.602.000.000	66,3	37,1

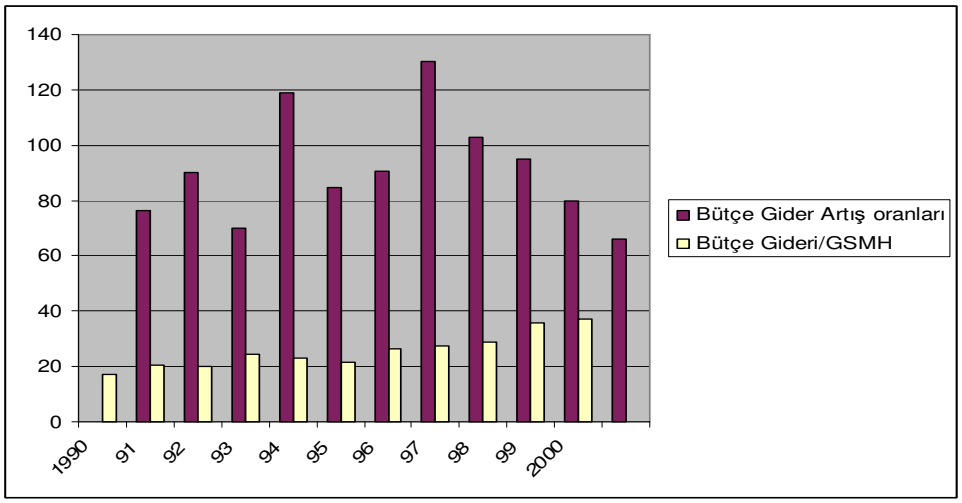
Kaynak: TUİK, MB, TCMB, HM

Tablo 2.1'de görüldüğü üzere 1990–2000 yıllarında Türkiye'de kamu harcamaları sürekli artmıştır. Kamu giderlerinin artışlarının temel sebebi olarak personel giderleri ve transfer ödemeleri gösterilebilir. Kamu giderlerinde meydan gelen artışlar 1997 ve 1999 yıllarında oransal olarak çok artmıştır. 1994 yılında yaşanan ekonomik krize rağmen bütçe giderleri kısılmamış artış

sürmüştür. Diğer taraftan kamu harcamaları içerisinde yatırım harcamalarının payının düşük düzeyde kalması Keynesyen iktisadi görüşlerin sadece kısa vadede etkili olmasına sebep olmuştur (Eğilmez, 2001).

Kamu harcamalarında uzun vade pozitif sonuçların beklenmesi harcama türüne bağlı olması yadsınamaz. Yatırıma dönüşmeyen harcamalar istihdam etkisi oluşturmayan enflasyonist ekonomiye sebebiyet veren harcamalardır. Türkiye ekonomisinin 1990'dan sonra 10 yıllık süreçte yatırım harcamalarının payı diğer transfer harcamaları giderlerinden çok düşük kalmıştır. Bunun yanında, kamu borç stokunun artmasıyla artan faiz harcamalarını da unutmamak gerekir.

Grafik 2.1: Türkiye'nin Bütçe Gideri ve GSMH İçindeki Oranı

Kaynak: TUİK (2006), MB, TCMB, HM

Kamu harcamaların diğer yönü ise toplam gelir içinde ne kadar paya sahip olduğudur. Yukarıdaki değerlendirmelerin yanında bu değerlendirme daha sağlıklı olacaktır Çünkü GSMH ile oransal karşılaştırmada fiyat artışlarının etkisi ayıklanmış olacaktır. (Pakdemirli, 2002)

1990–2000 yılları arasında Türkiye'nin kamu harcamalarının toplam gelir içindeki payı giderek artmıştır. 1990 yılında %17,3 ve 1994'te 23,1 gerçekleşirken, 2000 yılında bu oran %37,5'e kadar ulaşmıştır. Özel tüketim harcamaları ve yatırım harcamalarının payı giderek azalmış, personel giderleri

ve transfer harcamalarının payı ise artmıştır. Özellikle bütçe harcamalarında soysal güvenlik giderleri büyük paya sahip olmuş, eğitim ve sağlığa ayrılan pay çok düşük kalmıştır.

2.1.2 Büyüme Ve Kamu Bütçesi

Türkiye ekonomisinin 1990–2000 yılları arasında kamu maliyesinin önemli aracı olan bütçenin diğer önemli kalemi olan bütçe açıkları da sürekli artmıştır. Tablo 2.2 'de bütçe açıklarının GSMH içindeki payındaki artış da göze çarpmaktadır. 1990'da %3,3; 1994'te %3,9 olan bu oran, 2000 yılında en üst seviyesi olan %10,2'ye çıkmıştır. 2001 kriziyle birlikte bütçe açığının GSMH'ye oranı %16,2'ye gelerek son on yılın zirvesine çıkmıştır. Bütçe açıklarının finansmanında sürekli borçlanan Türkiye borç sarmalına 1990'lı yıllarda girmeye başlamıştır. Türkiye'de bütçe açıklarının en önemli nedeni kamu harcamalarıdır (Kazgan, 2002). Kamu harcamalarının büyümeye etkisi bu dönemde sıkça kullanılan bir araçtı. Dolaysıyla büyümenin temel dinamiği kamu harcamalarında göründüğü için açıkların artması kaçınılmazdı.

Tablo 2.2 : GSMH ve Bütçe Gelirleri (Türkiye)

YIL	GSMH (Cari Fiyat) (Milyon $)	KİŞİ BAŞINA GSMH $	BÜYÜME %	BÜTÇE GELİRİ (Milyon TL)	BÜT.DEN. (Milyon TL)	BÜT.DEN/ GSMH
1990	152.000,6	2.682,0	9,4	55.239.000	-13.288.000,0	-3,3
1991	151.705,2	2.621,0	0,4	96.747.000	-33.516.000,0	-5,3
1992	160.256,0	2.708,0	6,4	174.224.000	-47.434.000,0	-4,3
1993	181.806,2	3.004,0	7,9	351.392.000	-133.857.000,0	-6,7
1994	130.900,0	2.184,0	(6,1)	745.116.000	-152.180.000,0	-3,9
1995	171.900,0	2.759,0	8,0	1.394.023.000	-316.622.000,0	-4,0
1996	184.600,0	2.928,0	7,1	2.702.034.000	-1.238.128.000,0	-8,3
1997	191.100,0	3.079,0	8,3	5.750.096.000	-2.240.652.000,0	-7,6
1998	204.725,6	3.255,0	3,8	11.887.552.000	-3.697.824.000,0	-6,9
1999	186.911,8	2.879,0	(6,1)	18.973.292.000	-9.044.499.000,0	-11,6
2000	200.403,6	2.965,0	6,3	33.756.000.000	-12.846.000.000,0	-10,2
2001	143,300,0	2.105,0	-9,5	51.800.000.000	-28.600.000.000	-16,2

Kaynak: TUİK (2006), MB, TCMB, HM

Diğer taraftan 1994 ve 1999 yılındaki daralmalar dışında Türkiye ekonomisi her yıl büyümüştür. Sürdürülebilir bir büyüme eğilimi sergileyemeyen Türkiye bu yıllarda 1991 Körfez savaşı, 1994 krizi ve 1999 yılında yaşanan deprem ile birlikte ekonomik istikrar konusunda sıkıntı yaşamıştır. 1990 yılında %9,4

büyümüş, Körfez Savaşı'nın etkisi ile büyüme oranı 1991 yılında %0,4'e düşmüştür. Aynı şekilde 1993 yılında %7,9 büyümesine rağmen 1994 ekonomik krizi ile birlikte %6,1 küçülmüştür. Bunun ardından 1997 yılında yaşanan rahat ortamda ekonomi %8,3 ile son on yılın ikinci büyük büyüme performansını gösterirken, Asya krizinin patlak vermesiyle 1998'de %3,8 büyüyebilmiştir. 2001 krizinde ise %9,5 küçülen Türkiye ekonomisinde kişi başına düşen milli gelir 2100 dolar seviyelerine gerilemiştir.

Türkiye ekonomisi kamu maliyesi ve büyüme açısından değerlendirildiğinde; istikrar ortamının bulunmaması, aşırı kamu harcaması ile büyümeyi sürdürmesi, ekonominin tam bir düzene girmesine engel oluşturmuş ve dalgalı bir trend oluşumuna yol açmıştır.

2.1.3 Kamu Borçları

Türkiye'de iç ve dış borçlanma tarihçesi hemen hemen Cumhuriyetin ilk yıllarında başlamıştır. Başlangıç yıllarında ekonomide öncü rol üstlenme ve kamu gelirlerinin azlığından kaynaklanan bu zorlama, zaman içinde KİT açıkları, sosyal güvenlik açıkları, destekleme politikaları gibi uygulamalarla da büyümüştür. Diğer taraftan özel kesim ve bireylerin tasarruflarının azlığı ve kamu harcamalarındaki sürekli artış borçlanmanın gereksinimi artırmıştır (Akdiş, 2003). Toplam dış borç stokunun (Özel ve Kamu) 2000 yılında gelirin (GSMH) yarısına ulaşmıştır. Bu toplam Türkiye'nin borç sarmalının korkunç boyutunu ortaya koymaktadır. 2000 yılındaki bu yükselişi IMF ile yapılan anlaşma sonunda alınan kredilerin ve borçlanarak açık pozisyon veren bankaların payı yüksektir.

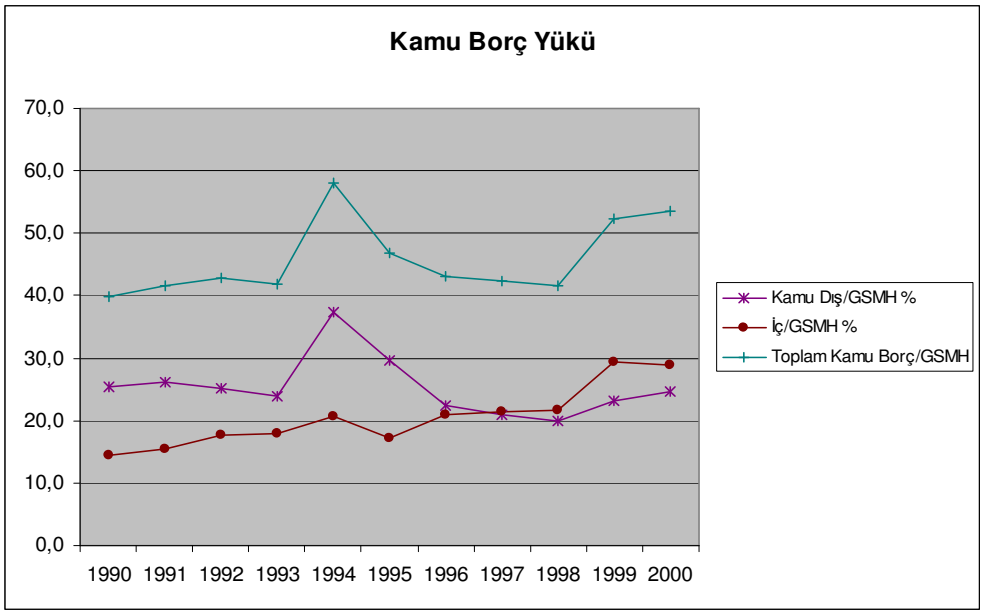
Tablo 2.3: Kamu Dış ve İç Borç Stoku (Türkiye)

Yıllar	* Kamu Dış Borç Milyon $	**İç Borç Milyon TL	Toplam Kamu Borç Stok Milyon $	Kamu Dış/ GSMH %	İç/ GSMH %	Toplam Kamu Borç Stoku/ GSMH %	Faiz Ödemeleri Net (Milyon $)
1990	38.592,0	57.180	60.474,9	25,4	14,4	39,79	3.840,8
1991	39.677,0	97.647	63.026,4	26,2	15,4	41,55	4.044,5
1992	40.320,0	194.236	68.519,2	25,2	17,6	42,76	4.948,8
1993	43.522,0	357.347	76.049,5	23,9	17,9	41,83	7.775,2
1994	48.975,0	799.310	75.833,5	37,4	20,6	57,93	7.763,3
1995	50.951,0	1.361.007	80.547,1	29,6	17,3	46,86	10.281,5
1996	41.176,0	3.148.986	79.755,6	22,3	21	43,20	16.238,3
1997	39.807,0	6.283.424	81.079,9	20,8	21,4	42,43	12.987,1
1998	40.642,0	11.612.886	85.065,2	19,9	21,7	41,55	21.523,9
1999	43.212,0	22.920.145	97.937,1	23,1	29,3	52,40	23.634,4
2000	49.274,0	36.420.621	107.387,4	24,6	28,9	53,59	29.702,8

Kaynak: İstatistiki Göstergeler 1923-2005 TUİK
* TCMB'nin Dresdner Bank Hesapları Hariç
**Toplam İç Borç stok verileri temel alınmıştır.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi iç borç ve dış borç stokunda artışlar göze çarpmaktadır. Kamu harcamalarında artış ile birlikte sürekli artan bütçe açıkları borçlanma ile finanse edilmiştir. Halbuki, borç finansmanında da en doğru yol kamu gelirlerinin kullanılmasıdır (Akdiş, 2003). Fakat Türkiye'de kamu gelirleri kamu giderlerini karşılamadığı için yüksek borçlanma gereksinimi oluşmuş, bununla birlikte borçlanma faizleri de bir sorun olmaya başlamıştır. IMF ile yapılan anlaşmalarda "Faiz Dışı Fazla" ile kamu borç yükünün azaltılması hedeflenmişse de faiz ödemeleri her geçen yıl artmıştır. Öyle ki 1990 yılında 3.84 milyar dolar faiz ödemesi 2000 yılında 29 milyar dolara dayanmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin borç yapısı itibariyle kısa vade, değişken faizli ve döviz cinsi payının yüksek olması, hem risk hem de kırılgan bir yapı oluşturmuştur (Arısoy, 2005).

Grafik 2.2: Türkiye'nin Kamu Borç Yükü

Kaynak: İstatistiki Göstergeler 1923-2005, TUİK

Diğer taraftan, kamu borç stok yükü piyasanın önemli göstergelerinden biridir. Türkiye'de 1990–2000 yıllarında kamu borç yükünde büyümenin etkilerinden dolayı dalgalı bir trend göstermiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz etkisi ile kamu dış borç yükü %57,93'e kadar yükselmiştir. 1994 yılında gelinen noktayı, 2001 krizinin hemen öncesi yıl olan 2000 yılında toplam kamu borç yükü % 53,59 düzeylerine ulaşarak yakalamıştır. Yine 2000'de iç borç yükü 28,9 iken toplam kamu dış borç yükü %24,6 olmuştur. Kamu borç yükünün bu düzeye ulaşmasında 2000 yılında yaşanan finansal krizin etkisi de görülmelidir.

Diğer önemli nokta ise kamu iç borç yükünün dış borç yükünden fazla olmasıdır. Türkiye'nin 1990–2000 yıllarında dış borçlardan daha sorunlu bir iç borçlanması vardır. Bu yıllarda uygulanan mali ve para politikasının gereği olarak ortaya çıkan bu durum 2001 krizinin öncü etkilerinden biri olmuştur.

2.2 2001 Kriz Öncesi Sektörlerin Durumu

Bu bölümde Türkiye ekonomisinin 2001 kriz öncesinde finansal ve reel sektörlerindeki durumları tespit edilerek, yanlış yönetim ve politika uygulamalarının krize etkisi incelenecektir.

2.2.1 Bankacılık Sektörü

Türk ekonomisinde bankacılığın 1990 sonrasında önemi büyüktür. Özellikle kamu finansmanda söz konusu dönemde önemli finansman kuruluşları olmuştur. Tablo 2.4'de 1990 öncesi ve sonrasında bankacılık sektörünün statüsüne ait veriler verilerek bankacılığının özel ve kamu arasındaki dağılımları incelenmiştir.

Tablo 2.4: Türk Bankalarının Statüsü

Yıllar	Özel Bankalar %	Kamu Bankaları %	Yabancı Bankalar %	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	TMSF'ye Devredilen Banklar %
1981-1985	44,4	45,3	3,5	6,8	-
1986-1990	43,9	44,1	3,4	8,6	-
1991-1997	50,5	38,9	3,5	7,1	-
1998-2001	52,3	33,6	4,2	4,6	5,3

Kaynak: Köne Aylin, Ç. (2003).

1990'lı yıllarda Türkiye'nin ekonomi performansı çok iyi değildi. Büyüme son derece istikrarsız bir seyir izlemiştir. Yüksek enflasyon beraberinde sağlıksız kaynak kullanımına neden olmuştur. Bu da dolaysız olarak finansal sistemde olumsuz etkiler oluşturmuştur. Enflasyon finansal sistemde çok olumsuz etkiler yapmış; tasarruf ihtiyacı artmış, suni oluşan işlem hacimleri dolayısıyla iç talep artmıştır. Kamu kesimi açığı büyümüş, özel sektörün tasarruf fazlası kamu kesimi bütçe açığını her zaman karşılayamamıştır. Dış borç ihtiyacı artmıştır. Bütçe açıkları finansmanın yönünü Merkez Bankası'nın kısa vadeli avanslarına ve kamu bankalarına yönlendirmiştir. Bu yıllarda özerk bir yapısı olan Merkez Bankası tam bağımsız bir konumda değildi. Çoğunlukla Hazine'nin kontrolündeydi. Kamu bankaları ise hem piyasanın yaklaşık %40'ına sahip, hem de mevduat hesapları yönüyle kuvvetliydi. Merkez Bankası'nın kısa vadeli avansları bütçe açıklarında yetersiz kaldığında kamu bankalarında "görev zararı" adı altında çekilen avanslar kullanılıp hazine tarafından zamanında ödenmiyordu (Köne, 2003). Bu nedenle likiditesi zayıflayan kamu bankalarının kısa vadeli borçlanma gereksinimi artmıştır. Bankaların rolü ve fonksiyonları hükümetlere son derece bağlı hale gelmiştir. Bu yakın ilişki sadece kamunun daha fazla sayıda ve payda banka sahibi olmasından kaynaklanmamıştır, aynı

zamanda doğrudan krediler, fonlama, karışık ve sistemi bozan vergi düzenlemeleri ve destekleme uygulamalarını içermiştir.

Diğer özel bankalar aracılık faaliyetlerini daha çok dış piyasadan borçlanarak elde ettiği finansmanı kamuya yüksek faizle borç vererek yüksek kar kazanmaya başlamışlardır. Bu durumda bankalar düşük faiz ile dış kredilerle kamu kağıtları alarak yüksek karlılık sağlıyordu. Gidişat, borç sarmalına saplanan kamu ile yüksek döviz riski bankaları tedirgin etmeyip iyimser hava estirilerek sistem daha hızlı işletiliyordu. Yüksek riske karşı yüksek kar eden bankaların iştahı kabarmış, ehli olmayan kişiler banka açmaya ve yüksek faiz ile mevduat toplamaya başlamışlardı. Kamu kağıtları alınarak yapılan yatırımların getirisinin yüksek olmasının sebebi de sabit döviz kuru sistemiydi. Sabit kur üzerinden borçlananlar düşük faiz ile yurtdışından aldıkları krediyi yüksek faiz ile borç verip yüksek getiri elde edebiliyorlardı. Alacaklı yönünden sıkıntı olmayan bu durum borçlu olanın sürdürebilirlik ihtimalinin zayıflamasıyla alacaklı konumda olan bankaları bir müddet sonra zor durumda bırakacaktır (Ersel, 2000).

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte bankacılık sektöründe küçülme meydana gelmiştir. Bu sektöre karşı oluşan güvensizliği tekrar tesis etmek için tasarruf mevduatlarına güvence konmuştur. Güvence olarak hazine gösterilmiştir. Bu uygulama tasarruf sahiplerine güven verse de bankacılık sektöründe gerekli düzenlemeler yapılmadığı için bu durum "başıboş" bankacılık anlayışını yerleştirmiştir. Denetimin gerekli şekilde yapılmaması, banka yönetimlerinin çağdaş yönetim anlayışından uzak olması ve sektörde bilinçsiz büyüme arzusu yüksek riskleri beraberinde getirmiştir (Lamfalussy, 2000).

Sonuç olarak, bankacılık sektöründe 1999-2000 dönemi karlılıklarını belirlemede en önemli faktör, elde ettikleri faiz gelirleri içerisindeki menkul kıymet faiz gelirlerinin payının yüksek olmasıdır. Bazı bankaların menkul kıymet faiz gelirlerinin toplam faiz gelirleri içindeki payı, hazine bonosu faiz

oranlarının yüksek düzeylerde seyretmesi nedeniyle, %75'lere kadar ulaşmıştır. Özellikle, küçük ölçekli bankaların izlediği bu pasif yöntem biçimi, onların yüksek karlılık ile çalışmasını sağlamıştır. Burada kilit nokta, bankaların açık pozisyon ile çalışmasını sağlayan sabit kur politikası olmuştur. Bu politika nedeni ile bankaların önemli bir kısmı, yabancı para cinsinden yüksek faiz oranı ile kamu borçlanmasını finanse etmekte kullanmışlardır. Yabancı para cinsinden borçlanan bankalar riskli pozisyon açığı vermişlerdir. 2000 yılında tablo 3'de görüleceği gibi kamu dış borç miktarının GSMH'ye oranı 2000 yılında %24,6 iken, özel kesim borçlanması %30'lar seviyesinde bulunmaktadır.

Bu durumda, bankacılık sektörünün 1990–2000 yılları arasında etkin yönetim sergilememeleri ve iş dünyasına kredi vermek olan temel görevlerini terk etmeleri, yüksek faizle devlete finansman sağlayan kurumlar haline gelmelerine neden olmuştur. Böylece ticari bankaların portföyünün çoğunluğu, kamu kağıtlarından oluşmuştur. Bankalar uzun süre, bu yolla kolay, güvenli, yüksek faiz kazançları elde etmişlerse de bu gidişatın sürdürülebilirliğinin olmaması ve riski yüksek olması, bankacılık sektörünü 2001 krizinden en çok etkilenen sektör durumuna getirmiştir (İnan, 2000).

2.2.2 İşgücü Piyasası

Kriz öncesi Türkiye iş gücü piyasasının analizini iki başlık halinde yapmak önceki bölümleri ilişkilendirmesi açısından önemlidir. Bunlar işgücü ana göstergeler ve sektörel bazda istihdam bölümleridir. Kriz öncesi işgücü piyasa yapısının durumu ekonomik durgunluk, beklentiler ve sosyal yönden önem arz etmektedir.

2.2.2.1 İşgücü Ana Göstergeler

Tablo 2.5: 1990-2000 Türkiye İşgücü Piyasa Göstergeleri (Türkiye)

Yıllar	15+Yaş 000	İşgücü 000	İşgücüne Dahil Olmayan 000	İşgücüne Katılma Oran %	İstihdam Edilen 000	Eksik İstihdam 000	İŞSİZLİK İşsiz 000	İŞSİZLİK Oran %	Eksik Oran %
1990	35601	20150	15451	56,6	18539	1309	1612	8	6,5
1991	36869	21010	15859	57	19288	1513	1723	8,2	7,2
1992	37984	21264	16720	56	19459	1748	1805	8,5	8,2
1993	38957	20314	18643	52,1	18500	1568	1815	8,9	7,7
1994	40038	21877	18162	54,6	20006	1856	1871	8,6	8,5
1995	41176	22286	18890	54,1	20586	1568	1700	7,6	7
1996	42243	22697	19546	53,7	21194	1539	1503	6,6	6,8
1997	43299	22755	20544	52,6	21204	1398	1552	6,8	6,1
1998	44295	23385	20911	52,8	21779	1449	1607	6,9	6,2
1999	45311	23878	21433	52,7	22048	2164	1830	7,7	9,1
2000	46211	23078	23133	49,9	21581	1591	1497	6,5	6,9
2001	**47158**	**23491**	**23667**	**49,8**	**21524**	**1404**	**1967**	**8,4**	**6**

Kaynak: TUİK 1990–2000 değerleri: Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçları

Türkiye'nin işgücü yapısı gelişmekte olan ülkelerin yapısına benzemektedir.1990'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'nin işsizlik sorunu küreselleşme ile birlikte daha çok artmıştır. Dünya genelinde artan işsizlik oranları, istihdama katılım oranlarının artmasıyla birlikte kronik bir problem haline gelmeye başlamıştır. Özellikle Türkiye'de genç nüfus yapısıyla her yıl birçok kişinin işgücüne katılımıyla sıkışık bir piyasa oluşmuştur. Yukarıdaki göstergelere göre Türkiye'de istihdama katılım oranı %50–60 aralığında seyretmiştir. 15 yaş üstü nüfusun artış hızıyla istihdam oranında artış hızı arasında paralellik olmaması, kadınların işgücü piyasasına yeterince katılmamalarından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan işsizlik oranında çok yüksek oranlar gözlenmemiştir. Bu da Türkiye'nin 1990'larda sanayileşmesini ve üniversite de okuyup işgücü piyasasına girişlerini geciktirenlerin sayısının artması gösterilebilir. 2000'li yıllara doğru Türkiye işgücü piyasasında hareketlilik görünmeye başlanmıştır. 1998'den 1999'na geçişte işsizlerin sayısı 223 bin artmış, 1999'dan 2000'e geçişte ise 333 bin azalma olmuştur. 2001 yılında ise çoğu kalifiyeli kişilerin işten çıkarılması nedeni ile işsizlik oranı % 8,4'e yükselmiştir.

İşsizlik göstergelerinin krizle irtibatı genelde kriz sonrası ortaya çıkar. Yani tek yönlü bir etkileşim söz konusudur. Fakat Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde istihdama dahil olmayan bireylerin istihdam olanaklarının artmasıyla çalışmak istemeleri ve tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların fazlalığı, ekonomik büyüme ile birlikte işgücü piyasasına yönelmeleri, beklentilerini artırmaları işsizlik üzerinde uzun vadede bir yüktür (Aktürk, 1999).

Sonuç olarak, Türkiye'nin temel sorunu yeterince istihdam olanakları yaratamamasıdır. Yaratılan istihdam olanakları kamu üzerine yük olarak fazla istihdama neden olmaktadır. Geçici politikalarla işsizliğin azaltılmasına uğraşılsa da kamu harcamalarında büyük artışlara sebep olmuştur. İşgücü piyasasının özellikle kamuda çok esnek olmaması verimliliği önemli ölçüde düşürmüştür. Nüfus artış hızının gerisinde kalan yeni yatırım ve iş olanakları, işgücü piyasasını olumsuz etkilemekte, çalışan nüfusun iktisaden faal nüfusa oranını geriletmektedir. Türkiye, istihdam edilenlerin taşıdığı ağırlık dolayısıyla tarım ülkesi konumundadır. Tarım sektörünün istihdam içindeki payı % 35'ler düzeyindedir. Bu oranın AB ortalaması olarak

% 5'ler civarında olduğu dikkate alındığında istihdamdaki olumsuz yapının varlığı çarpıcı olmaktadır. Verimliliğin çok düşük olduğu tarım sektöründe geniş bir işgücünün barındırılması işgücü piyasasının etkinliğinin sınırlanmasına yol açmaktadır.

2.2.2.2 Sektörel Bazda İstihdam

Tablo 2.6: 1990-2000 İstihdamın Sektörel Dağılımı (Türkiye)

Yıl	Toplam %	Sanayi %	İnşaat %	Hizmet %	Tarım, ormancılık,avcılık ve balıkcılık %
1990	100	15,3	4,8	33,0	46,9
1991	100	15,2	5,1	32,0	47,8
1992	100	16,2	5,4	33,6	44,8
1993	100	15,9	6,7	34,9	42,5
1994	100	16,5	6,0	33,5	44,1
1995	100	16,0	6,0	33,9	44,1
1996	100	16,5	6,1	33,8	43,7
1997	100	17,5	6,2	34,6	41,7
1998	100	17,1	6,1	35,3	41,5
1999	100	17,2	6,2	36,5	40,2
2000	100	17,7	6,3	40,0	36,0

Kaynak: TUİK 1990–2000 değerleri: Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçları

Türkiye'nin kriz öncesi 10 yıllık istihdam yapısına bakıldığında hala tarım ülkesi konumda olduğu görülmektedir. Tarımın payı giderek azalsa da sektör içinde payı hala çok yüksektir. Sanayinin payı ise hizmet sektörününki kadar artış göstermemiştir. Sanayileşme konusunda çok ağır kalan Türkiye inşaat sektöründe gelişmesini her yıl sürdürebilmiştir. Türkiye'nin istihdam yapısındaki çarpıklık tarımın yapısal bir sorunu olarak algılanabilir. Tarım sektöründe yığılmış işgücünün içerisinde ücretsiz aile işçilerin çok olması ve bu sektördeki yapısal dönüşüm olmasıyla sektördeki ücretsiz aile işçisi olanların büyük bir kısmı diğer sektöre geçişte işsiz kategorisine gireceğinden, işsizlik oranlarını düşürmek tarım sektörünün işgücü piyasasındaki payını azaltarak yapmak zor olacaktır.

Tablo 2.7: 1990-2000 Sektörlerin GSMH İçindeki Payları (Türkiye)

Yıl	Toplam %	Sanayi %	Hizmet %	Tarım, %
1990	100	32,4	51,1	16,5
1991	100	33,0	50,8	16,2
1992	100	33,3	50,5	16,2
1993	100	32,9	52,6	14,5
1994	100	33,2	51,5	15,3
1995	100	33,6	52,0	14,4
1996	100	33,4	52,6	14,0
1997	100	33,7	53,6	12,7
1998	100	33,0	53,6	13,4
1999	100	33,0	53,5	13,5
2000	100	33,4	53,20	13,4

Kaynak: Pakdemirli, 2002, 42

Diğer Taraftan, tarım sektöründe düşük verimlilik ve düşük gelir bilinçsiz tarım sübvansiyonlarını da artırarak yatırım dışı kamu harcamalarını yükseltmektedir. Bunun yanında Tablo 2.7'de sektörlerin GSMH içindeki payına baktığımızda sanayi ve hizmetler sektörünün payı %85 sevilerinde görülmektedir. Tarım ise %14-15 ile son sırada yer almaktadır. İstihdam payı ile karşılaştırıldığında tarım sektöründe kronik yapısal sorun daha açık hale gelmektedir (Pakdemir, 1991).

2.2.3 Üretim Ve Dış Ticaret

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin lokomotif olan üretim ve dış ticaret hareketleri ülke ekonomilerin finansal hareketleri ile ilişkilidir. Özellikle dış ticaret açıklarının döviz piyasalarının fiyatlandırması etkili gücü sahip olması ayrı bir incelemeyi gerektirmektedir.

2.2.3.1 1990–2000 Dönemi Sanayi Üretimi

Türkiye'nin 1990–2000 yılları arasındaki sanayi üretim endeksi performansı diğer ekonomik performansından farklı değildir. Kamu kesiminin üretiminde 1994 krizinde ve 1999 depreminde daralma yaşanmazken, özel kesim üretiminde bu yıllarda ciddi bir düşüş olmuştur. Tablo 2.8'de belirtildiği gibi, 2000 yılı öncesi sanayi üretim endeksi genelde 100'ün altında gerçekleşmiştir. 1990'lı yılların başında endeks Türkiye'nin serbest ekonomi politikalarının etkileriyle artış eğilimine girmiştir. Fakat 1994 krizi bu artışı bıçak gibi kesmiş, özel kesimde %11,9 üretim daralması yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye ekonomisi %6,1 küçülmüştür. Fakat 1994 krizinde yaşanan olumsuzluklar sanayi kesiminde yapısal sorunları ortaya çıkarmıştır. Sadece iç talebe bağlı üretim yapan, ihracatta geride kalan, uluslararası rekabette yenik düşen ve ciddi stratejileri olmayan, büyümenin lokomotifi konumunda olan sanayi sektörü için ciddi yapısal reformlar gereksinimi doğmuştur. Fakat sanayi sektöründe yapılamayan bu reformlar, Türkiye ekonomisinin 1994 sonrasında ciddi büyüme performansı gösterememesine neden olmuştur. 1998 yılında endeks 101,3 seviyelerine gelmiş, 2000 yılında 103,4'e kadar ulaşmıştır. 2001 krizinden sonra ise endeks 94,4'e gerilerek % 8,7 küçülmüştür (Özdemir, 2007)

Tablo 2.8: 1990–2000 Türkiye Genel Sanayi Üretimi (Türkiye)

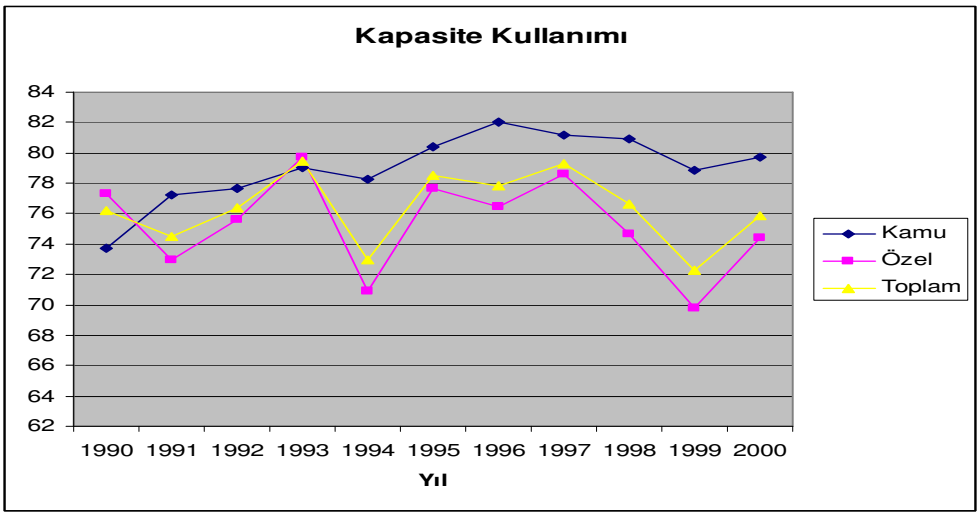
1990–2000 Genel Sanayi Üretim Endeksi 1997=100						
Yıl	Genel Endeks	Kamu	Özel	Değişim Toplam %	Değişim Kamu %	Değişim Özel %
1990	67,7	83,1	61,3	9,4	7,9	10,6
1991	69,5	86,4	62,3	2,7	4,0	1,6
1992	73,0	89,6	66,0	5,0	3,7	5,9
1993	78,9	92,2	73,3	8,1	2,9	11,1
1994	74,0	96,4	64,6	-6,2	4,6	-11,9
1995	83,4	94,6	78,7	12,7	-1,9	21,8
1996	89,7	96,6	86,8	7,6	2,1	10,3
1997	100,0	100,0	100,0	11,5	3,5	15,2
1998	101,3	103,8	100,3	1,3	3,8	0,3
1999	97,5	103,9	95,0	-3,8	0,1	-5,3
2000	103,4	99,3	105,0	6,1	-4,4	10,5
2001	94,4	96,2	93,8	-8,7	-3,1	-10,7

Kaynak: İstatistiki Göstergeler 1923-2005, TUİK

2.2.3.2 Kapasite Kullanımı

Kapasite kullanım oranları ekonominin tam istihdam seviyesinde çalışıp çalışmadığı konusunda önemli bir göstergedir. Grafik 2.3'te Türkiye'nin kapasite kullanım oranlarına ait trend verilmiştir.

Grafik 2.3: Türkiye'nin Kapasite Kullanım Oranları

Kaynak: İstatistiki Göstergeler 1923-2005, TUİK

Kapasite kullanım oranlarına baktığımızda, özel sektör ve kamuda belli trend eğilimi görülmemektedir. Fakat kamu ve özel sektörün ekonomik olaylara tepkileri farklı olmuştur. 1994 yılında yaşanan krizin ardından kamu kapasite kullanım oranı çok düşmezken özel sektörde bu oran %79,7'den %70,9'a

düşmüştür. Kamuda bu düşüş % 0,7 ile sınırlı kalmıştır. 2000'li yıllara gelince kapasite kullanım oranlarında özellikle 1999 yılında ortalama %4 düzeyinde düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşe 1999 depreminin etkisi yadsınamaz. Kapasite kullanım oranları ekonomik büyüme ile paralellik göstermesi ve dolaylı yoldan istihdam, gelir gibi göstergelerle ilişkilendirilmesi açısından bakıldığında 2001 krizi sinyalleri 1998–1999 yıllarında vermiştir.

2.2.3.3 Dış Ticaret

Tablo 2.9: 1990-2001 Dönemi Dış Ticaret (Türkiye)

	İthalat			İhracat			İthalat-İhracat	
Yıl	Değer	Değişim oranı	İthalat GSMH içindeki pay	Değer	Değişim oran	İhracatın GSMH içindeki pay	Dış ticaret dengesi	İhracatın ithalat karşılama oran
	000$	(%)	%	000$	$(%)	%	000$	%
1990	22302126	41,2	14,8	12959288	11,5	8,6	(9.343,0)	58,1
1991	21047014	-5,6	14	13593462	4,9	9,1	(7.449,0)	64,6
1992	22871055	8,7	14,5	14714629	8,2	9,3	(8.157,0)	64,3
1993	29428370	28,7	16,5	15345067	4,3	8,6	(14.083,0)	52,1
1994	23270019	-20,9	17,6	18105872	18	13,7	(5.165,0)	77,8
1995	35709011	53,5	21	21637041	19,5	12,7	(14.072,0)	60,6
1996	43626642	22,2	23,8	23224465	7,3	12,6	(20.403,0)	53,2
1997	48558721	11,3	25,2	26261072	13,1	13,7	(22.298,0)	54,1
1998	45921392	-5,4	22,2	26973952	2,7	13,1	(18.948,0)	58,7
1999	40671272	-11,4	22	26587225	-1,4	14,4	(14.084,0)	65,4
2000	54502821	34	27,3	27774906	4,5	13,9	(26.727,9)	51
2001	41399083	-24	28,4	31334216	12,8	21,5	(10.064,9)	75,7

Kaynak: DTM, İSO

Masaüstünü Göster.scf Türkiye'nin 1990–2000 yıllarındaki dış ticaret performansına bakıldığında; 1990 yılında ihracat 13 milyar dolar seviyelerine gelmiş; ancak, çeşitli iç ve dış faktörlerin olumsuz etkisiyle 1990–1993 döneminde artış hızı yavaşlamış, anılan dönem boyunca ancak 15 milyar dolar düzeyine gelebilmiştir. İthalat ise 1989 serbest ekonomi politikalarıyla birlikte 1990'da 22 milyar dolar iken, 1993'te 29 milyara dolar yükselmiştir. 1994 kriziyle birlikte yapılan devalüasyon neticesinde ithalat %20 oranında düşmüş, ihracat ise %13,7 artmıştır. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı %55-65 civarında seyrederken 1994 krizinde bu oran %77,8'e çıkmıştır. Dış ticaret

açığı ise 1990'da 9,3 milyar dolardan 1993'te 14 milyar doları bulmuş, yine 1994'te 5 milyar dolara kadar gerilemiştir (IMF 2000,2001).

1994'ten sonra dış ticarette yine 1994 krizine yakın gerçekleşmeler olmuştur. Yüksek ithalat ve düşük ihracat alışkanlığı yine sürmüştür. 1994 yılında yapılan kur düzeltmesi ithalatı ancak bir yıl kısmış fakat uzun dönemde yine artırmıştır. Anılan bu dönemde ithalatın artış eğilimi sürmüş, 1999 yılında %11,4 azalmıştır. 2000 yılında rekor bir artışla 54 milyar dolar seviyesine çıkmış ve dış ticaret açığı ise 22 milyar dolar gibi riskli bir seviyeye gelmiştir. Söz konusu dönemde cari açık ise 9,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat ise bu dönemde ithalattaki artışın altında kalmış ve karşılama oranı 2000 yılında %51 ile son on yılın en düşük düzeyine gelmiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik bunalımdan sonra dış ticaret açığı 10,064 milyar dolar ve karşılama oranı ise % 75,7 ile 1994 krizindeki seviyelerine gelmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye dış ticaret hacmini artırarak GSMH içinde dış ticaret hacminin payını yükseltmiştir. İthalatın GSMH içindeki payı 1990'da % 14,8 iken 2000 yılında % 27,3 olmuştur. İhracatın GSMH içindeki payı ise 1999'da % 8,6 iken 2000 yılında % 13,6 gerçekleşmiştir. 1990–2000 yılları arasında yapılan ithalatın yaklaşık % 19'u yatırım malı olurken tüketim malı ithalatı % 10 civarında gerçekleşmiştir. İhracatta ise yatırım malı payı % 4, tüketim malı % 45 seviyelerinde oluşmuştur (Yentürk, 2003).

Tablo 2.10: 1990-2001 Dönemi Dış Ödemeler Dengesi (Özet) (Milyon$)

Yıl	Cari işlemler dengesi Milyon$	Cari işlemler dengesi / GSMH (%)	Sermaye hareketleri (Rezerv hariç) (Milyon$)	Kısa Dönem Sermaye Hareketleri (Milyon$)	Doğrudan Milyon$	Portföy yatırım Milyon$	Sermaye hareketleri /GSMH %	Portföy/ GSMH %	Kısa dönem Ser.Har /GSMH %
1990	-2.625	-1,74	4037	3000	700	547	2,65	0,36	1,97
1991	250	0,17	-2397	-3020	783	623	1,58	0,43	-1,99
1992	-974	-0,62	3648	1396	779	2411	2,27	1,50	0,87
1993	-6.433	-3,6	8903	3054	622	3917	4,95	2,16	1,69
1994	2.631	1,99	-4257	-5127	559	1158	3,21	0,89	-3,93
1995	-2.339	-1,38	4565	3713	772	237	2,7	0,14	2,16
1996	-2.437	-1,33	5483	2737	612	570	4,76	0,31	3,23
1997	-2.638	-1,37	6969	77	554	1634	4,52	0,85	0,91
1998	1.984	0,96	-840	1398	573	-6711	0,22	-3,11	1,27
1999	-1.360	-0,73	4935	759	138	3429	2,21	1,84	0,41
2000	-9.819	-4,91	9610	4035	112	1022	4,68	0,51	2,00
2001	3.396	2,33	-14198	-11006	2769	-4515	-9,69	-3,08	-7,73

Kaynak: TCMB, DPT, TUİK

Türkiye'nin sermaye hareketleri diğer gelişmekte olan ülkelerle benzer bir yapı sergilemektedir. Yüksek büyüme hızını ithalata dayalı sürdürmekte olan ve kamu harcamaları fazla olan Türkiye yabancı sermaye çekme konusunda 1990–2000 arasında pek başarı gösterememiştir. Yabancı sermaye yatırımlarının önemli bölümünün kısa vadeli ve spekülatif olması bazı makroekonomik dengeleri bozmuş, sağlıksız bir yapı ortaya çıkarmıştır. Popülist siyasetin gereği olarak reel ücretlerdeki artışları borçlanma yoluyla ve sermaye çekerek karşılayan Türkiye borç döngüsü içine girerek yüksek faiz ile borçlanmak zorunda kalmıştır. Nitekim, 1999'larda IMF'ye teslimiyet bayrağı açmak durumunda kalan Türkiye elindeki dövizlerin büyük kısmını transfer harcamalarına aktarmış, gerekli finansman ihtiyacını IMF kredileri ile sağlama kolaylığını tercih etmiştir.

Türkiye'deki sermaye hareketleri çoğunlukla faiz geliri amaçlı olmuştur. 1989'da TL'nin uluslar arası para birimleri ile değişiminin önünün açılmasıyla birlikte Türkiye'ye 1990 yılında 4 milyar dolar sermaye girişi olmuştur. Bunun 3 milyar doları kısa vadeli sermaye hareketleri olurken, 700 milyon doları doğrudan, 547 milyon doları portföy yatırımları ve diğerleri ise kullanımlar ve ödemeler kaleminde oluşmuştur. 1993 yılında gelen sermaye çoğunluğu portföy yatırımı olarak gelmiş ve 8 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Cari açık ise bu dönemde rekor seviyeye

6,5 milyar dolara dayanmıştır. 1994 krizinde 4 milyar dolar sermaye çıkışı olmuş fakat doğrudan ve portföy yatırımlarında çıkış olmamıştır. Bunun yanında, 1994'te kısa vadeli sermaye çıkışının yüksek olması sıcak paranın Türkiye ekonomisinde nasıl spekülatif hareket ettiğinin ve ekonomide yüksek kırılganlık oluşturduğunun bir göstergesidir. (IMF 2001).

1994 sonrasında yabancı sermaye girişleri tekrar hız kazanmış ve özellikle portföy yatırımlarının ağırlığı artmıştır. Bu dönemde yüksek faizler yabancılar için bir fırsat olmuştur. Sermaye girişleri ile birlikte cari açık büyümeye başlamıştır. 1996–1997 yıllarında Gümrük Birliği anlaşmasının da etkisiyle toplam 10 milyar dolar sermaye girişi olmuştur. 1998 yılında ise Asya krizinden dolayı Türkiye'den 6,7 milyar dolar portföy çıkışı gerçekleşmiştir. 2000 yılına gelindiğinde 9,5 milyar dolarlık sermaye girişi olmuştur. Bunun 4 milyar dolarlık kısmı kısa vadeli olarak gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde cari açık 9 milyar dolar gibi çok yüksek seviyeye gelmiştir. 2001 krizi çıkınca, 11 milyar dolar kısa vadeli, yaklaşık 4,5 milyar dolarda portföy olmak üzere net sermaye hareketi
-14 milyar dolar olmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi 1990'larda tanıştığı sermaye hareketlerinden özellikle kısa vadeli ve spekülatif amaçlı portföy yatırımlarından çok etkilenmiştir. Portföy yatırımlarının payı arttıkça, sermaye piyasalarında gerekli düzenlemelerin yapılmaması ve politik çıkar ilişkisinin bu piyasada kendini hissettirmesinden dolayı ekonomi daha hassas hale gelmiş ve makroekonomik dengeleri bozmuştur (Demirci, 2005).

2.3 Ekonomi Politikası

Türkiye'nin Ekonomi politikasının konu edilen bu bölümde, iki başlıkta inceleme yapılmıştır. Birincisi Para Politikası; ikinci ise Mali Politika'dır.

2.3.1 Para Politikası

Para politikası ekonomi politikasının önemli araçlarından biridir. Bu bölümde, Tablo 2.11 'de yer alan para politikası araçları olan enflasyon, faiz ve döviz kuru bilgileri incelenmiştir.

Tablo 2.11: 1990-2001 Dönemi Enflasyon ve Faiz Oranları

YIL	TÜFE %	TEFE%	GSMH Deflatörü%	GSYİH Deflatörü%	Tasarruf Mevduat Faizleri %	İnterbank Gecelik Faiz Oranları %	Döviz Kuru USD=TL
1990	60,3	52,3	57,6	58,3	59,4	62,72	2.613,0
1991	65,9	55,4	59,2	58,8	72,7	59,87	4.182,0
1992	70,1	62,1	63,5	63,7	74,2	67,77	6.888,0
1993	66,1	58,4	67,4	67,8	74,7	69,63	10.986,0
1994	106,3	120,7	107,3	106,5	95,6	92,04	29.760,0
1995	88	86	87,2	87,2	91,3	106,31	45.986,0
1996	80,4	76	78	77,8	93,8	74,33	81.623,0
1997	85,7	81,8	81,2	81,5	96,6	77,93	152.241,0
1998	84,7	71,8	75,3	75,7	95,5	79	261.415,0
1999	64,9	53,1	55,8	55,6	46,7	69,9	418.823,0
2000	54,9	51,4	50,9	49,9	45,6	198,95	626.716,0
2001	54,4	61,6	55,3	54,8	62,5	59	1.231.322,000

Kaynak: Kaynak: İstatistiki Göstergeler 1923-2005, TUİK

1989 yılında sermaye hareketlerini serbestleştiren 32 Sayılı Kararname finansal piyasanın omurgasını oluşturmuştur. Bu kararnamenin kabulü ile birlikte, Türkiye'nin döviz kuru rejimi daha esnek hale gelmiştir. Türk Lirası konvertibl olmuş ve sermaye hareketleri gelişmekte olan ülkelerin çoğunda geniş ölçüde serbestleştirilmiştir. Bu uygulamayla devlet döviz ve faiz üzerindeki kontrolünü kaybetmiş piyasada ayrı bir oyuncu haline gelmiştir. Faiz ve döviz kuru gibi araçlar dış piyasalar tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Bu durum döviz kuru ile faiz oranlarının bağlantılı hale gelmesine neden olmuştur. 1989'dan sonra faiz oranı, döviz kurundaki değişim oranından daha yüksek seyretmiştir. Amaç, yabancı yatırımcıları cezbetmekti, fakat doğal olarak, bu yalnızca kısa dönemli sermaye girişini özendirmiştir. Sonuç olarak, kısa vadeli gelen sermaye ekonomideki tasarruf açığını kapatmak üzere kullanılmıştır. Daha sonraları bu açık, kısa vadeli borçlarla finanse edilen tüketim harcamalarındaki artış nedeniyle daha da büyümüştür. Özetle, 1990'dan sonraki ekonomik büyüme

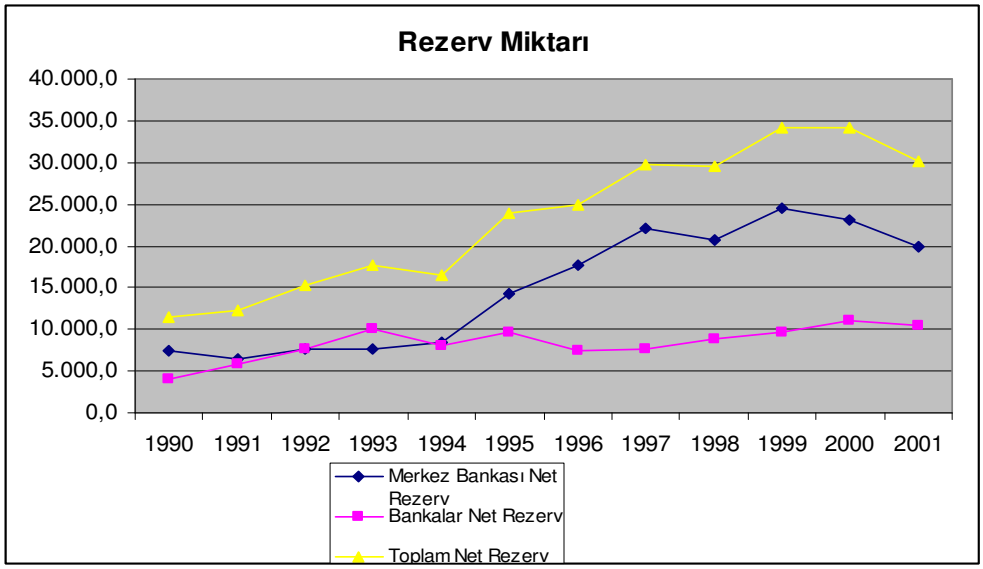
sermaye hareketlerine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Merkez Bankası daha aktif para politikası uygulamaya koymuş, açık piyasa işlemleri ile piyasada belirgin bir aktör olmuştur. 1990–1992 yıllarında 2 kez para politikası ilan etmiş ve Merkez Bankası bilançosu tekrar düzenlenmiştir. 1990'larda yüksek faiz ve enflasyon gereği programların hedefi enflasyonun düşürülmesi ve kamu açıklarının finansmanından ziyade piyasa likiditesini düzenlemek olmuştur (Erçel,1996).

1993 yılında ise faizler % 70'lerde ve enflasyon % 60 civarlarında seyretmiştir. Bu dönemde Merkez Bankası piyasalara yerinde müdahale edememiş bu yüzden Türk Lirası, kısa vadeli sermaye girişleriyle aşırı değerlenmiş, ödemeler dengesi açıkları büyümüştür. Merkez Bankası kamu açıklarını finanse eden konumdan kurtulamayıp etkin para politikası sergileyememiştir. Tüm bunlara ek olarak, 1990 yılından sonra, kısa dönemli sermayenin getirisi dünya ortalamasının oldukça üzerinde seyretmiştir. Bu oran, 1993'te dolar bazında % 17,2 iken 1993 yılında % 46,8'e yükselmiştir (Yeldan,1997).

1994 Krizi sırasında büyük çapta sermaye kaçışı yaşanmış ve Merkez Bankası rezervleri önemli oranda azalmıştır*(bkz Grafik 3).* Sonuç olarak, hükümet devalüasyon yapmaya ve döviz kuru rejimini değiştirmeye karar vermiştir. Dolar/TL paritesi 10.986 TL'den 29.760'a yükselmiştir. Bundan sonra, sabit kur rejimlerinden biri uygulanmaya başlanmıştır. Kur, bir band içerisinde serbestçe hareket edebilmekteydi ancak, bu band oldukça dar belirlenmişti. Bu, "sürünen band" rejiminin özelliklerini taşıyan bir sistemdi. 1994 sonrası süreçte Türk Lirası aşırı değersizleşmiş ve bunun sonucunda, ihracat artış hızı ithalat artış hızından daha yüksek gerçekleşmiştir. Hükümet 5 Nisan 1994'te 24 Ocak Kararlarına benzeyen bir istikrar programı açıklamıştır. Bu programın temel amacı, Türk Lirası'nın reel değerini düşürerek iç talebi kısmak ve ihracatı artırmak olarak planlanmıştır (Yentürk, 2003). Sonuç olarak, 1994 yılında, ihracat önemli oranda büyümüştür. Bu politika 1994 sonuna kadar sürdürülmüş ve 1995 yılında genişletici politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu genişleme 1996–1997 yıllarında en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Buna ilaveten,

Merkez Bankası, belirli bir döviz sepetini temel alarak Türk Lirası'nın reel değerini sabit tutmaya çalışmıştır. Bu gelişmeler ithalatın önemli ölçüde artmasına yol açmıştır. Bu dönemde faizlerin ve enflasyonun düşürülmesinde başarı yakalamamış, % 80'e kadar çıkan enflasyon ve % 60'ların üzerine çıkan faizler Türkiye'nin para politikasının yenilgisi olarak yerini almıştır (Emir ve Diğerleri, 2000).

Grafik 2.4: Türkiye Rezerv Değişimleri

Kaynak: TCMB

1999 yıllında para politikası ortağı bu sefer IMF'dir. Aralık 1999 niyet mektubu ile başlayan süreçte programın hedefi 6. Maddede şu şekilde belirtilmiştir (IMF Niyet Mektubu, 9 Aralık 1999): "*Türkiye'de yaşanan enflasyonun sürgit özelliği dikkate alındığında, 2000–2002 yılları için enflasyonla mücadele hedeflerimizin belirlenmesinde enflasyonu aniden tek haneli rakamlara indirmenin güçlüğü ile geçmişteki uygulamalardan açıkça farklı olunacağının sinyalinin verilmesi ihtiyacının dengelenmesine büyük önem verilmiştir. Bize göre, 2000 yılı enflasyon hedefimiz -12 aylık TÜFE enflasyonunu Aralık 2000 sonu itibariyle %25'e(TEFE enflasyonu %20'ye) düşürmek- enflasyonla mücadele yolunda kademeli bir uygulamaya imkan sağlamakla beraber geçmiş uygulamalardan (son 10 yılın TEFE ortalaması %80 civarındadır ve 1999 sonu itibariyle % 65 olacağı tahmin edilmektedir) farklı olduğu konusunda açık bir*

sinyal göndermektedir. 2000 yılı enflasyon hedeflerimiz, TEFE ve TÜFE enflasyonunu 2001 yılı sonunda %10-12'ye ve 2002 yılı sonunda tek haneye(yaklaşık %5-7) düşürmek için iyi bir başlangıç noktası teşkil etmektedir." Bu maddede belirtildiği gibi istikrar önlemleri olarak enflasyonun üç yılın sonunda tek haneli olması, reel faizlerin düşürülmesi ve kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG)'nin azaltılması hedeflenmiştir. Fakat 2000 yılında özellikle sabit kur politikası enflasyonist baskıyı % 64 'e kadar düşürse de (hedef % 25 idi) piyasalarda kamuya borç verme yarışı başlamıştır. Yurt dışında döviz cinsinden borçlanan bankalar iç piyasada dolar arz fazlalığı oluşturmuştur. Merkez Bankası bu durumda piyasaya sürekli TL sürmek durumunda kalınca enflasyondaki başarıyı bir türlü yakalayamamıştır. Rezerv miktarları 30 milyar dolara yaklaşmış *(bkz Grafik 3,)* sürekli artış trendine girmiştir. 2000 yılında yaşanan finansal kriz neticesinde İnterbank gecelik faizleri

% 198'e yükselmiş, IMF ile yapılan görüşmeler neticesinde piyasalar sakinleşse de 2001 krizinin ardından faizler ve enflasyon tekrar artmış ve enflasyon hedeflemesi ile birlikte sabit kur rejimi başarısızlığa uğramıştır (Turan, 2005).

2.3.2 Mali Politika

Türkiye'de 2001 krizinden önce uygulanan mali politikalar göstergeler ışığında yukarıdaki kısımlarda kısmi olarak ele alınmıştı. Kısaca bu konuya değinilirse, Türkiye 1990 başlarında Keynesyen yaklaşımla kamu harcamalarının büyümeye etkisini sıkça kullanmıştır. Özellikle reel ücret artışlarıyla ekonomide büyüme yakalamışsa da sürdürebilirlik yönünden başarısız olmuştur. Politik yaklaşımlar neticesinde mali politikalarda çok akılcı yöntem sergileyemeyen Türkiye bir yandan vergi oranlarını artırmış, öte yandan harcamalarını beklentilerin üzerine çıkarmıştır. Açık finansmanını borçlanarak gidermiş fakat borçların artmasıyla makroekonomik dengeyi bir türlü sağlayamamıştır. Bunun yanında hükümet ömürlerinin kısa sürmesinden dolayı sürekli seçim atmosferine girerek ciddi mali politikalar üretememiştir. Her ne kadar 1995 sonrasında sıkı mali politikalar uygulansa da değişen iktidarlar oy kaygısıyla harcamalarda yüksek artışlar yapmıştır. 2000 yılında

ise IMF ile anlaşma yoluna giden Türkiye yapılan müzakere sonucunda faiz dışı fazla hedefi programının iskeletini oluşturmuştur. Buna göre eğitim, yatırım, sağlık ve personel harcamaları kısılacak ve ücretlilere hedeflenen enflasyon kadar zam yapılacaktı. Bu anlaşma ilk önceleri harcama kalemlerinde kısıntı yapsa da sosyal yönden zayıf olması, toplum ve hükümet tarafından kabul görmemiştir. Fakat yaşanan 2001 krizi IMF mali politikalarının uygulanmasını kaçınılmaz kılmıştır (Eğilmez, Kumcu, 2005).

2.4 2001 Türkiye Ekonomik Krizinin Nedenleri

Yukarıdaki bölümlerde Türkiye'nin 2001 yılında yaşadığı ekonomik kriz öncesinin iktisadi alandaki performansı, ayrıntılı olarak ekonomik göstergeler ışığında ortaya konulmaya çalışıldı. Bu bölümde krizlerin nedenlerine başlıklar halinde değinilmektedir.

Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin nedenlerini iki başlık inceleyebiliriz; Birincisi ekonomik nedenler, ikinci ise siyasi nedenler.

2.4.1 Krizin Ekonomik Nedenleri

Türkiye gibi ülkelerde yaşanan krizlerin, ekonomi alanında devlet müdahalesi ile serbest piyasa ekonomisinin rol paylaşımındaki belirsizliklerden dolayı ana ekonomik nedenini belirlemek zordur. Ayrıca iktisat biliminde etkileşimlerin ve nedenselliklerin çift yönlü olmasından dolayı, tek başına ekonomik göstergeler ekonomik kriz için açıklayıcı değildir. Fakat 2001 krizine neden olmuş üç durumdan kısaca bahsedilebilir(Eren ve Diğerleri, 2001);

1. Dış tasarrufları ülkeye çekmek için Türkiye para birimini dolara endekslemiştir. Bu sabit kur uygulaması, doların bütün güçlü para birimlerine karşı güçlenmesi nedeniyle bu ülkelerin para birimlerinin de değerlenmesi sonucunu vermiş ve bunun sonucunda ihracatlarının pahalı hale gelmesine, rekabet güçlerini kaybetmelerine ve cari açık vermeye başlamalarına yol açmıştır.
2. Türkiye'deki finans kuruluşlarının, özellikle bankaların önemli ölçüde devlet desteğine dayanmaları, devlet müdahalesiyle kredileri

yönlendirmeleri, bazı sektörlerde fazla üretim kapasitesi yaratılmasına ve bazı verimsiz yatırımlara yol açmış, büyüme döneminde sakıncaları görülmeyen bu durum yukarıda belirtilen nedenle rekabet gücünün azalmasıyla, ilgili şirketleri borçlarını ödeyemez duruma düşürmüştür.

3. Sanayi, bankacılık ve tarım gibi alanlarda gerekli yapısal reformların bir türlü yapılmaması, 1994 ekonomik krizinden ve önceki politikalardan yeterince ders alınmamasıdır.

Yukarıda sayılan kriz nedenlerinden her birinin belli ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Ancak, hangi nedenin krizin çıkışını ne ölçüde etkilediği, asıl tetikleyici unsurun hangisi olduğu konusunda dördüncü bölümde yapılacak olan karşılaştırmalar sonucunda bir yargıya varılabilecektir.

2.4.2 Krizin Siyasi Nedenleri

2001 krizine etki yapan siyasi nedenlere bakmak için Türkiye'yi tarihsel açıdan ayrıntılı değerlendirmek gerekir. Siyasi tercihlerde yapılan yanlışlıklar ileriki yıllarda çok büyük sorunları da beraberinde getirmiştir.

Siyasi kararların ekonomi üzerinde etkileri Türkiye'yi 1990'lı yıllarda iki açıdan ilgilendirmiştir. Bunlar para ve mali politikalardır. Türkiye'de para politikasını yürüten en büyük organ Merkez Bankası tam bağımsızlığına kavuşturulamamış ve kamu açıklarını kapatmak için politikasından ödün veren bir kurum olmuştur. Bunu yanında mali politika, iktisadi (Keynesyen iktisat) anlamda kamu maliyesiyle ilintili olduğundan devletin siyasi kanadı olan hükümetlerin kararlarına göre şekillendirilmiştir (Yentürk, 2003).

Dolayısıyla, siyasi nedenleri genel anlamda dört madde ile ifade edebiliriz:

1. Etkin mali politika üretilememiş, siyasi tercihler her zaman mali politikanın önüne geçmiştir.
2. Para politikası, siyasi beklentiler ve popülist davranışlar neticesine göre şekillenmiş ve uzun soluklu politika üretilememiştir.

3. Hükümetlerin iktidar ömürlerinin kısa sürmesi hem dış piyasalarda siyasi istikrarsızlık algılaması oluşturmuş, hem de olağandan fazla yapılan seçimler ekonomiyi olumsuz etkilemiştir.
4. Siyasi ve toplumsal gerginlikler 1990'lı yıllarda tekrar artmış ve bu durum ülke riskinin sürekli yüksek kalmasına neden olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
2001 KRİZİ ÖNCESİ ARJANTİN EKONOMİSİ VE KRİZİN NEDENLERİ

2001 krizi öncesi Arjantin ekonomik durumu Bölüm 2'de giriş kısmında belirtilen Türkiye ekonomisinden farklı değildi. 1989 yılında yaşanan kriz sonrasında liberal ekonomik sisteme geçen Arjantin, ekonomiyi oldukça zayıf temel üzerine inşa etmiştir. Bu dönemde büyük dış borçlanma ve özelleştirme gelirleri tarafından finanse edilen talep ağırlıklı bir büyüme yakalamış olsa da ekonomideki durum sağlık bir gidişat değildi.

Arjantin, Aralık 1994'te ki Meksika krizinin olumsuz etkilerinden kendini korumayı başarmıştı. Ancak aynı başarıyı 1997 Asya krizi sonrasında tekrarlaması mümkün olmadı. Arjantin, Asya ve daha sonra komşusu Brezilya'da oluşan krizlerden son derece olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Peso üzerindeki kısıtlamaların devam ettiği bir ortamda, 1999 yılında Brezilya Realinin değer kaybetmesi, Arjantin'in ihracatının komşusuna göre daha pahalı olmasına yol açtı. Arjantin temel ticaret ortağı olan Brezilya karşısında ciddi bir rekabet gücü kaybına uğradı. Neticede, dış ticaret dengesinde artan dengesizlik Brezilya'nın gerçekleştirdiği devalüasyon sonrasında had safhaya ulaşmıştır. Ekonomik faaliyetlerde ki durgunluk durumun daha da kötüleşmesine neden oldu. Düşük ihracat gelirleri ülkenin dolar üzerinden olan borçlarını çevirebilmek için gerekli olan döviz girişini büyük ölçüde sekteye uğrattı. Ayrıca doların değerinin Arjantin' in ticaret yaptığı başlıca ülkelerin paralarına göre artması, Pesonun da değer kazanmasına neden oldu. Bu tıkanık durumda sanayi ihracatının düşmesi ile birlikte yurt içi üretimin yerini ucuz Asya tüketim malları almaya başladı. Hızla düşen sanayi faaliyetleri ve ihracat gelirleri yüksek boyutlarda işsizliğe ve özellikle küçük ve orta boy işletmelerin yoğun bir biçimde iflas etmelerine yol açtı. Milli gelirdeki artışın ciddi boyutlarda azalması kamu gelirlerini ve dolayısıyla kamu finansman dengesini olumsuz yönde etkilemiştir (Doğruel, 2006).

1999’ dan sonra Arjantin’ de yaşanan ekonomik bunalımın derinleşmesi sonucunda, iç talebin çökmesiyle birlikte işsizlik ve iflas eden şirket sayısında ciddi artışlar meydana gelmiştir. Böyle bir ortamda, mevcut ekonomik programın geneline olan sosyal ve politik desteğin, özellikle de mali disipline olan desteğin ortadan kalkmıştı. Ekonominin bozulduğu bir konjonktürde, Arjantin’in borç sorununun boyutları ciddi bir şekilde hissedilmeye başlandı. Konvertibilite planı sayesinde, hükümet bütçe açığını yurtiçi ve uluslararası sermaye piyasalarını kullanarak çözme yoluna gitmişti. Arjantin ekonomisinin on yılın sonunda kendisini içinde bulduğu gerileme süreci, vergi gelirlerinde ki çarpıcı düşüşe paralel olarak borç yükünün iyice büyümesine yol açtı. Dış borç alımında ve cari hesaplardaki açığın finanse edilmesinde daha çok dolar üzerinden çıkarılmış olan tahvillerin kullanılması “Borç Tuzağı” ile sonuçlandı. Her dönem sonunda satılan tahvillerde oluşan ağır şartlar, bir sonraki dönemin borç servis gereğini daha da kötüleştirmiştir. IMF ise bu ortamda Arjantin’ in bir sonraki borç ödemesini gerçekleştirmesini sağlayacak ön ödemeyi yapmaya niyetli olmadığını açıkça belli etmiştir (İnan, 2002).

2001’ de IMF ek fon verilmesi konusunda istekli olsa da, bu fonları Arjantin’ in bütçe açığını tümüyle kapattığı takdirde sağlamayı şart koşmuştu. Vergi gelirlerinin çarpıcı bir şekilde düştüğü, ekonominin durgunluk kıskacına yakalandığı bir zamanda, bütçeyi dengelemenin tek çıkar yolu hükümet harcamalarında ki geniş çaplı azalmadır. Önceki yıllarda birikmiş dış borç karşısında Üç büyük kredi derecelendirme kuruluşu Arjantin'in notunu düşürmüştür. Bunun ardında, piyasalarda oluşan güvensizlik iyice arttı. Sonuç olarak 2001 yılı sonlarına doğru ekonomik kriz patlak vermiştir.

Arjantin hakkında kısa kriz tarihçesinde bahsedildikten sonra bu bölümde Bölüm 2’de Türkiye için yapılan analiz yapısı Arjantin ekonomisi için uygulanıp kriz öncesi ekonomilerin gelen yapısı ortaya konmuştur. Aynı şekilde bu bölümde bahsedilen ekonomik kriz 2001 Arjantin Ekonomik krizidir.

3.1 2001 Kriz Öncesi Arjantin Kamu Maliyesi

Kriz öncesi Arjantin ekonomisinin bakışa bölüm II'deki yapıya benzer yapıda sunulmuştur. Çünkü bölüm IV'te yapılacak olan karşılaştırmaların karşılaştırabilirliğinin sağlanması için veriler ve dönemler mümkün mertebede aynı olmalıdır. Fakat verilerin bulunamaması veya istatistiki metodoloji farlılıkların olması gibi durumların olması yadsınamaz.

Bu bölümde de Arjantin ekonomisinin kriz öncesi Kamu Maliyesi yukarıdaki kritere uygun olarak üç başlık halinde incelenmiştir. Üç başlık, kriz öncesinin fotoğrafı iyi yakalamak ve Kamu Maliyesinin temel göstergeleri niteliğinde olan enstrümanları kullanarak daha sade ve anlaşılır tespitler ortaya koymak için seçilmiştir.

3.1.1 Kamu Harcamaları

Arjantin ekonomisinin 1990 yıllarındaki kamu kesim performansı incelendiğinde bütçe giderleri 1991'den 1992 geçişte % 24'lük bir artış yaşanmıştır. 1993 ve 1994 yıllarında bu oran % 15 üzerinde gerçekleşirken sonraki yıllarda artış oranı %10'nun altında gerçekleşmiştir. Bütçe giderlerin GSYH içindeki oranı 1990'da yaşanan krizinde etkisiyle % 50'e çıkmıştır. 1992–2001 yıllarında bu oran sabit trend izleyerek yüzde %25 dolaylarında seyretmiştir. Yani bütçe harcamalarının artışıyla birlikte ekonomik büyüme artışları paralel bir eğilim göstermiştir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin 1990'lı yıllarındaki ekonomik büyümenin güçlü lokomotifi bütçe giderlerinin olmasının bir sonucu olarak görülebilir.

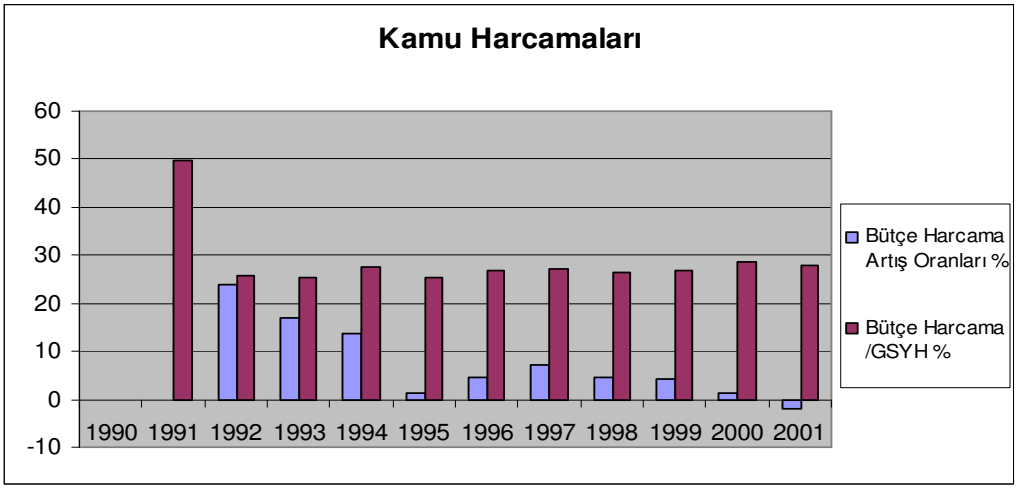
Tablo 3.1: 1990–2001 Bütçe Harcamaları (Arjantin)

Yıllar	Bütçe Harcamaları Milyon Peso	Bütçe Harcamaları Artış Oranları %	Bütçe Harcamaları /GSYİH %	Faiz Dışı Harcamaları GSYİH %
1991	39.388	-	49,89	21,7
1992	48.867	24,07	25,80	21,6
1993	57.108	16,86	25,20	22,1
1994	64.926	13,69	27,45	23,1
1995	65.730	1,24	25,53	23,6
1996	68.753	4,60	26,65	23,2
1997	73.628	7,09	27,05	22,8
1998	76.979	4,55	26,29	23,2
1999	80.173	4,15	26,82	24,9
2000	81.162	1,23	28,65	24,6
2001	79.545	-1,99	27,91	25,0

Kaynak: TUİK Yayınları Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler 1992–1996, IMF
Balance of Payment Statistic Data Base, IMF Ülkeler Raporu 1998, 2000

Arjantin ekonomisinin harcamaları yönüyle ilginç bir noktası da 1990 ve 1991 yıllarında yaşanan hiperenflasyona rağmen bütçe harcamaları beklentilerin altında artmış olmasıdır. Bunun nedeni olarak da o dönem uygulanan sıkı kamu politikaları neticesinde reel ücretlerin düşük tutulması ve sabit kur politikası neticesinde ithalat enflasyonunun sıfırda tutulmasıdır.

Grafik 3.1: Arjantin'in Kamu Harcamaları

Kaynak: TUİK Yayınları Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler 1992–1996, IMF
Balance of Payment Statistic Data Base, IMF Ülkeler Raporu 1998, 2000

Bununla birlikte Arjantin devletinin kamu harcamalarının büyük bir bölümü personel giderleri ve transfer harcamalarından oluşmaktadır. Transfer harcamaları da eyaletlere aktarılan kaynaklardır. Bu anlamda eyaletlere yapılan transfer harcamaları toplam harcamaları % 57'sini oluşturmaktadır (Yentürk, 2003). Yatırım ve diğer sosyal harcamalar düşük seviyede kalmıştır. Özellikle sosyal güvenlik harcamalarının yüksekliği bu ülkede de görülmüştür. Fakat 1993'e kadar sosyal güvenlik dengesinde fazla veren bütçe 1994'ten sonra açık vermeye başlamış ve 2000 yıllında bu açık yaklaşık 7 milyar dolara ulaşarak bütçenin kamburu haline gelmiştir. Kamu borç stokunun artmasıyla ile de faiz dışı harcamanın GSYİH oranının artması kaçınılmaz olmuştur. Sonuç olarak, kamu harcamalarının artış oranı her ne kadar sabit kur politikası neticesinde düşük de olsa GSYİH oranı yüksek olmuştur. Ayrıca Arjantin devletinin bütçe harcamalarının şekli, tipik gelişmekte olan ülkelerin 1990'lı yıllarda ki ekonomik büyümeye endeksli kısa vadeli çözüm üreten türden olmuştur.

3.1.2 Büyüme Ve Kamu Bütçesi

Bu bölümde Tablo 3.2'de GSYİH ve bütçe dengesine ait veriler yer almaktadır. Bu tablodaki veriler ile 1990-2001 yılındaki Arjantin ekonomisinde büyüme ve kamu maliyesine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 3.2: GSYİH ve Bütçe Dengesi (Arjantin)

Yıllar	GSYİH (Cari Fiyat) Milyon $	KİŞİ BAŞINA GSMH Milyon $	*BÜYÜME %	BÜTÇE GELİRİ Milyon Peso	BÜT. DENGESİ Milyon Peso	BÜT. DENGESİ/ GSYİH %
1990	141.350	3290	-2,2*	-	-	-
1991	189.700	3940	10,5	35.145,0	-4.243	-2,24
1992	228.788	6120	9,6	49.190,0	323	0,14
1993	236.504	7220	5,70	58.842,0	1.734	0,73
1994	257.440	7545	5,84	63.097,0	-1.829	-0,71
1995	258.032	7228	-2,85	59.780,0	-5.950	-2,31
1996	272.150	7532	5,53	60.086,0	-8.667	-3,18
1997	292.860	7999	8,11	67.573,0	-6.055	-2,07
1998	298.949	8207	3,85	70.662,0	-6.317	-2,11
1999	283.261	7845	-3,40	68.508,0	-11.665	-4,12
2000	285.045	7900	-0,49	70.169,0	-10.993	-3,86
2001	268.697	7426	-4,40	63.535,0	-16.010	-5,96

Kaynak: TUİK Yayınları Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler 1992–1996, IMF

Balance of Payment Statistic Data Base, IMF Ülkeler Raporu 1998, 2000

Not: GSMH Büyüme hesaplarında 1990–1993 arası 1983 fiyatları ve 1993–2001 arası 1993 fiyatları temel

*alınmıştır. *GSYH büyüme hızıdır.*

1991 yılların başında % 10'luk GSYİH büyümesi ise artış ile GSYİH büyüklüğü 230 milyar dolara kadar yaklaşmış fakat 1995'ten sonra dalgalı bir büyüme grafiği çizmiştir. Son 11 yılının son üç yılında 1997–1998 yıllarında yaşanan Asya krizleri, Brezilya ve Meksika krizleri ekonomik durgunluğa neden olmuş, ekonomide daralmalar görülmeye başlanmıştır. Özellikle 2001 krizi ile birlikte Arjantin ekonomisi % 4,4 küçülmüştür.

Diğer taraftan bütçe gelirleri büyümeye paralel olarak artmış, ama bütçe giderlerin gelirlerden daha çok yükselmesi bütçe açıkların sürekli artmasına neden olmuştur. 1992–1993 yıllarında özelleştirme gelirleri ve yüksek vergi gelirleri ile bütçe fazlası veren Arjantin'in 1994'ten sonra bütçe açıkları artmış ve finansman ihtiyacını borçlanarak karşılamaya başlamıştır (Perry ve Serven, 2003).

2001 yılında 16 milyar peso ile son on yıl en yüksek açığını vermiştir. Bununla birlikte, bütçe açıkların GSYİH oranı ise yıllar itibariyle artan eğilim göstererek

2001 yılında % 5,96 oranına kadar yükselmiştir. Bütçe açıklarının 2001 yılı öncesi bakıldığında oranın ortalama % 3 seviyelerinden kalmıştır. Bu duruma 1993–2001 yıllarında Peso'nun bir ABD Dolarına endekslenmesinin etkisi inkar edilemez.

3.1.3 Kamu Borçları

Arjantin ekonomisinin kamu borçlanma gereksiniminin bütçe açıkların artmasıyla birlikte yükselmiştir. 1991 yılında 52 milyar dolar olan dış borcu 2000 yılında 85 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 3.3: Kamu Borçları (Arjantin)

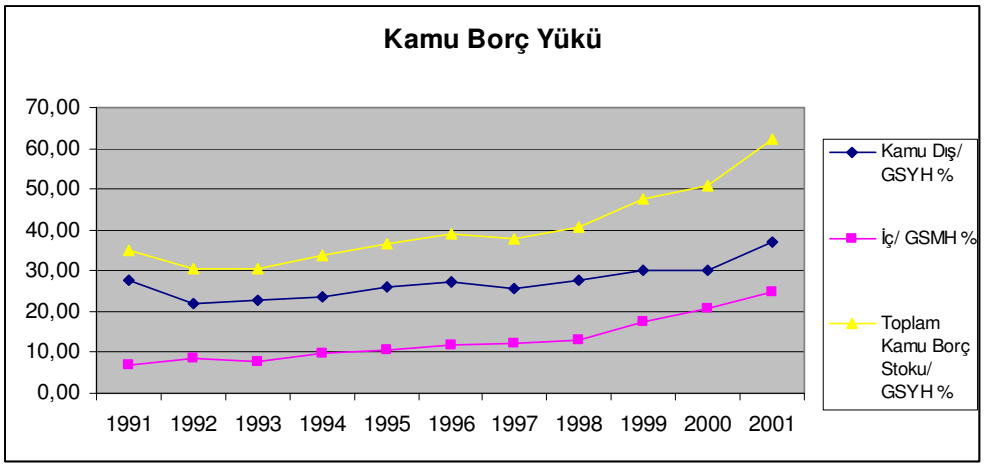
Yıllar	Kamu Dış Borç Milyon $	İç Borç Milyon $	Toplam Kamu Borç Stok Milyon $	Kamu Dış/ GSYİH %	İç/ GSYİH %	Toplam Kamu Borç Stoku/ GSYİH %	Faiz Ödemeleri Net (Milyon $)
1991	52.739	13.276	66.015,60	27,80	7,00	34,80	
1992	50.678	19.560	70.237,92	22,15	8,55	30,70	3.984,39
1993	53.606	18.765	72.370,22	22,67	7,93	30,60	3.412,84
1994	61.268	25.490	86.757,28	23,80	9,90	33,70	4.038,21
1995	67.192	27.506	94.697,74	26,04	10,66	36,70	4.782,40
1996	74.113	32.298	106.410,65	27,23	11,87	39,10	5.588,00
1997	74.912	35.496	110.408,22	25,58	12,12	37,70	6.824,87
1998	83.111	39.159	122.270,14	27,80	13,10	40,90	7.772,82
1999	85.362	49.470	134.832,24	30,14	17,46	47,60	9.591,12
2000	85.657	59.431	145.087,91	30,05	20,85	50,90	11.507,72
2001	99.955	67.174	167.129,53	37,20	25,00	62,20	13.088,21

Kaynak: IMF Ülke Raporu 1998-2000 ve Arjantin Ekonomi Bakanlığı

İç borç yönüyle ile de 1991 yılında 13 milyar dolar iken 2000 yılında 59 milyar dolara kadar gerilemiştir. Kamu borç stokunun her yıl artan tren izlemesi Arjantin ekonomisinin büyümesinin çok sağlıklı bir seyir izlemediğini göstermiştir. 1989 yılında yaşanan hiperenflasyonun 1990'lı yıllarda işçi-memur ücretinde yansıtılmış ve eyalet harcamalarının da artmasıyla birlikte bütçe açıkları yükselmiştir. Bu durumda sürekli borçlanma gereksinimi doğmuştur. 1991–1994 yıllarda Konvertibilite Planı çerçevesinde dış borçlanmanda, özelleştirmelere rağmen oldukça yüksek artış yaşanmıştır. Dönem hükümeti zamanında yapılan harcamaların artması siyasi kaygıların ekonomi politikaların önüne geçmesinden dolayı özelleştirme gelirleri yeterince verimli değerlendirilememiştir. 1991–1994 yılları arasında yapılan özelleştirmeler bütçe

açıklarını kısmi olarak kapatmış ve Arjantin ekonomisi, 1997 Asya krizi ve dış ticarette yoğun ihraç yaptığı Brezilya'nın krize girmesi ile beraber borç sarmalına sürüklenmiştir. Diğer yönü itibariyle, toplam kamu borç stoku artmasına birlikte faiz ödemelerinde ciddi artışlar yaşanmıştır. 1992 yılında 4 milyar dolar civarında olan faiz giderleri 2000 yılında 11 milyar dolar olmuştur (Pou, 2000).

Grafik 3.2: Arjantin'in Kamu Borç Yükü

Kaynak: IMF Ülke Raporu 1998-2000 ve Arjantin Ekonomi Bakanlığı

Arjantin kamu borç yükünde ise eğilim artış yönünde olmuştur. Toplam kamu borç yükü 1991 yılında % 34 iken 1992 yılında % 30,7 gerilemiştir. Bu gerileme aynı dönemde % 9,6 büyüyen üretimden/gelirden kaynaklanmıştır. Fakat 1992'den sonra büyümenin düşmesiyle birlikte artan borç stoku kamu borç yükünü yükselmiştir. 1994 yılında % 33,7; 1995 yılında % 36,70 gerçekleşmiştir. 1996 yılında ise bu oran % 40'lara dayanmış, 2000 yılında ise % 50 olmuştur. 2001 kriziyle birlikte kamu toplam borç yükü % 62'ye kadar yükselmiştir. Kamu borç yükünün artması ekonomik performansın ve sermaye piyasası üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. Öyle ki bütçe gelirlerini toplam borç stokunu ikiye katlaması ekonomi durgunlukların yaşanmasında önemli rol oynamıştır.

3.2 2001 Krizi Öncesi Sektörlerin Durumu

Arjantin ekonomisinin 2001 kriz öncesinde özellikle bankacılık, işgücü piyasası ve üretim ve dış ticaret dengelerinin seyri konusunda analizlerin krizin

hazırlayıcı dinamiklerin belirlenmesi açısında önemli olduğu için bu bölümde bu sektörlere ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

3.2.1 Bankacılık Sektörü

1991 yılında uygulanmasına başlanan Para Kurulu sistemi Arjantin bankacılık sektörünü görülür şekilde etkileşmiştir. Bunun yanında para kurulu sistemini takip eden dönemlerde Arjantin bankacılık alanında bir dizi yapısal ve mali reformlar yapmıştır (Damill ve Diğerleri, 2002).

1992 yılında uygulamaya konulan program çerçevesinde üç temel yenilik getirilmiştir. Bunlar,

- Sermaye yeterlilik oranlarını uluslararası standartlara (Basell) yükseltilmiştir.
- Yeni karşılık oranları tespit edilmiş ve Merkez Bankası bünyesinde denetim mekanizması oluşturulmuştur.
- Sektöre girişi engelleyen kurallar kaldırılmış ve sistemin daha rekabetçi bir yapı kazanmasına çalışılmıştır.
- Mevduat Sigorta Fonu tamamen kaldırarak ahlaki istismarı ortadan kaldırılmıştır. Fakat bu uygulama 1994 Meksika krizi sonrası terk edilmiştir.

1992 yılında uygulamaya konulan bu finansal reform çabaları bankaların mali yapısını önemli oranda güçlendirmiştir. Bu aşamadan sonra, 1993'te kamu bankalarının özelleştirilmesine geçilmiştir. Bu süreç 1995 Meksika krizi sonucu oluşan Tekila etkisinden sonra daha da hızlandırılmış ve 1996 sonunda büyük ölçüde tamamlanmıştır. Böylece, finansal reform bunun uzantısı olan özelleştirme sürecinde bankacılık sisteminde kamu bankalarının payını 1991–1996 arasında azaltılmıştır. 1991'de 167 banka varken, bu sayı 1996'da 122'ye gerilemiştir. Kamu bankalarının payı da 1991'den 1996'ya geçişte yüzde 61'den yüzde 38'e düşmüştür (İnan, 2002).

1980–1991 arasında Arjantin finans sistemi bir dizi kriz, başarısız istikrar programları, kronik enflasyon ve yüksek dolarizasyon nedenleriyle

gelişememiştir. Ayrıca yüksek kamu kesimi açıkları özel sektörün kullanabileceği fon miktarını azaltarak, kredi piyasasının gelişmesini de engellemiştir. 1991 başında uygulamaya geçen Konvertibilite Programından sonra yoğun sermaye girişi, Peso'ya olan güvenin tekrar sağlanması ve ekonominin hızla parasallaşması önceki yıllarda baskılanmış olan kredi ve aracılık işlemlerini hızla genişletmiştir. Bu durum da finans sektörünü hızla büyütmüştür. Özellikle bireysel kredi pazarı büyük gelişme göstermiştir. Söz konusu kredi patlaması önemli ölçüde dış kaynak girişiyle finanse edilmiş; fakat bu gelişmeler 1992–1996 dönemindeki finansal reformu hem hızlandırmış; hem de kolaylaştırmıştı. 1991–2000 döneminde milli gelirdeki artış nominal olarak yüzde 53 düzeyinde oluşmuşken; bankacılık sistemi yüzde 305 oranında büyümüştür. Tüm bu gelişmeler her ne kadar olumlu olmuşsa da Eyalet hükümetlerinin açıklarını finanse etmeye devam eden yerel bankaların ise durumu 1991 başında düzelse de açık finansmanında ısrar etmeleri neticesinde durumları sıkıntıya girmiş ve sektördeki paylarını kaybetmeye başlamışlardır. Arjantin merkez Bankası bu bankalara 2 Milyar dolar aktarmış fakat geri dönüşleri konusunda çok ta iyi sonuç alamamıştır (Caprio ve Diğerleri, 1996). Öyle ki 1992'de yüzde 66 olan pazar payları 1998'de yüzde 39'a gerilemiş ve diğer bankalar ölçek kazançları nedeniyle ortalama maliyetleri hızla geriletirken bankacılığın ana faaliyeti kredi finansmanında uzaklaşan yerel bankalar finansman açısında 1995 Meksika krizleri ve 1998 Asya krizleri sonrasında büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Büyük 20 bankanın 1991'de yüzde 9,2 olan toplam Maliyet-Aktif rasyosu 1996'da yüzde 5,7'ye gerilemiştir. Yerel bankalar için ise bu süreç tersine işlemiştir. Maliyetleri artarken, pazar payları gerilemiştir (İnan, 2002).

Tablo 3.4: Bankacılık Göstergeleri (Arjantin) Milyon $

Yılllar	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Likit Aktifler	2.901	3.481	5.488	6.145	3.383	3.206	3.585	3.861	4.087	3.541
-Nakit	1.674	1.961	2.106	3.031	2.635	3.142	3.547	3.823	3.743	3.199
-Peso	1.674	1.961	2.106	2.088	1.889	2.294	2.635	2.867	2.757	2.483
-Döviz	0	0	0	943	746	848	912	956	986	716
-MB Alc.	1.227	1.520	3.382	3.114	748	64	38	38	344	342
Yurtdışı Alac.	-5.053	-5.857	-3.893	4.644	5.555	9.163	16.82	15.93	14.02	17.19
Kamu Kes.	10.242	10.591	13.166	11.595	16.009	18.85	21.07	23.54	28.18	28.72
Özel Sektöre	22.533	34.547	42.600	51.372	50.780	54.09	63.13	70.52	68.43	65.84
D. Akt.	10.196	10.126	12.247	14.275	20.513	23.52	29.36	34.26	40.02	49.85
T.Aktifler	40.819	52.889	69.607	88.031	96.240	108.8	133.9	148.1	154.7	165.1

Kaynak: Arjantin Merkez Bankası (BCRA)

Bankacılık sektörü 1991 yılların başında 1989 yılının hiperenflasyonun enkazı ve 1990'lı yılların liberalleşme politikaları ile yüksek oranda büyümüştür. Bu büyüme sürecini talep tarafında kamu, arz tarafında ise yurtdışından sağlanan borçlar tetiklemiştir. 1991–2000 döneminde bankaların kamuya verdiği kaynaklar 10 milyar peso'dan net 20 milyar peso kadar yükselmiştir. Yine bu dönemde bankaların yurtdışı borçlanması net 7 milyar dolara kadar yükselmiştir.

Netice itibariyle, Arjantin bankacılık sisteminin 1990'lı yıllardaki büyümesi kamu finansmanında kaynaklandığını göstermektedir. Çoğu faaliyetlerinin kamu açıklarını dış borçlanma ile finanse ederek gerçekleştiren bankalar yüksek döviz riskine maruz kalmışlardır. Bu dönemde reformlarını yanı sıra tam yapılamayan denetimler neticesinde 2000'li yıllara doğru bankacılık sektörü oldukça sorunlu olmaya başlamıştır (De la Torre ve diğerleri, 2002).

Tablo 3.5: Diğer Bankacılık Göstergeleri (Arjantin) Milyon $

Yılllar	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Y.dışı Borç.	…	…	…	10.995	13.649	15.820	21.048	21.440	22.831	24.170
Kamu Mev.	3.404	5.490	8.418	6.937	5.978	7.526	10.218	9.505	9.433	9.054
Özel Mevd.	12.447	20.812	32.022	38.319	37.298	45.544	57.961	67.168	69.583	73.364
MerBank.	18.292	22.967	22.337	2.184	2.650	1.375	409	393	308	78
Diğer Pas.	-2.931	-7.181	-5.672	16.077	22.893	23.506	28.547	32.950	36.153	41.762
Özkaynak.	9.608	10.801	12.503	13.519	13.771	15.065	15.806	16.674	16.437	16.726
Tah.Gec. Alac.	…	…	…	…	1.119	2.310	3.459	3.711	4.881	5.756

Kaynak: Arjantin Merkez Bankası (BCRA)

3.2.2. İşgücü Piyasası

Arjantin ekonomisinde 1991 yılında yapılan "İş Kanunları" *(Ley Nacional de Empleo)* ile işgücü piyasasının liberalleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kanun ile işten çıkarılmalar ve yapılacak olan iş sözleşmelerin daha esnek olması amaçlanmıştır. 2001 krizinin önemli etkenlerinden biri de bu uygulamaların yeterince ciddi olarak uygulanmaması gösterilmiştir (Marshall, 2004).

Tablo 3.6: İşgücü Piyasası Göstergeleri (Arjantin)

Yıllar	Toplam Nüfus	Çalışma Çağında ki Nüfus 0,000	İşgücü Labour Milyon	İşgücüne Katılma Oran %	İstihdam Edilen Milyon	İşsiz Milyon	İşsizlik Oran %	Eksik* Oran %
1990	32,581	21,01	12,09	57,54	10,98	1,11	9,2	10,4
1991	33,038	21,31	11,08	51,99	10,38	0,7	6,32	9,4
1992	33,495	21,60	11,46	53,05	10,63	0,83	7,24	9,4
1993	33,948	21,90	11,74	53,62	10,68	1,07	9,11	9,5
1994	34,396	22,19	11,92	53,74	10,52	1,5	12,58	10,3
1995	34,835	22,47	12,31	54,77	10,30	2	16,25	7,6
1996	35,266	22,75	12,53	55,07	10,45	2,07	16,52	8,3
1997	35,689	23,02	12,97	56,35	11,23	1,75	13,49	8,6
1998	36,102	23,29	13,08	56,16	11,50	1,58	12,08	7,9
1999	36,505	23,55	13,46	57,14	11,64	1,81	13,45	8,1
2000	36,896	23,80	13,78	57,90	11,76	2,01	14,59	9,5
2001	**37,274**	**24,04**	**13,91**	**57,87**	**11,40**	**2,5**	17,97	

Kaynak: IMF Balance of Payment Statistic Data Base
*Her yılın Aralık ayı göstergesi temel alınmıştır.

1990 yılında Arjantin ekonomisinin yeniden yapılandırma çalışmaları sonucunda 300.000'ne yakın yeni iş imkanı yaratıldığı yönünde tahminler yapılmasına karşın, 1991–1994 yılları arasında işsizlik yüzde 12,2 oranında artış

göstermiştir. 1990'da % 9,2 işsizlik oranı 1991 yılında % 6,3'e kadar gerilemiştir. Fakat daha sonraları işsizlik oranı ortalama % 14'in altına inememiştir. 2001 yılında işsizlik oranı %17,97 gerçekleşirken 2002 yılında ise yaklaşık % 25 seviyesine yükselmiştir. Bu dönemde büyümenin yüksek ve ihracatta büyük artış olmasına rağmen işsizlik oranlarında gerekli düşüsün sağlanmaması işgücü piyasasına yeni giren kişiler fazlalığı, bunlara karşı yeni istihdam yatırımların istenilen düzeyde olmaması ve tabi olarak kamu kesimdeki tasfiyeler[1] ve özel sektördeki yapısal değişimlerdir. Bunun yanında, işsizlik oranın yüksekliğinin bir nedeni olarak Carlos Menem döneminde yapılan özelleştirme neticesinde işten çıkarılandır (CHP Arjantin Raporu, 2002). Diğer taraftan, istihdama katılım oranı ise 1990–2000 arasında ortalama %55,5 olarak gerçekleşmiştir. Eksik istihdam oranlarında işsizlik oranlarına yakın olması işgücü piyasa etkinliğinin son derece düşük olduğu göstermiştir (Marshall, 2004). Fakat yukarıdaki işsizlik göstergelerin yanı sıra özel hanehalkı araştırmalarında elde edilen göstergelerde 1995'te % 20,2 1999 yılında ise % 15,7 olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplamalarda mevsimlik işçiler gibi işsiz görünmeyip ayrı olarak incelenen verilerde dahil edilmiştir. Fakat işsizliğe bu yönden bakılınca Tekila[2] krizinin boyutu görülmüş olur (Galiani, 2001).

Tablo 3.7: İşgücü Esnekliliği

Ekonomik Gelişme		Ekonomik Durgunluk	
Yıl	İstihdam Esnekliği	Yıl	İstihdam Esnekliği
1983-1984	0,67	1981-1982	-0,24
1986-1987	0,84	1985	-0,18
1991-1994	0,29	1988-1990	-0,63
1996-1997	0,64	1995	0,58

Kaynak: Marshall, 2004

Bunu yanı sıra, Tablo 3.7'de Arjantin istihdam-çıktı esnekliğine dair Lopez tarafından 1999 yılında yapılan araştırmada istihdamda gerekli esneği kazanılmaması istihdam politikasının başarısızlılığı olmuştur. Durgunluk

[1] 1994 yılında Kamu Bankası sayısı 32 iken bu sayı 1998 yılında 16'ya düşmüştür (De la Torre ve diğerleri, 2002).

[2] Tekila krizi 1994 Yılında Meksika'da Peso'nun değerinin aşırı düşmesi sonucunda çıkan ekonomik krizdir.

dönemlerde esneklik negatif seyrederken, ekonomik gelişmelerin olduğu dönemlerde ise pozitif esneklik ile istihdam çıktıya katma değer oluşturmuştur. Fakat görünen esneklik oranları iş kanunları ve istihdam politikalarının amaçları doğrultusunda olmamıştır. Özellikle IMF politikaların temel amaçlarında biri işgücü piyasasında gerekli esnekliğin sağlanması olmuştur. Bu esnekliğin yeterince olmaması 2001 krizi tetikleyen bir etken olarak görülmüştür (Marshall, 2004).

Tablo 3.8: Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Oranı (Arjantin)

Yıl	Toplam %	Sanayi %	İnşaat %	Hizmet %	Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık %	Diğer
1994	100	23,5	6,1	61,6	4,1	**4,7**
1995	100	22,9	6	61,9	4,5	**4,7**
1996	100	21	7	61,8	7,2	**3**
1997	100	19,8	7	62,7	6,9	**3,6**
1998	100	19	6,1	63,9	6,6	**4,4**
1999	100	17,2	6	64	5,9	**6,9**
2000	100	16,7	5,3	67,8	6,3	**3,9**

Kaynak: IMF Balance of Payment Statistic Data Base

İşgücü piyasasını diğer ayağı ise sektörel olarak işgücü dağılımıdır. Burada işgücü piyasasının verimliliğin boyutlarını ve yapısal problemleri tespit edilebilir. Tablo 3.8 ve tablo 3.9'da göstergelerine göre Arjantin ekonomisi istihdam yapısı son altı yılda çok büyük fark gösterdiği alan Sanayi ve Hizmet sektörleridir. 1994 yılında Sanayi de istihdam diğer sektörler içindeki istihdam oranı % 23,5 düzeyindeyken 2000 yılında bu oran % 16,7 'ya düşmüştür. Hizmet sektöründe ise 1994'te % 61,05 iken 2000'de % 67,8 yükselmiştir. Sanayi kesimdeki yüksek istihdam oranları 1991–1994 yılları arasında verilen ihracat teşvikleri ve işgücü maliyetinin düşürülmesinden kaynaklanmıştır. 1994 Meksika krizi neticesinde azalan teşvikler neticesinde Sanayide istihdam daralmıştır.

Tablo 3.9: GSYİH Sektörel Dağılım Oranları (Arjantin)

Yıl	Toplam %	Sanayi %	Hizmet %	Tarım, %	Diğer
1993	100	27,33	61,05	5,13	**6,49**
1994	100	26,75	61,59	5,08	**6,58**
1995	100	26,3	62,26	5,35	**6,09**
1996	100	26,6	61,35	5,61	**6,44**
1997	100	27,17	60,84	5,22	**6,77**
1998	100	26,71	60,58	5,25	**7,46**
1999	100	26,02	64,68	4,37	**4,93**
2000	100	25,98	63,53	4,47	**6,02**

Kaynak: Arjantin Ulusal Hesaplar Bürosu, IMF Countries Report 2003

1993 ile 2000 yılları arasında GSYİH içindeki sektörler dağılımı ise istihdam dağılımıyla aynı trendi sergilemiştir. Hizmet sektörünün payı sanayi ve tarımdan yüksek olması gelişmekte olan piyasalara paralellik arz etmiştir. Tarımın hem istihdam ve hem GSYİH içindeki payının düşük olması Arjantin ekonomisinin tarımdaki çarpık yapısal bir problemi olmadığını göstermektedir. Diğer sektörlerde ise her ne kadar GSYİH içindeki payları ve istihdam içindeki payları aynı oranda olsa da gerekli verimliliğin sağlanamamış olması bu sektörlerin en temel problemi olmuştur (Doğruel, 2006).

3.2.3 Üretim Ve Dış Ticaret

Daha önceki bölümde Türkiye için yapılan üretim ve dış ticaret analizi Arjantin ekonomisi için de yapılıp çalışmada paralellik sağlanması amaçlanmıştır.

3.2.3.1 1990–2000 Sanayi Üretimi

Arjantin ekonomisinin genel sanayi üretim endeksine baktığımızda yıllar itibariyle çok büyük dalgalanmalar yaşanmıştır. Tablo 3.10'da belirtildiği gibi, 1993 temel yılına göre 1994 yılında endeks %0,5 artışla 100,5 olarak gerçekleşirken; en büyük artışını 1997 yılında % 8,55 ile yapmıştır. 1999 yılında Brezilya'da yaşanılan krizin etkisiyle endeks % 6,37 gerilemiştir. Bu dönemde büyümenin ve buna paralel olarak ihracatın düşmesi bu yapıyı oluşturmuştur.

Tablo 3.10: Genel Sanayi Üretim Endeksi (Arjantin)

Yıl	Genel Sanayi Üretim Endeksi	Değişim (%)
1993	100	
1994	100,5	0,50
1995	99,8	-0,70
1996	105,3	5,51
1997	114,3	8,55
1998	116,2	1,66
1999	108,8	-6,37
2000	111,6	2,57

Kaynak: IMF, 2000

Diğer taraftan sanayi sektöründe yapılan yatırımlarında beklenen etkiliğinin çok az olması mevcut durumda uygulanan teşviklerin çok verimli olmadığını göstermiştir. Bu dönemde gerek işçilik maliyetlerin düşürülmesine karşın, gerekse diğer üretim teşvikleri artırılmasına karşın Arjantin ekonomisinin sanayi üretimde çıktı miktarlarını yeterince artıramaması ve yaşanılan büyümenin üretimden ziyade tüketim temelli olmasının sıkıntısı ilerleyen yıllarda çekmiştir. Üretim sektöründe yapılan iyileştirmeler gerekli yapısal değişimleri sağlayamadığından sanayi sektöründe verimlilik artışları da kısıtlı olmuştur. Özelleştirmeden gelen gelirlerin üretim sektörlerinde yeni verimli yatırım harcamalarına aktarmaktan ziyade transfer harcamalarına kaydırılması sanayi üretiminin yeterli düzeyde yükseltememiştir (IMF 2000,2003)

3.2.3.2 Dış Ticaret

Arjantin'de 1984–1986 yılları arasında Austral[3] planının başarısız olmasının ardından Bonex[4] programı uygulanmış fakat bu programda da başarısız olununca 1991'de Konvertibilite program devreye sokulmuştur. 1990'lı yılların başından itibaren uygulamaya konulan dış ticaret rejiminin liberalizasyonu politikası çerçevesinde ihracat üzerindeki vergiler kaldırılmış, ithalat üzerindeki koruma ise azaltılmıştır. Ortalama nominal vergi haddi % 30'dan % 12'ye

[3] Austral Planı: 1984 sonunda uygulanmaya konulan planın hedefi % 500'lerdeki enflasyonu düşürmektir. (Yentürk,2003)

[4] Bonex planı Austral planı başarısızlığı neticesinde kamu borçların vadesini yayılması amaçlanmıştır. (Yentürk,2003)

düşürülmüş ve döviz kuru 1 peso 1 dolara sabitlenmiştir (DTM Arjantin Raporu Ocak 2007).

Tablo 3.11: 1990-2001 Arjantin Ekonomisinin İthalat ve İhracatı

	İthalat			İhracat			İthalat-İhracat	
Yıl	Değer	Değişim oranı	İthalat GSMH içindeki pay	Değer	Değişim oran	İhracatın GSYİH içindeki pay	Dış ticaret dengesi	İhracatın ithalat karşılama oran
	000000$	(%)	%	000000$	(%)	%	000000$	%
1990	4197		5,32	12354		15,65	8157	294,38
1991	8403	100,23	4,44	11978	-3,04	6,32	3575	142,55
1992	14982	78,30	6,61	12399	3,51	5,47	-2583	82,76
1993	16872	12,62	7,13	13269	7,02	5,61	-3603	78,64
1994	21675	28,47	8,42	16023	20,76	6,22	-5652	73,92
1995	20200	-6,81	7,83	21162	32,07	8,20	962	104,76
1996	23855	18,10	8,77	24043	13,61	8,83	188	100,79
1997	30450	27,65	10,40	26431	9,93	9,03	-4019	86,80
1998	31404	3,13	10,50	26434	0,01	8,84	-4970	84,17
1999	25508	-18,77	9,01	23309	-11,82	8,23	-2200	91,38
2000	25148	-1,41	8,82	26341	13,01	9,24	1193	104,74
2001	20320	-19,20	7,56	26543	0,77	9,88	6223	130,63

Kaynak: IMF Balance of Payment Statistic Data Base, Arjantin Merkez Bankasi, IMF Countries Report 1998,2000

Dışa açılım politikası neticesinde dış ticaret hacminde gözle görünür artış olmuştur. 1990 yılında 16 milyar dolar olan dış ticaret hacmi 1991'de 20 milyar dolara çıkmıştır. Bu miktar 2000 yılında 51 milyar dolara dayanmıştır. Diğer taraftan ihracatın ve ithalatın artış eğilimi yıllar itibariyle farklılık göstermiştir. 1990 yılında 4 milyar civarında ithalat, 12 milyar dolar seviyesinde de ihracat gerçekleşerek dış ticaret fazlası verilmiştir. 1992,1993 ve 1994 yıllarında sabit döviz kur rejiminden dolayı Peso'nu aşırı değerlenmesi ve 1994 yılı Meksika krizlerin etkisi ile dış ticaret açığı vermiştir. 1992 yılında 2,5; 1993 yılında 3,6 ve 1994 5,5 milyar dolar açık oluşmuştur. Dış ticaret açığı veren Arjantin açıklarını portföy yatırımları ile sübvanse edebilmiştir. Diğer yıllarda ise tüketim ve iç talebe dayalı büyümenin etkisi ile ithalat artış oranları ihracat artış oranlarından daha fazla olmuştur. 1995 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 104 iken bu oran 1998 yılında % 84'e kadar gerilemiştir. Bunun yanında, 1999 yılında Arjantin'in dış ticaretinde % 30'luk hacme sahip Brezilya'da

yaşanılan kriz ve dünya dış ticaret hadlerin Arjantin aleyhine gerçekleşmesi ile dış ticarette bir türlü 1990'ların başındaki başarısını yakalayamamıştır. Bu durumda sabit döviz kur neticesinde aşırı değerlenen yerli paranın payı yadsınamaz.

Diğer bir nokta ise ihracat ve ihtilatın GSYİH payıdır. Dış ticaret hamini GSYİH içindeki payı 1990 yılında % 20 iken 1991 yalında bu oran % 10 gerilemiştir. Büyüme artış hızının dış ticaret artış hızından daha hızlı olması bu durumu doğurmuştur. 1991 yılından sonraki dönemde ise bu oran düzenli bir şekilde artarak 2000 yılında % 17 kadar yükselmiştir. Diğer taraftan dış ticaret açığının GSYİH içindeki payı 1992 yılında %0,80 iken 1994 yılında % 2,20 kadar çıkmıştır. Bu durum Arjantin ekonomisinin cari işlemler açığını daha da artmış ve yüksek faiz oranlarının sürmesinin temel nedeni olmuştur (Geithner, 2003).

3.3 2001 Kriz Öncesi Sermaye Hareketleri Ve Ekonomi Politikası

Bu bölümde, Arjantin ekonomisinin 1990 sonrası liberalleşmesi ile birlikte ekonominin belirleyici aktörü haline gelen yoğun sermaye hareketleri ve bunun sonuncunda oluşan sıcak para giriş ve çıkışların para piyasaları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

3.3.1. Sermaye Hareketleri

Arjantin ekonomisinin ve gelişmekte olan ülkelerin en sorunlu, ekonomik krizlerin başlıca etkenlerinde gösterilen ödemeler dengesi son 10 yıllık seyri incelenmesi gerekli olmuştur (Eğilmez, Kumcu, 2005). Arjantin ekonomisinin ödemeler dengesi bilânçosu açısında şu tespit yerinde olacaktır: "Arjantin ekonomisi ödemeler dengesi işleyişinin sürdürülmesi için 1991–2000 yıları arasında yılda 10–15 milyar dolar arası bir dış borca gereksinim duyuyor. Bu sayede 13 milyar dolarlık açığı kapatabilmiştir"(Feldstein, 2002).

Tablo 3.12: 1990-2001 Arjantin Cari İşlemler Dengesi

Yıl	Cari işlemler dengesi 000000$	Cari işlemler dengesi / GSYİH (%)	Fin. Hareket. 000000$	Sermaye Hesabı 000000$ (Net)	Doğrudan 000000$ (Net)	Portföy yatırımlar 000000$ (Net)	Finansal hareketler/ GSYİH %	Portföy/ GSYİH %
1990	4552	5,77	-5884	0	1836	-1346	-7,45	-1,71
1991	-647	-0,34	182	0	2439	-34	0,10	-0,02
1992	-5547,75	-2,45	7579,38	15,7	3265,07	4860,13	3,34	2,14
1993	-8205,89	-3,47	21019,8	16,1	2088,02	34402,5	8,89	14,55
1994	-10979,5	-4,26	12399,9	17,5	2622,09	9461,35	4,82	3,68
1995	-5117,96	-1,98	5466,1	14,2	4112,27	2313,49	2,12	0,90
1996	-6769,98	-2,49	11582	50,8	5347,79	9594,16	4,26	3,53
1997	-12138,1	-4,14	17674,5	66,3	5507,45	11024,44	6,04	3,76
1998	-14482	-4,84	18935,9	72,9	4965,18	8787,74	6,33	2,94
1999	-11942,8	-4,22	14448,1	149,1	22257,42	-6784,91	5,10	-2,40
2000	-8980,62	-3,15	7852,7	105,9	9517,272	-2583,6	2,75	-0,91
2001	-3780,42	-1,41	-14971	156,5	2005,263	-9503,324	-5,57	-3,54

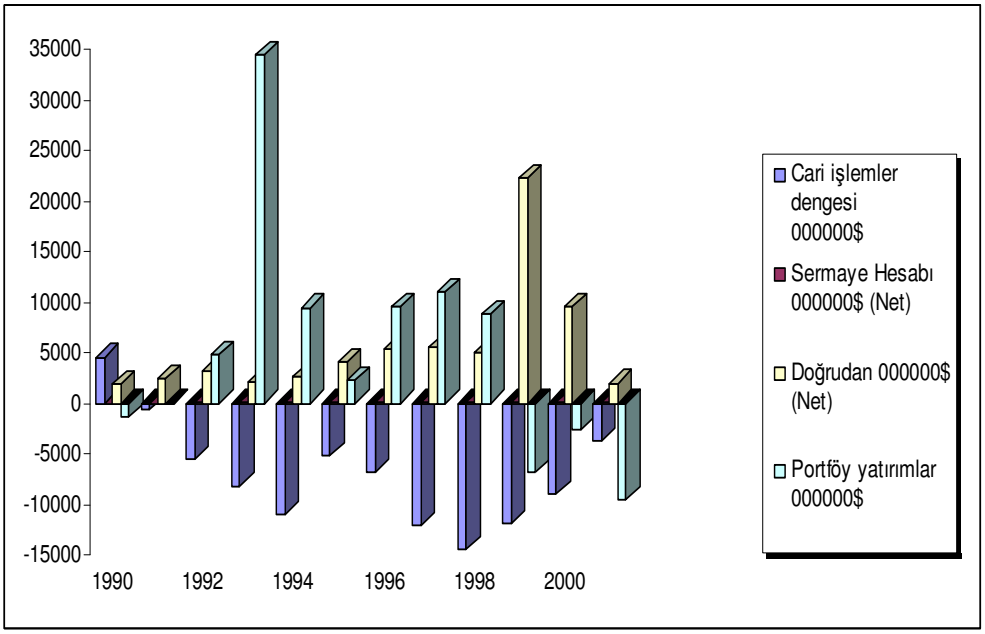
Kaynak: IMF Balance of Payment Statistic Data Base; DPT 2006

1991 yılında ekonomide serbest ticaret serbest sermaye hareketlerinde öncelik veren Arjantin cari işlemler dengesinde sürekli açık vermekten kendini kurtaramamıştır. 1991 yılında 647 milyar dolar açık vermişken 1992 yılında bu oran 5 milyar dolara yükselmiştir. 1993yılında 8 milyar dolar, 1994'te ise 10 milyar ile son beş yılın en yüksek açığına ulaşmıştır. Meksika krizinin etkisiyle ve ticaret hacminin düşmesiyle 1995 yılında 5 milyar dolara gerileyen cari, açık ithalata dayalı büyümenin etkisiyle tekrar büyüme eğilimine girmiştir. 1998 yılında son sekiz yılın en yükseği olan 14 milyar dolara dayanmıştır. Arjantin ekonomisinin cari açığı finanse edebilirliğini, 1991 yılında başlayan özelleştirme gelirlerin azalması, 1998 yılında ekonomik durgunluk ve dış borçların artmasıyla 1980'den beri borçlarına ödenen yüksek faizler zorlaştırmıştır. Bunun üstüne aşırı değerli Peso'dan dolayı tüketim aşırı artmasıyla ithalat kalemin yükselmesi durum iyice kötüye götürmüştür. Cari açıklarında GSYİH içindeki payı % 0,34'lerden ortalama % 4'lere kadar çıkmıştır. Cari açığın finansmanın sağlanması için iş piyasa faizleri yüksek ve düşük enflasyon sağlanmıştır. Bu da reel faizlerin aşırı yükselmesine ve ekonomiyi adeta sömürgeci istilasına uğramıştır (Feldstein, 2002).

Diğer taraftan, cari açık finansmanın kalemlerine baktığımızda sermaye hareketleri hesabında sürekli artı vermesi cari açığı olumlu etki yapmıştır. Finansal hareketlerde ise durum sermaye hareketlerinde farksızdır. Fakat finansal hareketlerin alt kalemleri olan doğrudan ve portföy yatırımları incelendiğinde, doğrudan yatırımlarından Arjantin ekonomisi o dönemde izlenen programın meyvesini alabilmiştir. Doğrudan yatırımların gelişmekte olan ülkelere göre çok yüksek olmuştur. Bunun en önemli neden yapılan özelleştirmeleridir. Bu dönemde elde edilen özelleştirme gelirleri doğrudan yabancı sermaye girişlerin % 30-50 tekabül etmiştir (IMF 1998). Öyle ki doğrudan 1992 yılında 4 milyar dolar doğrudan girişin 2 milyar doları özelleştirme oluşturmuştur. Fakat bu kadar iyi tablo karşısında para kurulu [5] sisteminin, artan dış borçlar ve bunların faiz ödemeleri bunun yanında azalan özelleştirme gelirleri cari denge açığın giderek artmasıyla kısa dönemli sermaye girişlerini ve sıcak para dediğimiz portföy girişlerin büyük miktarda azaltmıştır. 1997 yılında 11 milyara dolara çıkan portföy yatırımları 1998 Asya kriziyle birlikte gelen ekonomik durgunluk ve 1999 Brezilya krizi etkisiyle 1999 yılında -6 milyar dolara kadar gerileyerek ödemeler dengesinde ilk sıkıntı sinyallerini almaya başlamıştır. Bu sarmanın bu şekilde sürmesi, ekonomide yüksek faiz ve yüksek borçlanma ayrıca değerli yerli para ile artan ithalat iyice tetiklemiştir. Kaynak oluşturamayan bu ekonomi finansman sıkıntısı ile dış borçları döndürememiştir (Mussa, 2003).

[5] Para kurulu ülke parasının ancak belli bir döviz cinsinin sabit bir kur üzerinden alımı karşılığında basıldığı ve dolayısıyla merkez bankasının hükümete ve bankacılık sistemine kredi verme yoluyla para yaratma yetkisinin elinden alındı_ı bir parasal sözleşmedir. Bu yetkinin kaldırılması bütçe açışının enflasyonist bir şekilde finanse edilmesi ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. (Arda, 2002)

Grafik 3.3: Arjantin Ödemeler Dengesi

Kaynak: IMF Balance of Payment Statistic Data Base; DPT 2006

3.3.2 Para Politikası

Arjantin ekonomisinde diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi 1990'lı yılarda para piyasası yeni finansal araçlarla tanışmış ve faiz, enflasyon ve döviz kuru gibi parasla göstergeler daha önemli hale gelmiştir.

Tablo 3.13: 1990-1999 Parasal Göstergeler (Arjantin)

YIL	TÜFE % (12 Aylık Ortalama)	GSYİH Deflatörü 2000=100	Faiz Oranları (Piyasa Oranları)	Yabancı Rezerv Miktarı	Rezerv Değişim	Döviz Kuru USD= PESO
1990	2313,96	36,287	9695420,00	4295,00	193,57	0,559
1991	171,67	86,129	71,33	5811,70	35,31	0,999
1992	24,90	98,540	15,11	9614,60	65,44	0,991
1993	10,61	97,174	6,31	13338,60	38,73	0,999
1994	4,18	99,943	7,66	13763,90	3,19	1,000
1995	3,38	103,106	9,46	13748,70	-0,11	1,000
1996	0,16	103,052	6,23	17705,00	28,78	1,000
1997	0,53	102,574	6,63	22153,10	25,12	1,000
1998	0,92	100,825	6,81	24487,80	10,54	1,000
1999	-1,17	98,973	6,99	26114,30	6,64	1,000
2000	-0,94	100,000	8,15	24414,40	-6,51	1,000
2001	-1,07	98,904	24,90	14542,40	-40,44	1,000

Kaynak: IMF Balance of Payment Statistic Data Base, DPT 2006

Bilindiği gibi 1990 sonrası gelişmekte olan ülkelerde en çok uygulanan para politikası aracı döviz kuru olmuştur. Bu da genellikle sabit kur çeşitleri şeklinde uygulanmıştır. Arjantin de 1991 yılındaki ekonomik programı ile sabit kur rejimi olan para kurulu uygulamaya almıştır. 1992 yılında para birimi değiştirilerek Peso olmuştur. "Konvertibilite Kanunu"na göre ilk etapta % 100 üzerine bir rezerv para tutulmuştur. Para kurulu, Arjantin hükümetine ait bankaları 1/3 rezerv miktarı kadar para tutmasına izin vermiş, fakat bu bankaların parasallaşmasını yasaklanmıştır. Böylece sistem uzun dönemli maliye politikaları ve ödemeler bilançosu dengesi üzerine bir şüphe uyandırmamıştır (Chang, 2003 ve Spiegel, 2002). Arjantin'in para kurulu sistemini tercih nedeni bütçenin monetarizasyonuna bağlı olarak hiperenflasyona maruz kalmasıdır. Çok katı bir kur politikası olan bu sistemde 1 Peso 1 Dolara sabitlenmiştir. Kesin karara bağlanmış kuralları olan piyasa müdahalesinde Merkez Bankasını saf dış bırakan bu rejim yerli paranın basımını sadece yabancı para karşılığı basma izni vermiştir (Şahinbeyoğlu, 2000).

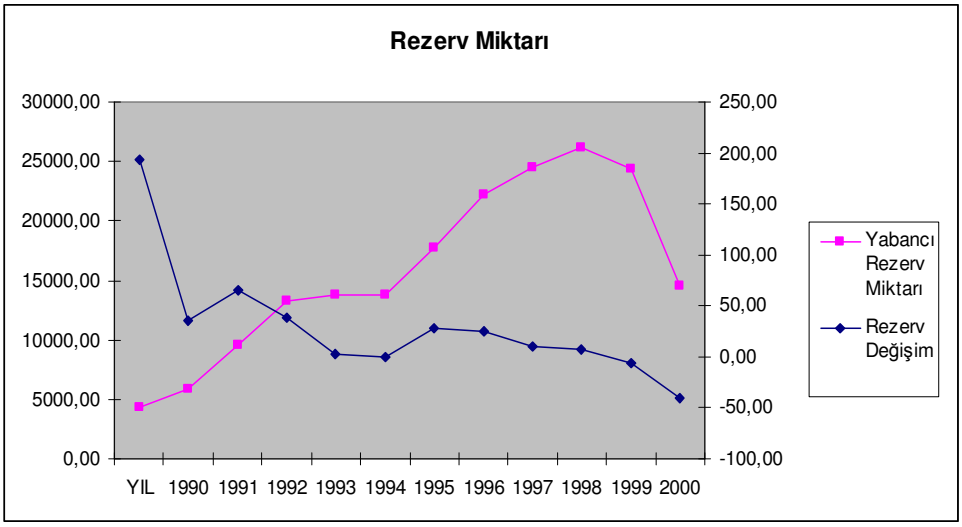
Gelişmekte olan ekonomiye sahip Arjantin'de bu rejimin temel hedefi enflasyonu düşürmekti. Nitekim 19990 yılında 12 aylık ortalama % 2313 dolayında enflasyona sahip Arjantin 1991 yılında 12 aylık ortalamada % 171 ve 1992 % 24'e kadar enflasyonu düşürebilmiştir. 1994'te % 4 gibi tek rakamlı enflasyonu yakalayabilmiştir. Fakat 1999 yılından sonra 2 yıl deflasyon yaşanması finansal ve reel sektör açısından hiç iyi olamamıştır. Deflasyonist bir ortamda ekonomik durgunluk ve berberinde de çıktı düzeylerin düşmesini gerçekleşmiştir.

Arjantin'inin uygulamakta olan para kurulu rejimi para piyasalarında etkin bir rol üstlenemeyen Merkez Bankasının daha işlevsel bir finansal bir yapı çıkmasına engel olunmuştur. Para kurul sistemi uygulanan ülkelerde programın başarıya ulaşması yüksek miktarda yabancı rezerve ihtiyaç olmaktadır. Nitekim yüksek miktarda rezerve sahip olmayan ülkelerde piyasada oluşacak yüksek değerli yerli parayı ya cari fazla vererek ya da yüksek reel faiz uygulayıp

yabancı portföyünü çekerek dizginleyebilecektir. (Hanke, 2001). Cari açık vermekten kurtulamayan Arjantin bu durumda yapabileceği tek şey yüksek reel faiz ile yabancı girişleri arttırmak olmuştur. 1990 yılında yüksek faizler enflasyonun düşmesiyle kayda değer düşüşler gösterebilmiştir. Fakat reel faizlerde 1994 yılında kadar olan dönemde aşağıya doğru bir trend olsa da Meksika ekonomik krizi ile birlikte % 3'ten % 6'ya yükselen reel faizler 1999 yılında % 7, 1999 'da % 8 ve 2000 yılında % 9 kadar yükselerek krize davetiye çıkarılmıştır. Öyle ki 2001'de reel faizler % 25'e fırlamıştır.

Para kurulu sisteminden ilk yıllar çok iyi verim elde eden Arjantin dış ticarette gösteremediği başarı ve cari açıklar nedeniyle dış borçlanma ve ardında yüksek faiz ödemeleri ile para ve finansal piyasalarda ki etkinliği iyice azalmıştır. Para kurulu üzerine yapılan çalışmalarda, programın ilk uygulandığı yıllarda yüksek başarı gösterdiği daha sonra yerli paranın sabit kur üzerinde aşırı değerlenerek dış ticaret açıkların artması ve tabi olarak cari açıkların artmasına neden olduğu belirtilmiştir. Bu açıkların finansmanda kaynak bulmak için ise yüksek reel faizler ile borçlanma bunun neticesinde artan faiz ödemeleri kamu finansman dengesini bozarak yabancı rezervlerin düşmesine neden olmuştur (Yentürk, 2003).

Grafik 3.4: Arjantin'in Rezerv Değişimleri

Kaynak: BCRA

Arjantin yabancı rezerv miktarı 1990'da 4 milyar dolar iken 1991'de 5 milyar dolar kadar yükselmiştir. 1998 yılında ise 20 milyar dolara kadar çıkabilmeyi başarmıştır. Fakat rezerv miktarının artmasına rağmen tüketime dayalı büyüyen bir ekonomi ve artan cari açıklara göre artış oranları yeterli olmamıştır. Öyle ki rezerv artış oranlarında dönemler arasında çok büyük bir sapma ve azalışlar olmuştur. Grafik 5'te bu durum çok açık olarak görünmektedir. Rezerv artış oranların yanı sıra, rezerv miktarlarında 2000 yılında % 6 düşmüştür. İlk önceleri bu durum Brezilya kriziyle ilinti olsa da Arjantin ekonomisinin para politikasının başarısızlığına bağlamak mümkündür (Oktar, 2001).

Sonuç olarak, 2001 krizinde sonra faizler yükselmiş, enflasyon artmış ve yabancı rezervler hızla eriyerek dış borçlarına ödeyemez hale gelen bir ekonomiyle karşı karşıya kalınmıştır. 2001 Arjantin yabancı rezervleri % 40 gibi çok yüksek bir oranda düşüş göstermesiyle para kurulu sistemi terk edilmiştir.

3.3.3 Mali Politika

1991 yılı öncesinde kötü bütçe yönetimden kaynaklanan aşırı harcamalar bütçe açıklarının artırıp ülkeyi enflasyonist baskıya maruz bırakılmıştır. Vergi gelirlerinde fazla yapılan harcamalar Hükümetleri para basma yoluyla açıklarının kapatılmasına itmiştir. Yine 1991 öncesi uygulanan Austral ve Bonex gibi birçok programların temel amacı kamu sektöründe disiplini sağlamaktı. Fakat bu programların hiç birisinde ciddi bir başarı söz konusu olmamıştır. 1991 sonrası Konvertibilite Planı çerçevesinde kamu bütçesi disiplin altına alınması kararlaştırılmıştır. Bu disiplin en önemli ayağı enflasyonu düşürüp sorumsuz para arzı genişlemesini önlemek için para basımını uluslar arası rezervlerle sınırlandırmasıdır. Kamu maaş ve ücretlerinin devlet bütçesi üzerindeki yükünü azaltmak amacıyla hükümet hantal bürokratik yapıyı küçültecek yasal ve idari düzenlemeler getirmiştir. Ekonomide kamunun payını azaltmayı amaçlayan ve belli bağlı kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesini öngören kamu sektörü reformunun üç önemli sonucu olmuştur. Kamu teşebbüslerine yönelik sübvansiyonlar azaltılmış ya da

kaldırılmış, kuruluşların verimliliğinde ve hizmet şartlarında iyileşme sağlanmış, vergi reformu öncesinde bütçe açığının önemli bir kısmı için kaynak ayrılmıştır. İlk önceleri kamu bütçesi konusunda başarı söz konusu olsa da daha sonraları kamu harcamalarının artması bunun vergi oranlarını artırarak veya borçlanarak finanse edilmesi kamu maliye disiplinin bozmuştur. Hatta yapılan özelleştirmeler kamu bütçesini önemli ölçüde rahatlasa da özelleştirme kaynağının kesilmesiyle finansman sıkıntısı yüksek reel faizle borçlanarak kapatılmıştır (Feldstein, 2002).

Gerçekleşen reformların kararlılıkla sürdürülmemesi, 1994 Meksika krizi, 1999 Brezilya krizi ve 1998 Asya ekonomik krizlerinden para ve finansal anlamda olumsuz etkilenmesi neticesinde Arjantin'in mali politikası başarısız olmuştur.

3.4 2001 Arjantin Ekonomik Krizinin Nedenleri

2001 Arjantin ekonomik krizin nedenleri kısaca yukarıdaki geniş analizleri ışığında açıklamak mümkün. Arjantin krizinin nedenlerinin ana temel nedenler ve temel nedenlerden sebep olduğu diğer nedenler olarak ayrılabilir.

3.4.1 Temel Nedenler

1. Sabit döviz kuru (Para Kurulu Sistemi) rejiminde dış şoklara karşı rekabet edebilmek için deflasyonist ayarlamalar sonucunda oluşan ekonomik daralmalar.
2. Yüksek kamu borçları kaynaklanan kırılganlıklar ve aşırı değerli Peso karşısında döviz ile borçlanıp iç piyasaya yüksek faiz ile arz edilerek piyasa kırılganlığın artması
3. İşgücü piyasasında gerekli esnekliğin sağlanmaması
4. Sürekli büyüyen cari açıklar
5. 1994 Meksika krizi, 1998 Asya krizi ve 1999 Brezilya krizi
6. Amerikan dolarının sürekli güçlenip Arjantin ekonomisinin rekabet gücünü kırması (Feldstein, 2002).

3.4.2 Diğer Nedenler

1. Yüksek reel faizlerin ekonominin sağlamlığına ve üretime yaptığı olumsuz etkiler.
2. Kamu maliyesinde gerekli disiplin sağlanmaması ve gerekli yapısal reformların geçiştirilmesi
3. Reel sektörde yapılamayan yapısal reformlar neticesinde rekabet edilebilirliğin zora girmesi
4. Dış ticaret hadlerin Arjantin aleyhine gelişmesi ve neticesinde dış ticaret açıkların artması
5. Sanayi ve diğer sektörlerde verimliliğin yeterince sağlanamaması

Bu nedenlerin çoğunun göstergeler ışığında önceki alt bölümlerde açıklanmıştır. Fakat burada kriz nedeninin en önemlisi uygulanan programların içeriği değil programların dış şoklara karşı dayanıklılığı ve bu şoklar karşısında kırılganlığının çok olmasıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
2001 TÜRKİYE VE 2001 ARJANTİN KRİZLERİNİN VE KRİZDEN ÇIKIŞ YOLLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye ve Arjantin ekonomisinin karşılaştırılması sadece olayların benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaktan ziyade krizlerin öncü göstergeleri de ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Bu şamada Türkiye ve Arjantin'in 1990 sonrasında gösterdiği ekonomik performanslar ve ekonomi tarih bakımında benzerlikleri yadsınamaz. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunan Türkiye ve Arjantin sabit kur rejimlerini uygulamış ve bunun sonuncunda krizle karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum iki ülke için kur rejimleri konusunda ayrıca diğer ekonomi politikaları konusunda çok iyi bir laboratuar olma özelliğine sahiptir.

Türkiye ve Arjantin demografik ve siyasi gelişim yönünde farklılıklar mevcuttur. Arjantin Türkiye'nin yaklaşık 3,5 katı büyüklüğünde toprağa sahipken nüfus yönüyle Türkiye'nin yarısı kadardır. Arjantin doğal kaynak yönü ile de Türkiye'den daha çok avantajlara sahiptir. Petrol doğal gaz ve maden açısında ihraç konumunda bulunmaktadır. Türkiye ise petrol ve doğalgazda net ithalatçıdır. Ayrıca Türkiye jeopolitik ve tarihsel yönden Arjantin'de daha üstün ve tecrübelidir. Arjantin de eyalet sisteminde dolayı ayrı eyalet bütçeleri, Türkiye ise genel bütçenin yanında mahalli idarelere (Belediye) bütçeleri mevcuttur (Feldstein, 2002).

Ekonomik anlamda ise Arjantin ekonomi büyüklüğü Türkiye ekonomisinde daha güçlü olmuştur. Mili gelirde ise Türkiye'nin çok üzerinde ve kişi başı milli gelirde ise yaklaşık 3 katı fazlalığına sahip olmuştur. Diğer taraftan, Türkiye ise Arjantin ekonomisinde daha fazla dış ticaret hacmine sahip olmuştur. Özellikle Avrupa'ya yakınlığı dolaysıyla dış ticaret yönüyle Arjantin ekonomisinden daha avantajlı konumundadır. Ayrıca Türkiye'de mahalli idarelerin, Arjantin'de ise eyaletlerin kontrol dışı harcamalarındaki artışlar her iki ülkede kamu harcamaları yönüyle önemli benzerlikler göstermiştir (Hanke, 2001).

Arjantin bulunduğu coğrafyada ekonomi yönüyle en güçlü olanıdır. Kişi başına düşen milli gelirde Güney Amerika'da birincidir. Dış ticaret ilişkilerinde en çok Brezilya'ya ve ABD'ye bağımlıdır. Fakat her iki ülkede de net ithalatçı konumundadır. Türkiye ise bulunduğu coğrafya'da ekonomik yönden Avrupa'ya göre oldukça zayıftır. Fakat güneyine göre ise daha gelişmiş altyapısı ve sanayisi ile oldukça güçlü bir ülkedir. Dış ticaret de en çok Almanya, ABD ve güneyde ise İran ile çok sıkı ilişkileri vardır.

Siyasi olarak Arjantin ve Türkiye demokratik bir yapıya sahiptirler. Fakat Arjantin demokratik rejime Türkiye'den geç geçmiştir. Her iki ülkede siyasi istikrarsızlık mevcuttur ve ekonomi politikalarına çok büyük bir etkisi olmuştur. Ekonomide liberalleşme sürecine de her iki aynı dönemde başlamış ve Türkiye 1989, Arjantin ise 1991'de sermaye piyasalarını serbestleştirmiştir. Arjantin 1990 öncesinde önemli krizler yaşamıştır. Hiperenflasyon ile baş edemez durumlara gelmiş, aynı dönemde Türkiye ise ekonomi alanda serbestleşme politikalarına hız vermiş uzun süre mücadele edeceği çift haneli kronik enflasyon ile yakından tanışmıştır. Fakat Türkiye Arjantin gibi hiperenflasyon riskine maruz kalmamıştır. Bunu yanında iki ülkede ekonomik yönde uzun süreli durgunluk yaşamış ve IMF ile çeşitli zamanlar ekonomik politikalar uygulamıştır.

Uygulan politikalar uzun vadede ekonomik kriz ile sonuçlansa da kısa vade Arjantin Türkiye'den daha başarılı olmuştur. 1990 yılında sonra Arjantin hiperenflasyondan tek haneli enflasyonu yakalamasına rağmen Türkiye'de çift haneli enflasyondan kurtulmayı ancak 2002'den sonra başarabilmiştir.
Diğer taraftan Türkiye Arjantin'e nispeten tarım ülkesi konumdadır ve Türkiye ekonomisi Arjantin ekonomisine göre daha fazla kayıt dışılığa sahiptir. Aynı zamanda her iki ülkede yolsuzluk ekonomisi ülke ekonomisine büyük zararlar vermiştir (CHP Arjantin Raporu, 2002).

Türkiye ve Arjantin ekonomik ve siyasi yönde farklılık ve benzerliklerin özetle anlatımdan sonra bu bölümde ikinci ve üçüncü bölümde 1990–2000 yılların ekonomik performanslarının ardında iki ülkenin ekonomik göstergeleri karşılaştırıp 2001 ekonomik krizden çıkış yollarının tutarlığını ortaya konmuştur.

4.1 Türkiye Ve Arjantin 2001 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırılması

Türkiye ve Arjantin ekonomilerinin yaşadığı 2001 ekonomik krizlerin belli başlı krizi tetikleyen unsurların benzerlik ve farklılık noktasında ele alınarak krizlerin yapısı hakkında daha objektif kriterler ortaya konabilir. Burada, ekonomik krizin genel tanımı olan üretimde ani düşüş, İşsizlikte ani bir artışla beraber enflasyon ve faizlerin yükselmesini hatırlatmak faydalı olacaktır (Gerni ve Diğerleri, 2005). Kriz göstergelerinde karşılaştırılmasında birinci kategoride Bankacılık sektörü ile işgücü piyasası; ikinci kategoride ise mali politika ve son olarak da para politikası yer alacaktır.

4.1.1 Bankacılık Sektörü Ve İşgücü Piyasası

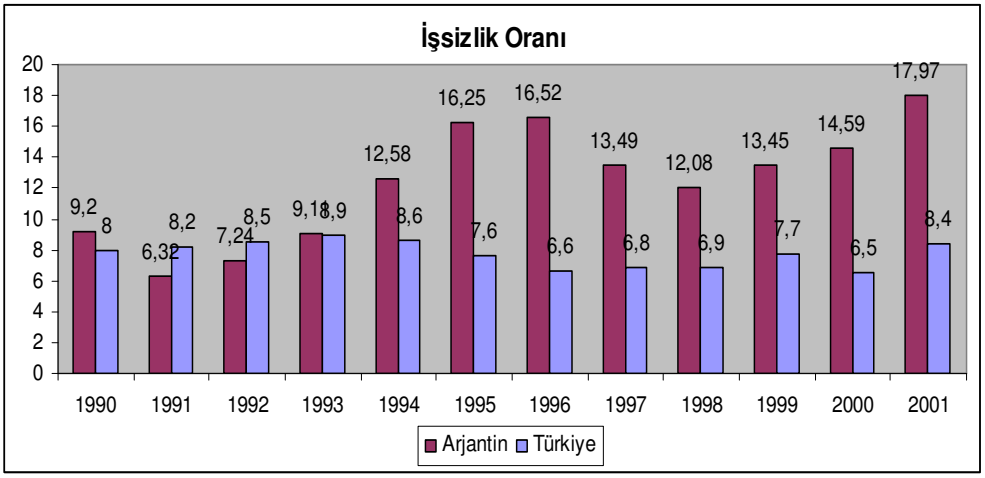
Türkiye ve Arjantin bankacılık sektöründe farklılıkların belirgin olduğu bir alandır. 1991 yılında Arjantin ekonomik program gereği bankacılık sektöründe daha güçlü hale gelmiştir. Türkiye ise bu dönemde bankacılık alan da gerekli yapılsa reformların yapılmadığından 2000, 2001 krizlerin baş mimarı olarak bankalar gösterilmiştir. Arjantin Meksika krizinin ardından bankacılık alanında bir takım ciddi adımlar atmıştır. Türkiye ise bankacılık sektöründe gerekli denetim mekanizmasını ancak 2000 yılında daha aktif hale getirmiştir. Mevduat güvencesi Türkiye'de 1994'te % 100 sigorta uygulaması ile devlet güvencesi getirilmiştir. Oysa Arjantin mevduat güvencesini 20000 ABD doları ile sınırlandırmış daha sonraları bunu 30000 dolara çıkarmıştır. 1990–2000 yılları arasında bankacılık sektöründe diğer bir farklılıkta Türkiye'de banka sayısı özellikle 1994 yılında sonra hızlı bir şekilde artmış ve kamu bankaları hemen hemen her yıl zarar açıklamışlardır (Parasız, 2001). Arjantin ise banka sayısı 1995'ten sonra hızlı bir düşüş göstermiş rekabet ortamının oluşturulmasıyla

banka birleşmeleri ve kamu bankaların özelleştirilmesi yapılmıştır (De la Torre ve Diğerleri, 2002).

Türkiye ve Arjantin bankacılık sistem işleyişine bakıldığında ise 1991–2000 yılları arasında benzerliklerinde yok değil. Bu dönemde her iki ülkede de bankalar asli vazifesi olan kredi sağlamadan daha çok yurtdışında düşük faiz ile borçlanıp kamuya yüksek reel faizle borç vererek yüksek karlılık peşinde koşmuşlardır. Fakat bu durum bankalar açısında yüksek döviz riski anlamına gelse de bu riski kamu yüklendiği için bu durumdan hiç de şikayetçi olma gereği duymamışlardır (Türk Bankalar Birliği, 2004).

İşgücü piyasasında ise Arjantin ve Türkiye yapısal anlamda çok farklılar göstermektedir. Çünkü Arjantin 1991 yılından sonra işgücü piyasasında çok ciddi yapısal reformlar yapmıştır. Bazı otoriteler tarafından ise işgücü piyasa yapısından esnekliğin (Ücret esnekliliğin) yeterince sağlanmamasından dolayı 2001 krizin yaşandığı tezi üretilmiştir . Sanayi sektörün, bu esneklilik dolaysıyla ciddi bir biçimde dış ticarette rekabet edebilirliği kırılmış ve bunun yanında yerli paranın reel olarak değerlenmesi gibi bazı etkenlerle ihracat azalmıştır. İhracatın düşmesiyle cari ve dış ticaret açığı artmış bu da krizin tetikleyici unsuru olarak gösterilmiştir (Musa, 2003). Bu bakımdan işgücü piyasası Türkiye ve Arjantin için ayrı bir önem arz etmektedir.

Grafik 4.1: Arjantin'de ve Türkiye'de İşsizlik Oranları

Kaynak: TUİK, IMF Balance of Payment Statistic Data Base, Secretariat of the Argentina Treasury. Ministry of Economy

Türkiye ve Arjantin emek piyasasında diğer önemli farklılık ise Türkiye'nin tarım alanındaki istihdamı 1991–2001 arasında % 35 civarındayken Arjantin bu oran %5–6 dolaylarındadır. Diğer taraftan Arjantin'de Türkiye'nin çok üzerinde bir işsizlik oranı gerçekleşmiştir. Bu duruma Türkiye'nin tarımdaki istihdamının çok fazla olmasıyla ücretsiz aile işçiliğin fazlalılığı gösterilebilir. (1991–2001 yılları arasında tarım dışı işsizlik ortalama % 13–14 düzeylerinde olmuştur.) İşsizlik oranına bakıldığında ise krizlerin işsizlik oranların artışı üzerinde önemli bir etkisini görülmektedir. 1994 yılında Türkiye'nin ekonomik krizin etkisiyle işsizlik oranı düşerken aynı yıllardan Arjantin'de bu oran % 3,75 dolayında Meksika Tekila kriziyle yükselmiştir. Fakat Türkiye 2000 ve 2001 yılında yaşadığı krizlerin etkisiyle işsizlik oranı 2000 yılında % 6,5'ten % 10,3'e çıkmıştır. Aynı şekilde Arjantin'de 2001 krizinin etkisiyle işsizlik % 3 kadar artmıştır.

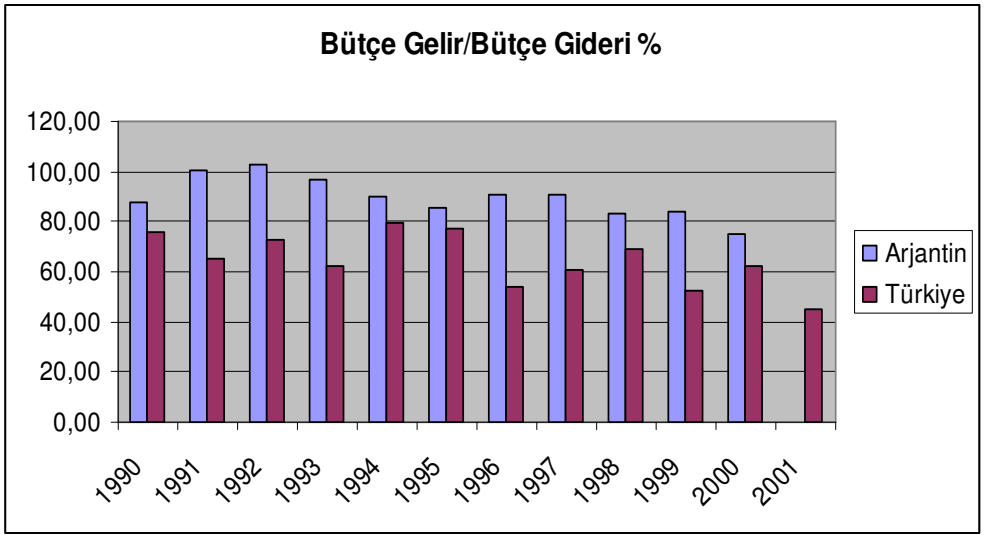
Arjantin ve Türkiye'nin işgücü piyasası yönüyle önemli yapısal farklılıklar gösterse de kriz dönemlerinde verdiği tepki aynı olmuştur. Fakat iç şoklardan daha ziyade işsizlik oranların krize karşı davranışları yönüyle krizlerin ilk belirtisi olan bu orandaki ani büyük artışlar her iki ülkede gerçekleşmiştir (Türkiye Merkez Bankası, Mayıs 2002).

4.1.2 Mali Politika

Mali politika araçları, Türkiye ve Arjantin krizlerin değerlendirilmesinde belki de tarihsel yönüyle en etkilisi olanıdır. Çünkü iki ülkede uzun yıllar bütçe açıkları yüksek dış borçlanma ve istikrarsız büyüme ile çok sorun yaşamışlardır. Türkiye kamu harcamaları yönüyle 1990 yıllarında aşırı bir artış sergilemiştir. Bu durumu borçlanma kanalıyla finanse etme yoluna girmiştir. Arjantin ise 1990 öncesinde aynı şekilde borçlanarak kamu bütçesi finansmanını sağlamıştır. Fakat Arjantin Türkiye'den daha iyi bir bütçe yönetimi sergilemiştir. Türkiye'ye göre iyi bütçe yönetimi sergilemesi bütçe disiplinin iyi olduğu anlamına gelmediği söylenebilir. Çünkü Arjantin'in kamu bütçesi dış borç stokuna göre çok da iyi durumda değildi. 1990–2001 yılları arasında bütçe performansına baktığımızda Arjantin ekonomisinin birkaç yıl bütçe fazlalığı verdiği

Türkiye'nin ise bütçe fazlalığı vermediği görülmüştür. Her iki ülkede kamu harcamalarının frenlenmesi gerekliliğinin yanında ekonomik büyümenin lokomotifi konumuna kamu harcamalarını oturtmuşlardır. 1990–2001 yılları arasında Türkiye ekonomisi ortalama % 2,9 büyürken Arjantin ekonomisi % 3,16 büyümüştür. Ancak her iki ülkede Meksika, Asya ve Brezilya kriz dalgalarından etkilenerek ekonomilerinde resesyon yaşamışlardır. 1999 yılında Türkiye yaşanan deprem Türkiye'nin ekonomik büyümesini Arjantin'den farklı olarak etkilemiştir.

Grafik 4.2: Bütçe Gelirlerinin Harcamaları Karşılama Oranları

Kaynak: TUİK, IMF Balance of Payment Statistic Data Base

Bütçe gelirlerinin giderlerinin karşılama oranı bakımından Arjantin Türkiye göre çok iyi trend çizmiştir. Fakat yıllar itibariyle her iki ülkede de gelirlerin giderlerin karşılama oranı hızla azalmıştır. Ayrıca 1990–2001 yıllarında Arjantin'in bütçe göstergelerinde iyileşmelerde aynı dönemde yapılan özelleştirme gelirleri etkili olmuştur. Bunu yanında 1990-2001 dönmelerinde bütçe dengesinin GSMH oranı Türkiye'de ortalama olarak – 7,8 civarındayken Arjantin'de bu oran -2,33 düzeyinde gerçekleşmiştir (Egeli, 2000 ve Pou, 2000).

Arjantin ve Türkiye borçlanma konusun da yeterli özveri gösterememişlerdir. 1993-1998 yıllarında Arjantin dış borç/GSYİH oarnı % 12'lik bir artış

göstermiştir. Halbuki bu dönemde Arjantin ekonomi yönünden çok iyi performans gösterdiği dönem olmasına rağmen borç yükünde bu miktarda artış çok yüksek olmuştur. Türkiye'de kamu borç yükü 1990-2000 yıllarında sürekli artmıştır. Toplam borç yükü 2000 yılında % 88 dolaylarına kadar yaklaşmış ve 2001 yılında % 140 kadar çıkmıştır (Egeli, 2000). Arjantin ise dış borç stoku kamu ve özel kesim toplamında GSYİH oranı 2000 yılında % 50'lerin üzerinde gerçekleşirken 2001 yılında % 132 kadar artmıştır. Kamu kesim dış borç yükünde ise Türkiye Arjantin'e göre daha avantajlı olmuştur. Öyle ki Türkiye kamu borç stoku 2000 yılında % 24,6 iken Arjantin'de bu oran % 30'dur. Ayrıca dış borç stokunun ihracata oranında da Türkiye Arjantin'e göre daha avantajlı olmuştur. Borç yüklerinin kiriz öncesinde sadece % 50-60'larda olan her iki ülkede de diğer sanayileşmiş ülkelerin borç yapısına benzer durum olmasına rağmen ekonomik krizin yaşanmasını iki şeye bağlamak mümkün:

Birincisi kamu gelirleri yaratma konusunda kaynak yetersizliği ve dış borçlanmalarının yabancı döviz cinsinde yapılmasında dolayı döviz riskinin artmasıdır. Birinci neden Türkiye ve Arjantin gibi ülkelerde bütçe gelir yaratma konusunda dış piyasalara çok güven verici yönü olmamıştır. Bütçe gelirlerinde vergi gelirlerin oranı % 20'nin üzerine çıkarmak çok zor bir hale gelmiştir. Halbuki gelişmiş olan ülkelerde bu oran % 50'nin üzerinde olmuştur.

İkinci neden ise dış borçlanmada gelişmekte olan ülkelerin döviz riski çok yüksek olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde döviz riski neredeyse hiç yoktur. Çünkü bu ülkelerin para birimleri uluslar arası konvertibilite edilebilmektedir. Örneğin, ABD ve İngiltere dış borçları çok yüksektir fakat her iki ülkenin de para birimleri dünyanın hemen hemen her yerinde değişim aracı olarak kullanılabilir olmasından bu ülkelerin para politikası araçlarında her hangi bir kısıtlama olmamaktadır. Arjantin ve Türkiye 1990–2000 yılları arasında dış borçlanma karşında fazla döviz riski satın almışlardır. Çünkü her iki ülkede sabit kur rejimi uygulamasıyla para politikalarının kısıtlamışlar ve değerlenen yerel para birimine karşıda riskleri yükselmiştir (Mussa, 2003).

Diğer taraftan, dış piyasalardan güven ortamının krizlerin oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle 1998 ve 1999 yıllarında yaşanılan Asya ve Brezilya krizlerin dış piyasalar üzerinde olumsuz etki bırakmıştır. Türkiye ve Arjantin'in toplam borç yüklerinin de meydana gelen yüksek artışlar dış piyasalarda mali disiplin uygulanmadığı yönden risk algılanması oluşmuştur. Özellikle Arjantin'in geçmişte ertelenen dış borç ödemeleri veya yeniden yapılandırılan borçlardan dolayı sicilinin bozuk olması Türkiye karşısından daha iyi mali yapıya sahip olsa da dış piyasa da Türkiye'den farklı olarak mali alanda riski algılamasını artırmıştır (Feldstein 2002).

Sonuç olarak, Türkiye ve Arjantin mali politikasında görünen aksaklıklar krize hazırlayıcı bir etki yapmıştır. Bu etkinin Arjantin için en tetikleyicisi olan toplam borç yükünün beklenmedik şekilde sürekli artması; Türkiye için ise toplam borç yükünün yanında mali yapının bozulması ve bütçe açıklarının her yıl sürekli artması olmuştur.

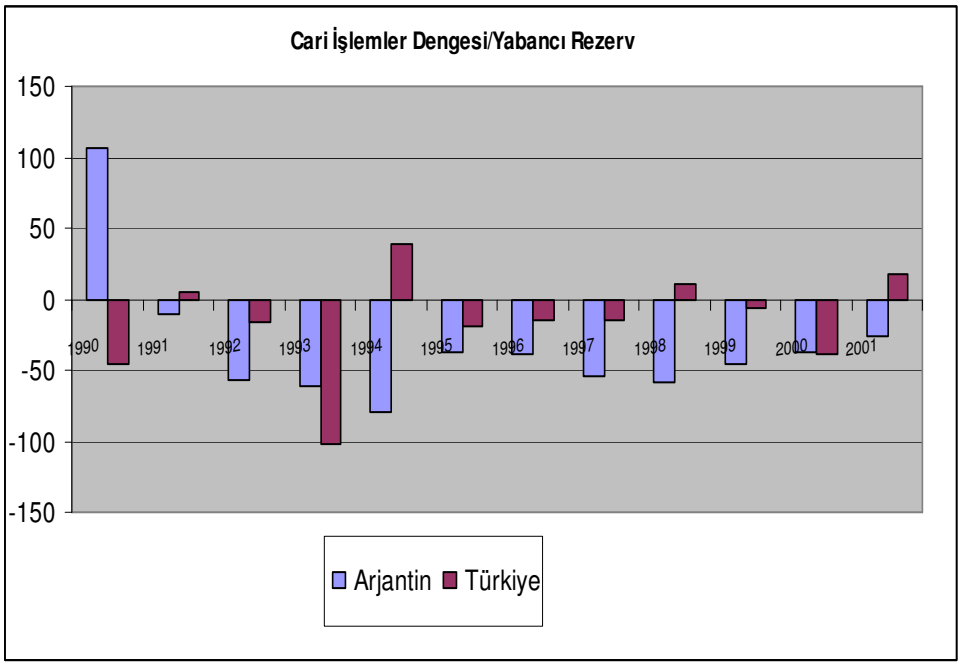
4.1.3 Para Politikası

Türkiye ve Arjantin ekonomilerinde yaşanılan 2001 krizlerin en temel belirleyici noktasında para piyasalarından hareketlilik olmuştur. Bu dönmelerde şüphesiz her iki ülkede uygulanan kur politikaları sabit kur rejimi sistemine oturtulmuştu. Bu kur uygulamalarında başta dış ticaret olmak üzere enflasyon, faiz ve cari işlemler dengesinde çok olumsuz etkileri olmuştur. Enflasyonun kur artışına göre yüksek olması (Yerel paranın reel değerlenmesi) hem bir fiyat (ikame) etkisi hem de gelir etkisi ortaya çıkarmıştır. Bu etkilerle ithalat talebi hızla yükselmiştir. Bu tür talep artışı ile ithalata dayalı bir büyüme ortaya çıkmıştır.

Aslında 1990 sonrası gelişmekte olan piyasalarda çıkan krizlerin kur politikaları ile çok sıkı bir ilişkisi olduğu yönünde iktisat dünyasında genel bir fikir hakim olmuştur. Öyle ki finansal krizler ve kur sistemleri hakkında araştırmalarını bulunan Dornbusch şöyle demiştir: "Döviz kuruna dayalı istikrar programı üç aşamadan geçer. Birinci aşama yararlıdır; döviz kurundaki istikrar, ekonomide

de genel bir istikrar sağlar. İkinci aşamada paranın reel olarak değer kazandığı bellidir, giderek daha çok farkına varılır, fakat bu konuda bir şey yapmak uygun görülmez. Üçüncü ve son aşamada artık bir şey yapmak için çok geçtir. Paranın reel değer kazanması (ve diğer koşullar) yüksek oranlı bir devalüasyonu gerekli kılar. Ancak politika buna izin vermeyecektir. Koşullar inkar edilerek bir süre daha geçer, . . . ve sonra . . . kötü haberler birikir ve döviz krizi başlar" (Uygur, 2001). Türkiye ve Arjantin 2001 krizlerinde gelişen olaylar aynı yol içinde gelişmiştir. Fakat Arjantin kur sistemi Türkiye'den farklı olarak katı kuralları olan Para Kurulu uygulamıştır. Türkiye'de ise 1999'a kadar kontrollü serbest kur politikası uygulanmış, piyasada belirlenen kura Merkez Bankası sürekli müdahalelerde bulunmuştur. 1999 yılında IMF ile yapılan program gereği yüksek enflasyonu kontrol altında tutabilmek için Dolar ve Euro'ya endeksli sepet üzerine belirlenen sabit kur rejimi uygulamıştır. Arjantin para kuruldan önemli bir farkı da Türkiye yıllık yapılacak devalüasyon oranı piyasaya duyurmak ve % 20'yi geçirmemek zorunda oluşudur. (Doğan, 2005)

Grafik 4.3: Arjantin ve Türkiye'nin Yabancı Rezerv Miktarının Cari İşlemler Dengesine Oranı

Kaynak: TCMB, BCRA, IMF

Türkiye 1994 yaşadığı finansal kriz sonrası uyguladığı kur sisteminden 1999 yılında sabit kura geçiş sağlamıştır. Arjantin ise 1991 Konvertibilite planı çerçevesinde Para Kurulu sistemini uygulamaktaydı. Sabit kurun reel olarak yerel para değerlenmesiyle birlikte her iki ülkede de ithalat artışı olmuş ve bu artış dış ticaret ve cari işlemler açığını yükseltmiştir. İki ülkede de dış borçlanmanın artış göstermesi ve dış piyasalarda risk algılanmasının artmasıyla ekonomi dar boğaza girmiştir. Türkiye'de Arjantin'den farklı olarak Bankacılık sektöründe kötü yönetim ve Bankaların kar amacıyla pozisyon açıklarının artırmalarıyla döviz riski daha çok yükselmiştir. 1990 -2001 yılları arasında Arjantin ve Türkiye dış ticaret açıklarının ve cari işlemler açığının çok artığını ve her iki ülkede buna paralel olarak reel faizlerin de artırmak zorunda kaldığı görülmüştür. Portföy yatırımlarda ilk önceleri girişler fazla olmasına rağmen 1998 yılından sonra Arjantin'de Brezilya krizi etkisiyle, Türkiye'de ise 1999 depremi ve Asya krizinden dolayı ekonomik resesyon yaşanmasından dolayı söz konusu dönemde sermaye girişleri hızla azalmıştır. Öyle ki yabancı rezervlerin cari işlemleri açığının kapatma oranı iyice azalmıştır. Grafik 4.3'te negatif göstergeler cari işlemler açığının olduğu dönemlerdir. Sıfır çizgisinin altında kalan trende bakıldığında bu oran Arjantin ve Türkiye'de yüksek olduğu görülmektedir. 1998'de bu oran Arjantin % 60'dır. Yani Arjantin elinde bulunan döviz rezervlerinin % 60 ile cari işlemler açığını kapatabilmektedir. Türkiye'de ise 2000 yılında % 40 seviyelerinde kadar ulaşmıştır. Bu oran Türkiye için 1990'dan beri en yüksek seviyedir.

Söz konusu eksende hareketle, kur rejimleri her iki ülkeyinin de hem dış ticaret hem de cari işlemler dengesini olumsuz etkilemiştir (Irwing, 2001). Arjantin sabit kur rejiminde 1998'e kadar çok fayda görse de ekonomik krize engel olamamıştır. Nitekim her iki ülkede artan cari açık, borçlar ve reel faizler ve akabinde aniden % 9000'lere kadar çıkan gecelik faizler, yükselen enflasyon ve döviz kuru ve artan dış borçlar yaşanılanın ekonomik kriz olduğunu göstermiştir.

4.2 Türkiye Ve Arjantin'in 2001 Ekonomik Krizinden Çıkış Yolları

Türkiye Arjantin ekonomiklerin yaşadıkları 2001 krizlerin başlıca nedenleri benzerlik göstermiştir. Bu benzerliklerin yanında bazı noktalarda da farklılıklar olmuştur. Daha önce bahsedildiği üzere Arjantin ekonomisinin Türkiye ekonomisine göre daha sağlam bir yapıda olduğu ve Bankacılık alanında reformları Türkiye'den daha önceleri yapmış olmaları krizlerinden nedenlerinde farklılığı oluşturmaktadır.

Söz konusu benzerlikler ise kamu maliyesinde disiplinden uzaklaşma, aşırı borçlanma, cari açık ve reel döviz kurunun değerlenmesine karşı önlemlerde gerekli esnekliğin gösterilmemesidir. Dolaysıyla krizden çıkış yollarının her iki ülkede karşılaştırmasını üç ayrı noktada yapılmalıdır. Bunlar: Reel ve Bankacılık sektöründeki gelişmeler ve para politikası ve cari açık ve son olarak kamu maliyesi ve borçlardır.

4.2.1 Reel Ve Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler

Türkiye'de 2001 krizi sonrasında reel ve bankacılık sektörlerde ciddi yapılanma içerisine girdi. Özellikle 2000 yılında yaşanılan ekonomik krizin en önemli nedenlerinde biri olarak Bankacılık sektörü gösterilmiştir. Bankacılık sektörüne ilk önlem olarak 2000 yılında faaliyete geçen BDDK olmuştur. BDDK görev olarak bankacılık alanında gerekli düzenleme ve denetimleri yapmak ve mali durumu zayıflamış olan bankaların TMSF bünyesine devretmek olarak tanımlanabilir (Eğilmez, Kumcu, 2005).

2001 yılında Türkiye, krizden çıkmak ve kriz ekonomilerinden kurtulmak için Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hazırlamıştır. Bu program gereği, kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere bankacılık sektöründe hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma sonucunda mali piyasaların etkin bir biçimde işlemesi ve bankacılık kesimi ve reel sektör arasında sağlıklı bir ilişkinin yeniden kurulması hedeflenmiştir (Turan, 2005). 2000 yılında, çıkarılan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile getirilen temel uygulamalar idari ve mali açıdan tam bağımsız bir denetim ve gözetim otoritesi

tesis edilmiştir. Ayrıca risk izleme ve yönetim anlayışının değiştirilmesi, mali bünye sorunları olan bankaların sistematik bir risk doğurmasını engelleyerek bankacılık sektörünün etkin olarak çalışmasını sağlayacak tedbirlerin alınması ve bunun için gerekli mekanizmanın oluşturulması hedeflenmiştir**.** Bu kanunun en önemli etkisi de mevduat güvencesinin 50 bin YTL ile sınırlandırılması olmuştur. Bu düzenlemeler ile birlikte Kamu bankaları da ayrıca bir yeni yapılanmaya gitmiştir. Özelikle krizden sonrası birçok kamu bankası tasfiye edilmiş ve öncekine göre daha çağdaş yönetim anlayışı içeren ve idari ve mali açıdan daha güçlü olması için Nisan 2001'de kamu bankaları yönetimi Ortak Yönetim Kurulu'na devredilmiştir. Ayrıca kamu bankalarının özelleştirilmesine gidilmiş Vakıfbank ve Halkbank gibi büyük kamu bankları özelleştirme kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte, Merkez Bankası ilgili çıkarılan kanunlar ile Avrupa Merkez Bankasının bağımsızlığına benzer bir yapılandırmayla Bankanın temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu belirlenmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2001).

Finansal alanda ise İstanbul Yaklaşım ile ekonomiye katma değer yarattığına inanılan ve finansal darboğaz yaşayan üretici firmaların fon yaratma kabiliyetleri de dikkate alınarak alacaklı kuruluşlarca uygun görülecek makul bir süreç içerisinde ve makul koşullarla, gerek katma değer yaratmaya devam etmeleri, gerekse öngörülen süre içerisinde mali kesime olan geri ödeme yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine olanak sağlanması amaçlanmıştır. Bu platform neticesinde reel sektör ile finans sektörü arasında bir anlaşma sağlanarak finansal anlamda zor olan, ancak gerekli kolaylıklar neticesinde faaliyetine devam edecek durumda olan üretici firmaların verimli bir şekilde faaliyette bulunmasına imkan sağlanması, söz konusu firmaların ticari faaliyetlerinin genişlemesi yoluyla, tedarikçi ve alıcı durumunda olan diğer firmalara iş olanakları oluşturulması ile istihdamın ve üretimde kapasite kullanımının artırılması, diğer taraftan, reel sektör ve mali sektör kuruluşlarının, bu anlaşmaya dayalı düzenlemeleri yapması suretiyle bilançolarını düzen ve

şeffaflık konusunda oluşturmayı, bunun sonucunda vergi tahsilatının artırılması hedeflenmiştir. (Erdönmez, 2002)

Reel sektörde ise kriz sonrasında gerekli ciddi reformlar yapılamamıştır. Reel sektör üzerinde maliyetler çok ciddi biçimde azaltılamamış, GEGP kapsamında özel sektör için gerekli teşviklerin adil ve denetimle yapılıp eski dönemlerde olduğu gibi istismara fırsat verilmeyeceği belirtilmiştir. 2002'yeni kurulan hükümet birlikte Acil Eylem Planı uygulanmış ve bu uygulamayla reel sektörün canlandırılması için ise doğrudan yabancı yatırımları özendirici tedbirler alınması, KOBİ'leri destekleyici düzenlemelere ağırlık verilmesi planlanmıştır (Şimşek, 2007). Dolayısıyla bu öneriler, IMF'in önerileri ile şekillenen önceki istikrar programlarının belirlediği tedbirler ile uyumlu olmuştur. Ayrıca serbest bırakılan döviz kuru etkisiyle reel üretimin ihracat artışı ile birlikte artırılması öngörülmüştür. Bu konuda reel sektör kendi çabaları ile ihracat ve üretimde artış sağlasa da yerel para YTL'nin aşırı değerlenmesi ile birlikte sıkıntı yaşanmıştır.

Her ne kadar ihracat artışları sağlansa da üretimin giderek dışa bağımlılığı artmış ve bu da dış ticaret konusunda açıkların artmasına neden olmuştur. Reel sektör konusunda bürokratik işlemlerin azaltılması işsizliğin düşürülmesine yönelik teşvik uygulamalarında beklendiği gibi bir verim alınamamıştır.

Arjantin bankacılık alanında ilk ciddi reformları 1991 sonrasında yapmıştır. Bu dönemde özellik Tekila krizi sonrası bankacılık sektörünün kırılganlıklarını hafifletmek için bir dizi programlar uygulamıştır. Arjantin 1992 yılında mevduat sigorta fonu kaldırmış 1994 sonrası bu sigortayı tekrar limitli bir şekilde tekrar getirmiştir. Yine aynı dönemde Arjantin bankaların denetlenmesi için Merkez Bankası bünyesinde ciddi denetim faaliyetleri gerçekleşmiştir (Kaya, 2001). Kriz sonrası dönemde ise bankacılık alanında tekrar düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler neticesinde Arjantin bankacılık sistemi daha sağlam yapıya kavuşmuş ve bu yapıyla birlikte Ülkeye olan güven riski düşmüştür (IMF, 2004). 2002 yılında kriz sonrasında halkın büyük tepki

gösterdiği yaklaşık 60–65 milyar dolar alacağına ilişkin yeni ödeme planı yapmıştır. Bu plan çerçevesinde ödemlerde genel olarak ödemelerde uygulanacak kur paritesi üzerinde durulmuştur. Ocak 2003'te IMF ile tekrar masaya oturan Arjantin dış borçlarında yaptığı son düzenlemelerle (yeniden yapılandırma) birlikte uluslararası likidite fazlalığından finansal piyasalarda çok iyi gelişme göstermiştir. Genel olarak Arjantin Finansal ve Reel sektör alanında 1991 konvertibilite planına göre yapılmış reformların sürdürülmesi yönünde politika üretmiştir.

Tablo 4.1: Arjantin ve Türkiye 2001 Krizi Sonrası Ekonomik Göstergeler

	ARJANTİN			TÜRKİYE		
Yıl	GSYİH (Milyon Dolar)	İşsizlik Oranı %	GSYİH Büyüme %	GSYİH (Milyon Dolar)	İşsizlik Oranı %	GSMH Büyüme %
2002	100832,3	17,50	-10,90	169252,4	10,300	7,90
2003	129623,8	16,82	8,90	258822,3	10,500	5,90
2004	154243,8	13,63	9,00	321276,9	10,300	9,90
2005	183427,2	11,58	9,20	363583,6	10,200	7,60
2006	218137,7	10,17	8,50	408739,0	9,875	6,1

Kaynak: TUİK Kitap, IMF database System

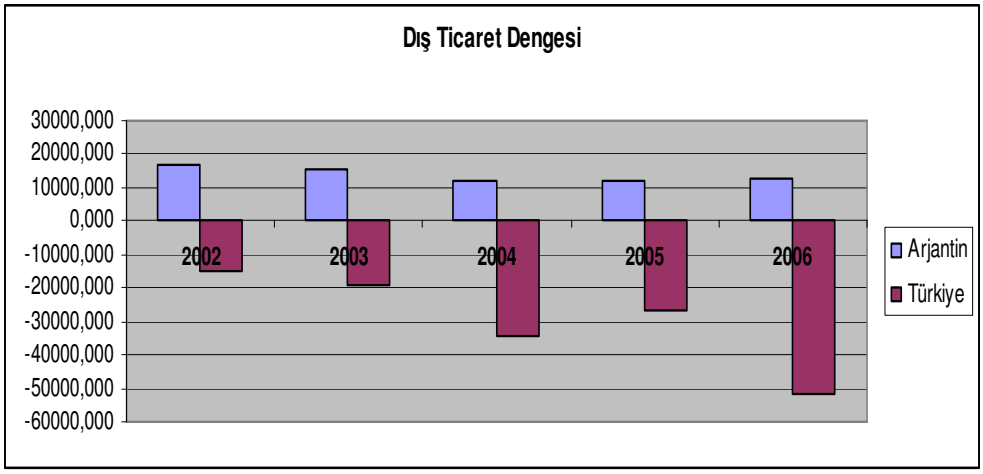
Not: GSYİH verileri yerel para cinsinden yıllık ABD dolar döviz kuru üzerinde dolara çevrilmiştir.

Arjantin ekonomisi kriz sonrasında yüksek büyüme hızına sahip olarak üretime dayalı gelişme gösterebilmiştir. Türkiye ise Arjantin gibi ekonomik büyüme göstermiş fakat büyümeyi genel olarak verimlik artışı ve ithalat kaynaklı olmuştur (Kaya, 2001). Arjantin ekonomisinde istikrarlı büyüme yanında işsizlik oranlarında göz görünür düşüş yaşanmıştır. 2002 yılında % 17,5 olan işsizlik oranı 2006 yılında % 10,17 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise bu oran kriz sonrası % 10,3 iken 2006 yılında ancak % 9,87 düşebilmiştir. Bu nokta da Arjantin ekonomisi Türkiye ekonomisine göre daha sağlıklı ve topluma yayılmış bir gelişme göstermiştir.

Diğer taraftan işgücü piyasasında her iki ülkede yapısal değişimler gerçekleşmiştir. Her yıl büyüyen ekonomiye rağmen istihdam sayısında Arjantin büyük düşüş göstermiştir. 2002 yılında istihdam gücü sayısı yaklaşık 14 milyon iken 2006 yılında 11 milyona kadar gerilemiştir. Bununla birlikte

işsizlerin sayısı 2002 yılına göre 2006'da toplam 1,5 milyon bir düşüş olmuştur. Türkiye ise bu sayı söz konusu dönemde ciddi bir değişiklik göstermemiş, işsizlik oranının değişmesinde istihdam katılım sayısının artması etkili olmuştur (IMF 2004). Fakat Arjantin ekonomisinin büyümesine karşın istihdamdaki azalışlarında işsizlik oranında düşmesine etkisi yadsınamaz. Türkiye'de bir diğer yapısal dönüşüm ise tarım istihdamın giderek düşmesi olmuştur. Emek-yoğun üretim tarzından teknoloji yoğun üretim tarzına geçilmesi ile birlikte işsizlik oranında beklenen düşüş gösterilememiştir.

Grafik 4.4: 2002–2006 Arjantin Türkiye Dış Ticaret Dengesi

Kaynak: IMF Balance of Payment Statistic Data Base

Söz konusu dönemde Arjantin ve Türkiye kriz sonrası büyümenin ve istihdam üzerinde önemli etkiye sahip dış ticarette kayda değer gelişmeler göstermiştir. Özellikle Türkiye'nin kriz sonrasında kurda yaşanan devalüasyon ile birlikte ihracat artışlarının olması ve böylece reel ekonomide istihdam alanı oluşturma yönünde beklentileri çoktu. Arjantin ise Türkiye gibi kur devalüasyonunu mecburi yaşamış ve ardında 1991–2001 yıllarında uyguladığı döviz kuru terk etmiştir. Türkiye kriz sonrasında en çok önem verdiği konu dış ticaret olmuştur. Çünkü kriz ekonomilerinde kurtulmaların yolu üretime dayalı iç ve dış talebi yüksek bir ekonomiye sahip olmakla geçmekteydi (Celasun, 2001). Türkiye özellikle ihracata uyguladığı teşvikler ve dış ticarette farklı ülkelere açılımları ile büyük bir ihracat patlaması yaşamıştır. Özellikle Çin ile tekstil alanında

rekabette pazarlamaya yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu sektörde ihracat düşüşlerine engel olunamamıştır. Türkiye bu durumda tekstil ağırlıklı ihracattan teknolojik mallara ve otomotiv sektörüne yönelmiştir. Söz konusu dönemde Türkiye ihracat artışı 2002 yılına göre 2006 yılında yaklaşık 50 milyar dolar artmıştır. Arjantin ise petrol gibi sürekli değerlenen bir madene sahip olmasının avantajları dış ticarette kullanabilmiştir. Bölgesel ticaret ortalıklarında aktif rol oynayan Arjantin 2002 sonrası bölgesel ticaret ortaklıklarında yapıcı değişikler yaşamış ve bunun neticesinde ihracatta 2002 yılına göre 2006 yılında 20 milyar dolarlık artış göstermiştir (Yeldan, 2005). İthalat miktarında ise her iki ülkede ciddi artışlar olmuştur. Ama Türkiye'de ithalat artışların ihracatın sürekli üzerinde kalmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı giderek düşüş göstermiştir. Her iki ekonomide de ihracat ve ithalatın GSYİH içindeki paylarına ciddi artışlar yaşanmıştır. Dış ticaret dengesinde Türkiye önceki yıllarda olduğu gibi sürekli dış ticaret açığı vermiştir. Bu durumda sürekli artış görünen dış ticaret açığı 2006 yılında 50 milyar dolarlık gibi rekor bir seviyeye yaklaşmıştır. İthalata dayalı sanayi sektörünün ve aşırı döviz girişi sonuncunda değerlenen yerel para sonucunda ithalatta ki artış beklentilerin çok üzerinde olmuştur. Arjantin ise Türkiye'nin tam tersi olarak sürekli dış ticaret fazlası vermiştir. Fakat Türkiye'nin dış ticaret hacmi Arjantin ekonomisine göre çok ciddi bir artış göstermiştir. Dış ticarette gösterilen bu performans büyümenin de önemli bir etkeni olmuştur (Yeldan, 2005)

Türkiye ve Arjantin gibi gelişmekte olan ülkelerde 2001 sonrası yıllarda dış ticaret hacimlerinin artmasında dünya genelinde talebin artması etkili olmuştur. Fakat Türkiye ve Arjantin 2001 krizi öncesinde yaşadığı ekonomik krizlerinden sonra ekonomilerinde dış ticaretleri bu kadar geliştirememişlerdir. Dış ticaret gelişmesinde, sonraki bölümlerde irdelenmiş olan, döviz kurların etkisini de unutmamak gerekmektedir. Serbest piyasa da belirlenen döviz kurunun zararı da son yıllarda Türkiye'de görülmüştür. Aşırı dolarizasyon neticesinde uluslar arası piyasalarda da sürekli değer kaybeden dolar Türkiye'de değerinde ciddi düşüşler yaşamış ve ithalatta tüketim ve ara mal kalemindeki artışlar dış ticaret

aleyhine gelişme başlamıştır (Yeldan, 2005). Netice itibariyle, Türkiye ve Arjantin 2001 krizi sonrasında gösterdiği reel ve finansal piyasalarda gelişmelerde başarı gösterebilmişlerdir. Fakat bu başarının özellikle büyümenin istikrarlı olması bakımında çok önem arz etmektedir. Ayrıca Arjantin'in kriz sonrası ekonomik durumu Türkiye'ye göre daha sağlam görülmektedir. Bu duruma Arjantin'inin Türkiye'den çok önceleri yaptığı Bankacılık reformunun ve diğer yapısal değişiklerin etkisi olmuştur. Öyle ki Türkiye Arjantin'in 1991–2001 yıllarında yaptığı reformları ancak 2000 yılında yapabilmiştir. Fakat Arjantin'in yaşadığı 2001 ekonomik kriz bu reformlar sonrasında olmasında ayrıca düşündürücüdür.

4.2.2 Para Politikası Ve Cari Açık

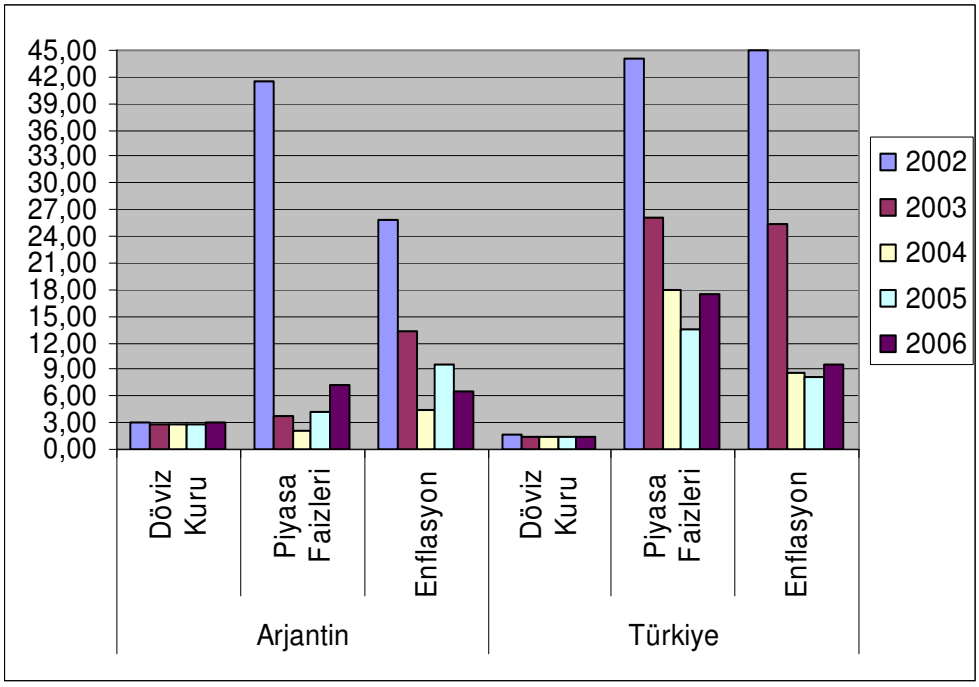
Gelişmekte olan ülkelerde 1990'lı yıllarda yaşanan krizlerin temel referansı kur rejimi ve buna bağlı olarak cari dengede meydana gelen bozulmalar olmuştur. Türkiye'de 2001 krizinin çıkış nedenlerinden en önemlisi cari açık olmuştur. Arjantin'de ise durum bundan farksız değildi. Reel olarak değerlenen peso ve sonrasında artan cari açıklar ekonomiyi oldukça zora sokmuştur.

Türkiye 2001 krizinin ardında IMF ile yeniden masaya oturmuş ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hazırlamıştır. Daha önceleri IMF ile 2000 yılında yapılan görüşmelerde serbest dalgalı kura geçişin aşamalı olması kararlaştırılmasına rağmen 2001 krizinden sonra Türkiye serbest dalgalı geçmiştir. Türkiye GEGP gereğince para politikasında temel olarak enflasyonu düşürmek ve enflasyon ile mücadeleyi serbest kur altında yapmak olarak belirtmiştir. Serbest dalgalı kur rejimi altında enflasyon hedeflemesi yöntemine geçiş kritik önem kazanmış ve bu programın öngördüğü fiyat istikrarın başarısı için para politikası üzerindeki kamu harcamaları baskısının azaltılması ve ekonomik birimlerin enflasyon hedefi doğrultusunda ileriye yönelik fiyat-ücret politikasına geçmeleri gerektirmiştir. Enflasyonun tek haneli düzeye indirilmesi amacıyla, sürdürülebilir kamu kesimi dengesine ulaşıncaya kadar mali uyum ve uygun gelirler politikalar sürdürülmüş ve özelleştirme programı hızlandırılmıştır. 2002 yılında enflasyonun düşürülmesi için kur hedeflenmesi

uygulamasının ardından, 2003 yılından itibaren fiyat istikrarın ön planda tutan bir para politikasıyla ikame edilmiştir (Aydoğan, 2004). Merkez Bankasının da söz konusu dönemde temel amacının fiyat istikrarını sağlamak gibi nihai hedefe kilitlenmesi para politikasının kriz sonrasında enflasyon düşürme odaklı olmasına işarettir. Ayrıca 2002'den sonra Merkez Bankası enflasyon hedeflemesine geçmiş ve enflasyon hedeflenmesinde başarı sadece para politikası ile değil kamu finansmanındaki tercihler ve kamu disiplinindeki kararlılıkla mümkün olmuştur (Doğan, 2005).

Arjantin ise kriz sonrasında uygulamalar Türkiye'ninkine benzer yapıda olmuştur. Kriz sonrası Duhalde yönetimi ile birlikte on yıldır uygulanan Peso-Dolar paritesine son verilip, Peso 6 Ocak 2002 tarihinde yüzde 29 oranında devalüe edilmiş, hükümet, dış ticaret ve sermaye işlemlerinde resmi kuru 1 dolar=1,4 peso olarak belirlemiştir. Lüks malların ithalatı, turizm ve diğer işlemlerde ise piyasa kurlarının geçerli olması kararlaştırılmıştır. 11 Şubat 2002 tarihinde ise ikili döviz kuru sisteminden vazgeçilerek Peso serbest dalgalanmaya bırakılmıştır (IMF,2004). Para politikasında Arjantin de fiyat istikrarı uygulaması temel hedef olarak belirlemiştir. Bu bağlamda Arjantin Merkez Bankası temel hedefleri uzun dönemde öngörülen enflasyon hedeflemesini tutturmaktır. Böylece fiyat istikrarının sağlanmasında parasal gelişme hızını belli seviyede tutup mali disiplinden taviz vermemekle son üç yılda başarı sağlamış görülmektedir (IMF,2004).

Grafik 4.5: 2002–2006 Türkiye ve Arjantin Döviz Kuru, Enflasyon, Mevduat Faizleri

Not: Döviz Kuru ABD dolarının yerel para karşılığıdır. Türkiye döviz kuru her yılın Aralık ayı son iş gününe ait "satış" kuru verileridir.
Kaynak: www.tuik.gov.tr: Uluslararası Göstergeler, TCMB

Kriz sonrası Türkiye ve Arjantin ekonomilerinde fiyat istikrarı uygulamasının enflasyon ayağında ciddi başarılar elde edilebilmiştir. Düşen enflasyon ile birlikte faizlerde inerken döviz kurunda revalüasyonlar yaşanmıştır. Özellikle Türkiye yerel parası dolar karşısında değerlenmiş ve bu da enflasyonun düşmesini etkilemiştir. Türkiye'nin yıllık enflasyonu 2002 yılında % 45 iken 2006 yılında % 9,6 gibi tek hanelere kadar gerilemiştir. Fakat Türkiye'de düşen enflasyona karşı faizler beklenen düzeyde gerilememiştir. Reel faizler % 14 gibi hala dünya piyasalarında en yüksek faize sahiptir. Arjantin'de ise yıllık enflasyon 2002 yılından % 25,9 iken 2006 yılında % 6,6 olmuştur. Arjantin'de Türkiye'ye göre faizler daha fazla düşmüş ve enflasyonla daha paralellik göstermiştir. Faizlerin daha çok düşmesi şüphesiz Arjantin ekonomisinin krizden çıkışının ve kırılganlık riskinin azaltılmasını hızlandırmıştır.2002 yılında % 25,9 olan piyasa faizleri 2006 yılında 7,2 gerilemiştir (Caprio ve Diğerleri, 2005). Fakat 2006 öncesinde yıllarda 2005'te % 4,1 ve 2004'te ise %

2,0 faiz oranlarına sahip Arjantin Mayıs 2006 uluslararası dalgalanmalardan etkilenmiş ve faizler 2006 yılında yükselmiştir. Arjantin yerel parası da dolar karşısında uluslararası piyasalara uygun hareket ederek değerlenmiş fakat bu değerlenme Türkiye'deki gibi çok fazla olmamıştır. Bu durumda Arjantin'in uluslararası rekabet gücünün Türkiye'ye nispeten daha güçlü kılmıştır. Uygulanan serbest dalgalı kur politikasında altında Türkiye'de fiyat istikrarında başarı göstermiştir. Fakat faizlerin henüz düşmemesi ve özelleştirme gelirlerine rağmen faizlerin hareketsizliğin Türkiye'yi endişelendirmektedir. Arjantin ise fiyat istikrarı sağlanması hem enflasyonu düşürmede hem de faizlerin makul bir seviye inmesinde daha iyi sonuçlar elde edebilmiştir. Her iki ülkede uluslararası dalgalamalara karşı eski kırılganlıklarını gidermişlerdir. Son yaşanılan Mayıs 2006 uluslararası dalgalamalardan ve Amerika mortgage krizinden çok etkilenmemeleri her iki ülkenin kırılganlıkların azalmasının göstergesi olmuştur. Unutmamak gerekir ki bu uluslararası konjonktür Türkiye'nin faizlerinin de düşüş trendine girmesinin en önemli engeli olmuştur.

4.2.2.1 Cari Açık

Arjantin ve Türkiye ekonomisinin kiriz öncesinde en kritik konusu cari dengede sürekli açıklar vermeleri olmuştur. Sabit kur rejimlerinde cari açıkların artması yerel paranın reel olarak değerlenmesi sonucu olmuştur. Türkiye ve Arjantin serbest dalgalı kur rejimine geçmesi cari dengenin döviz kurlarına düzeltici etki yapmasını yönelik beklentiler ağır basmıştır. Bu beklentilerde döviz kurlarından cari dengeyi üzerinde etkili olması da kaçınılmazdı. Türkiye ve Arjantin ekonomilerinde krizden sonraki dönemlerde zıt bir cari denge oluşmuştur. Türkiye her yıl sürekli artan bir cari açık; Arjantin'de ise her yıl fazla veren bir cari denge söz konusu olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin cari açıklarının fazla artmasında en yüksek pay sahibi ihracatın hızından daha hızlı artan ithalat olmuştur. Türkiye cari açıkları kısa vadede portföy yatırımları ve özelleştirme gelirleri ayrıca doğrudan sermaye girişlerinde yaşanılan yüksek artışlar ile olmuştur. Son dönemlerde Türkiye en ciddi ekonomik sorunlarında biri sürekli artan cari açıklar olmuştur. Serbest kur rejiminde piyasa şartlarında oluşan

parite yüksek reel faiz ile sürekli yabancı sermaye girişinden dolayı dolarizasyon ortamı oluşturulmuş ve neticesinde yerel para sürekli değerlenmiştir. Bu değerlenme konusunda iç fiyatlar göreceli olarak yükselmiş ve dış fiyatlar ise göreceli olarak düşmüştür. Bu da ithalata dayalı tüketim, üretim ve yatırıma olan talep artmıştır. Nitekim artan dış ticaret açıkları cari dengede de açık vererek son yıllarda rekor seviyelere ulaşmıştır (Caprio ve Diğerleri, 2005). Arjantin ise serbest kur rejimi Türkiye gibi aksi tesir yapmamıştır. En azından cari dengede Arjantin ve diğer Latin ülkelerin çoğu fazlalık vererek yabancı döviz rezervlerini artmışlar hatta Arjantin cari fazla ile elde ettiği rezervleri ile IMF olan borçlarının tamamını 2006 yılı başlarında kapatmıştır. 2006 yılında IMF olan borçların ödenmesinden sonra Arjantin'in ödemeler bilançosunda tek açık verdiği hesap sermaye hesabı olmuştur. Diğer yıllarda dış ticaret fazlalığından dolayı cari dengede sürekli fazlalık vermeyi başaran Arjantin döviz rezervleri 30 milyar dolara kadar çıkmıştır.

Tablo 4.2: 2002–2006 Arjantin, Türkiye Ödemeler Bilançosu Özeti ve Döviz Rezervleri

	ARJANTİN				TÜRKİYE				
Yıl	Cari Den./ GSYİH %	Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi Milyon Dolar	Portföy Milyon Dolar	Döviz Rezervi Milyon Dolar	Cari Denge/ GSYİH	Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi Milyon Dolar	Portföy Milyon Dolar	Döviz Rezerv Milyon Dolar	Cari Açık/ Döv. Rezervi
2002	8,69	2776,04	-4640,3	10395,10	-0,90	962	-593	26884	5,66
2003	6,28	878,23	-7758,1	13144,80	-3,10	1253	2465	33793	23,78
2004	2,09	3448,71	-9415,6	18007,50	-4,86	2024	8023	35480	43,97
2005	3,10	3954,14	-670,5	22742,00	-6,22	8723	13437	50402	44,85
2006	3,71	2721,22	6449,4	30420,90	-8,02	19136	7373	60710	53,98

Kaynak: IMF Balance of Payment Statistic Data Base

Türkiye ve Arjantin 2002 yılından sonra birçok makro ekonomik göstergelerde farklılıklar göstermiştir. Bu nokta da Arjantin ekonomisinin 2002 yılında cari dengede fazlalık vermesi diğer yatırım kanallarını da etkilemiştir. Özellikle cari işlemler dengesi fazlalığı veren ülkeler başka ülke tasarruflarına ihtiyaçları azalır (Eğilmez, Kumcu, 2005). Böylece reel faizlerde gözle görünür düşüşler yaşanır. Arjantin cari fazla vererek reel faizlerde önemli düşüşler göstermiştir. Bunun yanında Arjantin portföy yatırımlarında piyasa faizlerinin düşük olduğu

dönemde net eksi olmuştur. 2006 yılında faizler % 7,2 yükselmiş ve portföy yatırımları net artı olarak 6,4 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Kriz sonrası doğrudan yabancı yatırım yönüyle ile Arjantin vasat bir performans sergilemiştir. Döviz rezervlerinde ise ciddi artışlar olmuş ve 2006 yılında 30 milyar dolarlık rezerve ulaşmıştır.

Türkiye ise cari açıkların kriz sonrasında da her yıl artması cari açıklarının GSYİH'ye oranını önemli hale getirmiştir. 2002 yılında bu oran % 0,9 gerçekleşirken 2006'da % 8,02'ye yükselmiştir. Söz konusu dönemde cari açıklarının GSYİH oranın büyümesi Mayıs 2006 finansal dalgalanmada en çok Türkiye'yi etkilemiştir. Kriz sonrası uygulanan GEGP cari denge konusunda yeterince başarılı olamamıştır. Cari denge açıklarının finansmanı için diğer ülke tasarrufları çekmek için yüksek faiz ve düşük enflasyon uygulaması yapılmıştır. Portföy yatırımlarında her yıl artması ve 2005 yılında 13 milyar dolara seviyeleri gelmesi Türkiye'nin kısa dönemde önemli finansmanı olmuştur. 2006'da ise portföy yatırımları uluslararası dalgalanma etkisiyle 7 milyar dolara gerilemiştir. Söz konusu dönemde Türkiye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında önemli ölçüde artışlar meydana gelmiştir. 2002 yılında 0,96 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım 2006 yılında 20 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu da en önemli etken 2006 yılında yapılan özelleştirmeler kanalıyla gelen yabancı yatırımcılardır. Türkiye finansal hesaplarındaki hareketlilik rezervleri miktarına da yansımış ve 2002 yılında 26,8 milyar dolar olan döviz rezervi 2006 yılında 60 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye'nin diğer önemli gelişmesi cari açığın döviz rezervlerine oranı 2002 yılında % 5,66 iken 2006 yılında % 53,98 olmuştur. Yani Türkiye 2006 yılında elindeki dövizin yarısı ile cari açıklarını finanse edebilecek duruma gelmiştir. Netice itibariyle, Türkiye 2001 sonrası geçtiği GEGP ile enflasyon ile başarılı mücadele verebilmiştir. Fakat bu mücadelede faizlerin, işsizlik oranlarının yüksekliğine kalıcı bir etki yapamamıştır. Bilakis dışa bağımlılığın artması ve yüksek cari açık ile ekonomik yapı tehlikeye girmiştir. Arjantin ise Türkiye'nin

aksine kriz sonrası krizden çıkış için uygulanan politikalar ciddi başarılar elde edilebilmiştir.

4.2.3 Kamu Maliyesi Ve Borçlar

Önceki bölümlerde 1990–2001 yılları arasında Türkiye ve Arjantin ekonomisinin kırılganlığının artmasının sebeplerinden bir tanesinde kamu maliyesinin disiplinsiz olduğundan söz edilmiştir. Dolaysıyla, krizden çıkış ve kriz kırılganlıkların azaltılmasında kamu maliyesinin durumu ve kamu finansmanı açısından borç stoku önem arz etmiştir. Arjantin 2001 kriz sonrasında kamu harcamalarında azaltılması için disiplin, kamu gelirlerinin artırılması konusunda vergi reformuna ihtiyaç duymuştur. Arjantin ekonomisinin eyaletlerin kontrolsüz harcamalarından dolayı sürekli transfer giderleri yapmış ve bu da kamu maliyesinin disiplini bozmuştur. 2003 Eylül ayında eyaletler ile birlikte kamu reform uygulamalarına geçilmiş ve 2004 Mart itibariyle de bu reformların temel yapısı üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Ağustos 2004 Finansal Sorumluluk Kanunu kongre tarafından kabul edilmiş ve bu kanuna göre mali verimliliğin artırılması ve eyalet harcamalarına kısaltama getirilmiştir. Bu reform süreci içerinde vergiler reformlarının da yapılmıştır. Vergi reformunun en önemli ayağı gelir vergi tabanının genişletilmesi olmuştur. Ayrıca bazı vergi kalemleri üzerinde vergi artışları da yapılmıştır. Bunun yanında kamu reformunun diğer önemli noktası da sosyal güvenlik reformu olmuştur. Sosyal güvenlik reformunda daha etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulması için yasal düzenlemeler getirilmiştir. (IMF 2004; Oxford Analytica, 2006). Türkiye ise kriz sonrası ortaya koyduğu Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında kamu maliyesinde disiplin sağlanması ve vergi ve sosyal güvenlik reformların yapılması gibi bir dizi yasal tedbirlerin alınması yönünde karar kılınmıştır. GEGP'nin öngördüğü mali politikası Ortodoks mali politikası yönünde olmuş kamu harcamalarının daraltılmasıyla daraltıcı biri politika uygulanmıştır. 2002 yılında Acil Eylem Planı ile de mali alanda bir dizi reformlar yapılmıştır. Mali yıl kaldırılmıştır, vergi affı getirilmiş, vergi tabanı yaygınlaştırılmış ve özelleştirme kapsamına alınan birçok kurum özelleşme ve

kısa vadede bütçeye ayrı bir finansman kaynağı oluşturulmuştur. Türkiye söz konusu dönemde faiz dışı fazla hedeflemesine gitmiş bütçe giderlerinin büyük kısmını faizlere harcamıştır. Fakat faiz harcamaların oranın 2000 yılındaki %50'ini çok altına çekebilmiştir (Şimşek, 2007).

Arjantin ve Türkiye kriz sonrası ciddi harcama daraltıcı politikalar uygulayarak mali disiplin sergilemişlerdir. Türkiye'nin özelleştirmeden elde ettiği gelirlerle birlikte bütçe dengesindeki açıklarını kısa dönemde azaltabilmiş ve bütçe açıklarının GSMH oranı 2002'de % 15 olurken 2006 yılında bu oran % 1'e kadar gerilemişti. Arjantin ise kontrolsüz harcama yapan eyalet harcamalarını disiplin altına almış ve kamu maliyesindeki disiplin para piyasalarında da olumlu algılanarak faizlerin ve enflasyonun düşmesinde önemli rol oynamıştır (Caprio ve Diğerleri, 2005).

4.2.3.1 Borçlar

Türkiye ve Arjantin kriz sonrasında krizden kurtulmak ve uluslararası güven tesisi yeniden yapmak için bir dizi programlar ve bu programlar kapsamında bir dizi reformlar uygulanmışlardır. Aslında uygulanan reformlar aynı hedefe kilitlense de her iki ülkede aynı sonuçlar alamamışlardır. Bunda şüphesiz ki her iki ülkenin bulunduğu farklı coğrafya, ticaret konusunda yaptıkları farklı ekonomik işbirlikleri, bazı sektörlerdeki farklı yapısal sorunlar etkili olmuştur. Borçlar konusunda da her iki ülke kriz sonrasında farklı durum arz etmişlerdir. Arjantin dış borçlarını önemli derecede azaltırken Türkiye ise dış borç stoku devamlı artmıştır.

Arjantin 2003 yılında borçların ödemesinde yeniden yapılandırmaya gitmiş ve cari işlemler dengesinde fazla vermesi ayrıca faizlerin gerilemesiyle birlikte borçlarının büyük bir bölümü düşürmüştür (Oxford Analytica, 2006). Türkiye ise kamu finansmanında ve cari açık finansmanında sürekli borçlanmak zorunda kalmış ve yerel paranın hem reel hem de nominal bazda değerlenmesiyle dış borçlanma artmıştır. Türkiye ayrıca borç yapısını değiştirmiş kısa vadeli borçlanmadan uzun vadeli borçlanmaya geçerek borç vadelerini uzatabilmiştir (Türkiye Merkez Bankası, 2001)

Tablo 4.3: 2003–2006 Arjantin ve Türkiye Dış Borç Oranları

Ülke	Yıl	Dış Borçlar (Milyar Dolar)	Dış Borç/ GSYİH %	Rezerv/ Dış Borç %	İhracat/ Dış Borç %	Cari Fazla/ Dış borç %
Arjantin	2003	165	130,23	8,56	5,6	4,93
	2004	170	114,55	11,5	5	1,89
	2005	113	62,66	24,67	2,8	5,04
	2006	109	51,7	32,7	2,3	7,43
						İç borçlar (Milyon YTL)
Türkiye	2003	144	55,64	23,47	32,34	201,39
	2004	161	50,11	22,04	38,31	233,86
	2005	169	46,48	29,82	42,56	257,53
	2006	208	50,89	29,19	39,38	267,26

Kaynak: K25, IMF Balance of Payment Statistic Data Base, Hazine Müsteşarlığı

Türkiye ve Arjantin 2003 ile 2006 yıllarda borç oranlarında ekonomik anlamda en sağlıklı gelişmeyi Arjantin gösterebilmiştir. 2003 yılında 163 milyar dolara ulaşan dış borcunu 2006 yılında 109 milyar dolara indirmiştir. Türkiye ise 2003'te 144 olan dış borcu 2006'da 208 milyar dolara yükselmiştir. Her iki ülkede de borç yükü yaklaşık % 50'li seviyelerine inmiştir. Rezervlerin dış borcu karşılama oranı ise Arjantin'de 2006'da % 32,7 olurken Türkiye'de ise % 29,19 olmuştur. Bu oran söz konusu yıllarda iki ülkede de artan bir trend göstermiştir.

Bunun yanında, ihracatın dış borca oranı Arjantin'de çok düşük kalırken Türkiye'de ise ortalama % 35 seviyelerinde gerçekleşiştir. Fakat hem dış ticarette hem de cari işlemeler dengesinde fazlalık veren Arjantin'in cari fazlası oranı ise 2006 yılında % 7,43 ulaşmıştır. Her yıl cari açık veren Türkiye ise iç borç stokunda ciddi artışlar yaşaması Türkiye'nin krizden çıkış için uyguladığı ekonomik programların yeterince verimli ve etkin olmadığı görülmüştür. Türkiye'de özellikle 2004'ten sonrasında özel kesim dış borçlanması artmış kamu kesimde 2005 yılında dış borçlanma düşerek iç piyasadan borçlanma oranını artırmıştır. Sonuç olarak, Arjantin kriz sonrası uyguladığı ekonomik program ve politikalarında hem borç hem de kamu maliyesi konusunda Türkiye'den daha başarılıdır. Bu başarıda şüphesiz etkin para ve dış ticaret politikalarının da etkisi olmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin kapalı ekonomiden daha liberal ekonomiye geçişleri beklendiği gibi kolay olmamış ve beklendiği gibi kısa zamanda büyük refah artışları sağlanamamıştır. Söz konusu dönemde ekonomik krizlerin en sık yaşandığı yıllar olmuştur. Türkiye ve Arjantin gelişmekte olan ülkeler sınıfından kriz tecrübeleri ile hem zamansal olarak hem de deneyim olarak farklı özelliklerinden daha çok benzer yönleri ortaya çıkmıştır. Araştırmaya genel çerçevesi içerisinde bakıldığına şunlar söylenebilir:

1. Türkiye ve Arjantin kriz öncesi yaklaşık 10 yıllık deneyimlerinde bankacılık ve finansal anlamda farklılıklar göstermiştir. Türkiye'nin 2001 sonrasında bankacılık alanında yaptığı değişimi Arjantin 1991–2000 yıllarında yapmıştır. Bu dönemde bankacılık reformunu uygulayan Arjantin yine de krizden kurtulamamıştır.
2. Türkiye ve Arjantin'in diğer bir farklılığı yeraltı kaynaklarıdır. Arjantin özellikle petrol üreten bir ülke olması konumunu 2001 ekonomik kriz sonrası iyi değerlendirmiş ve net enerji ihracatçısı olmuştur. Türkiye ise enerji ithalatı toplam ithalatının ortalama % 30-35'ine tekabül etmektedir. Bu durum Türkiye'nin hareket alanını daraltmaktadır.
3. Türkiye bir tarım ülkesi ve aynı zamanda geleneksel tarım örgütlenmesine bağlı düşük verimli üretime sahipken Arjantin ise tarım alanında Latin Amerika ülkeleri içerisinde en verimli üretime sahiptir. Arjantin, bu yönüyle kriz sonrası ekonomik yönden Türkiye'den daha iyi bir performans sergilemiştir.
4. Arjantin 2001 ekonomik krizinin de 1994 yılındaki Meksika ve 1999 yılındaki Brezilya krizlerinden çok etkilenmiştir. İki ülkenin Arjantin ticaret hacminde büyük paya sahip olması krizin hazırlayıcı unsurları olmuştur. Türkiye'de ise 1994 krizi, 1998 Rusya ve Asya krizleri, 1999 yılında Ağustos Depremi ve 2000 yılında yaşanan bankacılık krizi 2001 krizinin tetikleyicileri olmuştur.

5. Kriz öncesi Türkiye ve Arjantin'in uyguladığı gevşek mali politika ve uluslararası ekonomik konjonktüre uygun para politikası geliştirememeleri para piyasalarında kırılganlığı artırmıştır.
6. İki ülkede cari açıkların artması ve uygulanan kur rejiminin esnekliliğinin az olması sonucunda ülke döviz rezervlerini hızla eritmiş ve reel faizlerin artmasına engel olunamamıştır. Hem bütçe hem de cari açıkların finansmanında ülke borçları ciddi derecede artmış ve uluslararası piyasada Ülke Güven Riskini yükselmiştir. Özelilikle Arjantin Türkiye'ye göre daha sağlam ekonomiye sahipken ekonomisinde kriz yaşamasının en önemli etkeni daha önce moratoryum ilan ettiği için ülke güven riski priminin yüksek olmasıdır.
7. İki ülkede kriz öncesi ekonomik yapının ve siyasi yönetimin (yolsuzluk, siyasi istikrar…) küreselleşen sermayeye karşı yeterince güven verememiş bundan dolayı yüksek faiz uygulamak zorunda kalıp "Borç Tuzağı" içine girmişlerdir. Finansal piyasalarda spekülatif kazanç elde etmeye çalışanların sayısı artarak sıcak para hareketleri yükselmiştir. Ülkelerde yatırım risklerinin yükselmesi sonucu sıcak para piyasadan çekilerek ülkeleri borçlarını ödeyemez hale getirmiş ve % 200'e varan devalüasyon, yüksek enflasyon ve aşırı yüksek faizler ile kriz yaşanmıştır.
8. Kriz sonrası Türkiye ve Arjantin gerek mali alanda gerekse finansal alanlarda reformlar yapmış, ülkedeki ekonomik karar mekanizmalarını kurumsallaştırarak daha modern yönetim anlayışına geçilmesiyle ekonomide etkin bir denetim mekanizması geliştirilmiştir. Kriz sonrası iki ülkede temel amaç olarak kamu harcamaların daraltılması ve fiyat istikrarının sağlanması üzerinde yoğunlaşılmıştır. Bu bağlamda, iki ülkede de Serbest Dalgalı Kur Politikasına geçilmiştir. Krizden çıkış için uygulanan bu programlar kısa dönemde Türkiye ve Arjantin'de ekonomik göstergeleri olumlu etkilemiştir. İki ülke de ekonomik büyüme trendine girmiş, dış ticaret hacimlerini artırabilmişler ve enflasyonu tek haneli rakamlara çekebilmişlerdir. Fakat uzun dönemde

Arjantin cari fazla vererek borçlarını ve reel faizleri düşürürken, Türkiye her yıl ortalama % 5 büyümesine rağmen işsizlik düşürülememiş, dış ticaret ve cari açık sürekli yükselmiş ve reel faizlerde gerekli düşüş gösterilememiştir.

9. Türkiye kriz sonrasında yaptığı özelleştirme ve kamu harcamalarında gösterdiği ciddi duruş ile yabancı sermaye çekmeyi başarabilmiştir. Fakat yabancı sermayenin doğrudan üretim amaçlı yatırımları sınırlı kalmış daha çok bankacılık alanında veya portföy yatırım tercihleri ağır basmıştır. Arjantin ise kriz öncesinde kamu maliyesinde yaptığı hataları kriz sonrasında yapmayarak, eyalet bütçelerine yapılan transfer harcamalarında kısıtlamalar veya belli kriterler koyarak kamu harcamalarında önemli tasarruflar yapmıştır.
10. Türkiye'nin kriz sonrasında Arjantin'e nispeten daha düşük performans göstermesinde serbest dalgalı kur rejimi altında yerel paranın değerlenmesi ile dış ticarette beklenen gelişmeyi yapamaması ve ithalata dayalı üretim ve büyümenin getirdiği olumsuzlukları aşamamasından kaynaklanmıştır. Bu durum Türkiye'de borçlanma ihtiyacının yükselmesini ve reel faizlerin düşmemesini de etkilemiştir.
11. Türkiye ve Arjantin kriz öncesi kırılganlıklarını ciddi derecede azaltabilmişlerdir. Çünkü son yaşanan uluslararası dalgalamalardan çok etkilenmemişlerdir. 2001 ekonomik krizinde Türkiye'den çıkan döviz kadar 2006 Mayıs dalgalanmasında sıcak para çıkmasına rağmen Türkiye'de derin bir kriz yaşanmamıştır. Fakat bu dalgalanmada gelişmekte olan ülkeler içerisinde en çok etkilenen Türkiye olmuştur.

Sonuç olarak, Türkiye ve Arjantin gibi gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşıyan ekonomik istikrar ortamının sürekliliğini sağlamak için,

1. Sağlam maliye ve para politikası geliştirilmeli ve bu politikalar döviz kuru politikası ile uyumlu olmalıdır.
2. İstikrarlı büyüme için kamu harcamalarındaki disipline devam edilmeli ve ithalata dayalı büyümeden üretime dayalı büyümeye geçilmeli.

3. Ülke sanayisinin gelişmesi ve uluslararası rekabetini artırmak için yeni politikalar geliştirilmeli ve üretim amaçlı yabancı sermaye teşvik edilmeli.
4. Bağımsız finansal ve bankacılık denetim mekanizmalarının kalitesi yükseltilmeli.
5. Türkiye ihracat teşviklerini artırarak ve ithalat kısıtlayıcı düzenlemelerle dış ticaret açıklarını kapatmalı; cari açık tehlikesini başarı ile yönetmesi için döviz kuru ve faiz politikalarını yeniden gözden geçirmeli ve enflasyon hedeflenmesine daha gerçekçi yaklaşmalı. Ayrıca, Türkiye yüksek reel faiz politikasından vazgeçip yerli yatırımcıya ucuz kredi olanakları sağlamalı.
6. Türkiye kamu finansmanında borçlanmadan ziyade kamu kaynaklarına dayalı finansman aramalı. Özellikle yeraltı kaynaklarının etkin kullanılması konusunda aceleci davranarak dış borçlarını düşürmeli.

Kaynakça

Aizenman, J. (2005). **Financial Liberalizations in Latin-America in the 1990s: A Reassessment. Santa Cruz Center for International Economics.** University of California, Santa Cruz, Paper No: 05-01. Erişim: Eylül, 2007, http://repositories.cdlib.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1050&context=sccie.

Akdiş, Muhammet. (2003). **Türkiye'nin Borç Gelişimi Sorunlar-Öneriler.** Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Yıl:6, Sayı:30, 62-76.

Aktürk, F. (1999). **Türkiye'de İşgücü Piyasası, İstihdam ve İşsizlik,** Çalışma ve Sosyal Güvenlik Dergisi. Nisan-Haziran, Sayı:3, Yıl:2, Ankara, 185-194.

Akyazı, H., (1999). **Para Kurulu Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma.** Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:214

Arda, E. (2002).**Ekonomi sözlüğü**, İstanbul: Alfa.

Argentina Ministry of Economy. **National Bureau of Tax Research and Analysis,**. www.mecon.gov.ar

Arısoy, İ. (2005). **Türkiye'de Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1950-2003)**. Erişim: Ekim, 2007, www.ekonomist.gen.tr/arsiv/makale/i_arisoy_turkiyede_kamu_ve_buyume.pdf.

Arjantin Merkez Bankası (2005). **Temel Ekonomik Göstergeler**. www. bcra.gov.ar

AYDIN, B. (2006). **Tarımsal Arazi Nüfusunda Değişim ve Yansımaları**. İnönü Üniversitesi İİBF Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikası Kurultayı, İnönü Üniversitesi Basımevi, http://kurultay.inonu.edu.tr.

Caprio Ve Diğerleri. (2005). **Financial Crises:Lessons from the Past,Preparation for the Future.** Washington: The Brookings Institution.

Celasun, M. (2001). **2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası :Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme.** Erişm: Eylül, 2007, www.econ.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf.

Chang K., (2003). **The System Of Currency Board: The Experience Of Argentina.** Management Division, Le Moyne College Working Paper Series No: WP2003-06. Erişim: Mart, 2007, www.lemoyne. edu/library/mgmt_wp/wp2003-006.pdf

Cumhuriyet Halk Partisi (Ocak 2002). **Arjantin raporu.** Türkiye.

ÇAĞLAR, Y., (2006). **Tarımsal Gelişme Politikalarında Verimlilik Sorunu ve Ülkesel Bağımsızlık.** İnönü Üniversitesi İİBF Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikası Kurultayı, İnönü Üniversitesi Basımevi, http://kurultay.inonu.edu.tr

ÇAKIR, C., (2006). **Cumhuriyet Dönemi Tarım Politikaları ve Uygulamaları**. İnönü Üniversitesi İİBF Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikası Kurultayı, İnönü Üniversitesi Basımevi, http://kurultay.inonu.edu.tr
Çiloğlu, B. (2002). **Arjantin Ekonomik Krizi: "Bir Arjantinli Kadar Zengin" Deyiminden Ekonomisi Çöken Arjantine**. ASAM Stratejik Analiz, Cilt:2, Sayı:22

Damill ve Diğerleri. (2002). **Argentina: A Decade Of Currency Board.** International Labour Office Geneva . Employment Paper: 2002/42.

De La Torre, A., Yeyati, E. L.ve Schmukler, S. (Haziran 2002). **Argentina's Financial Crisis: Floating Money, Sinking Banking.** Erişim: Ocak, 2007,Markets: The Argentina Crisis, www.nber.org/crisis/argentina_bg.html.

Demirci, N.(2005**). Finansal Krizlerin Anatomisi, Modern Kriz Teorisi Işığında Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye.** İstanbul: Sermaye Piyasa Kurulu Yayınları, Yayın No: 186.

Devlet Planma Teşkilatı. (2006). **Uluslararası Ekonomik Göstergeler.** Ankara.

Doğan, Ç. (2005). **Fiyat İstikrarı Sorunsalı: Merkez Bankası Eksenli Çözüm Stratejileri.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Doğruel, F. ve Doğruel S. (2006). **Bıçak Sırtında Büyüme ve İstikrar.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

DTM (Ocak 2007). **Arjantin.** DTM Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Erişim: Temmuz, 2007, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/AmerikaDb/Arjantin.pdf.

Egeli,H. (2000). **Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıkları.** Erişim: Ağustos, 2007, www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/maliye-genel/diger-yazilar/egeli-gelismekte-olan-butce.pdf

Eğilmez, M., Kumcu, E. (2001). **Krizleri nasıl çıkardık.** İstanbul: Creative.

Eğilmez, M., Kumcu, E. (2005). **Ekonomi Politikası.** İstanbul: Om Yayınları.

Ekici, B. (2002). **Arjantin Yönetim Sistemi**. T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi. Erişim: Eylül, 2007, www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada_Kamu_yon/arjantin.pdf -

Ekzen. N., (2006). **1980-2005: İÇ-Dış Borçlanma Tercihleri.** İnönü Üniversitesi İİBF Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikası Kurultayı, İnönü Üniversitesi Basımevi, http://kurultay.inonu.edu.tr

Emir Y. ve Diğerleri. (2000). **Monetary Polıcy Reactıon Functıon In Turkey.** May 25–27, 2000 Beirut, Banking, Financial Markets and The Economies of the Middle East and North
Africa.

Erçel, G. (1996). **Türkiye'de Para Politikası Uygulamaları Ve Etkileri**. 14 KASIM 1996 Ankara, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Erdömez, P. (2002). **Finansal Yeniden Yapılandırma Programı.** Bankacılar Dergisi, Sayı 41, 9-20.

Eren, A. ve Diğerleri. (2001). **Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiyede Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi.** Erişim: Ağustos, 2007, www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/krz.rtf.

Ersel, H. (2000**). Managing Financial Liberalization in Turkey: Consistent Banking Regulation, Financing Development Workshop**. TESEV ve World Bank Institute, (3).

ESER, U., (2006). **Yeni Liberalizm ve Gelişmekte olan Ülkelerde Sanayileşme: Washington Uzlaşması Politikaları Deneysel Bir Başarı mı? Ülke Deneyimleri ve Alınan Dersler.** İnönü Üniversitesi İİBF Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikası Kurultayı. İnönü Üniversitesi Basımevi, http://kurultay.inonu.edu.tr.

Feldstein, M. (2002). Economic and financial crises in emerging market economies. Chicago: University of Chicago Press.

Gailani, S., Hopenhayn, H. (2001). **Duration And Risk Of Unemployment In Argentina.** Center for International and Development Economics Research. University of California, Berkeley, Paper No:117. Erişim: Eylül, 2007, http://repositories.cdlib.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=iber/cider.

Geithner, T. (2003). **Lessons From Argentina Crises.** IMF publication.

Gerni ve Diğerleri. (2005). **Erken Uyarı Sistemleri Yoluyla Türkiye'deki Ekonomik Krizlerin Analizi**. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi, Ekonometri ve İstatistik, Sayı:2 2005- 11-29.

Hanke S. (2000). **The Disregard For Currency Board Realities**. Cato Journal, Sayı:20, No:1. Erişim: Ocak, 2007, www.cato.org/pubs/journal/cj20n1/cj20n1-7.pdf.

Hanke S. (2001). **Argentina Is No Turkey.** Cato Journal, Erişim: Ocak, 2007, http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=4350.

IMF Balance of Payment Statistic Data Base. www.imf.org

IMF Niyet Mektubu. (9 Aralık 1999). Erişim: Temmuz, 2007, TCMB, www.tcmb. gov.tr/yeni/evds/yayin/imf/mektup.html

IMF. (1998). **Argentina: Recent Economic Development.** Report No: 98/38. www.imf.org

IMF. (2000). **Annual Report**. Washington DC. www.imf.org

IMF. (2004). **Argentina. IMF Country Report** No. 04/194. www.imf.org

IMF. (Haziran 2001). **Staff Country Report, Turkey: Sixth and Seventh Reviews Under the Stand-By Agreement.** No. 01/89. Washington DC.

IMF. (Kasım 2000). **Argentina: Selected Issues and Statistical Annex Report** No: 00/160 Erişim: Ağustos 2007, http://www.imf.org.

IMF. (Şubat 2000). **Staff Country Report, Turkey: Selected Issues and Statistical Appendix.** No. 00/14. Washington DC.

Irwing, G. (2001). **Currency Boards And Currency Crises.** Oxford University. Erişim: Ağustos, 2007, http//www.rgemonitor.com/asiacri2.pdf.

İnan, E. (2000). **Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik.** Bankacılık Dergisi, Sayı: 34, Erişim:Ağustos, 2007, http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi34/Etkinlik%20ve%20Verimlilik.doc.

İnan, E. (2002). **Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi.** Bankacılık Dergisi, Sayı: 42, Erişim: Ağustos, 2007, www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi42/Alpan%20Inan_.doc.

Kaya, Y. (2001). **Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma: Arjantin Örneği.** MSPD Çalışma Raporları 2001/2. Ankara: BDDK Mali Sektörler Politkalar Dairesi.

Kazgan, G. (2002). **1990 sonrası yıllarda Türkiye'de Krizler ve İşsizlik; Çalışanlar ve Sosyal Güvenlikleri için Çözümler Açısından bir İrdeleme.**

17-18 Mayıs 2002 İstanbul, Galatasaray Üniversitesi. Erişim: Ağustos, 2007, kazgan.bilgi.edu.tr/docs/1990_sonrasi_yillarda_Turkiye.doc.

KOÇYİĞİT, A., (2006). **Türk Finans Sektörünün Küreselleşmesi: Politikalar ve Olası Sonuçlar.** İnönü Üniversitesi İİBF Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikası Kurultayı, İnönü Üniversitesi Basımevi, http://kurultay.inonu.edu.tr

Köne Aylin, Ç. (2003). **Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması : Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği.** Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (2), 233-246. Erişim: Ekim, 2007, www1.dogus.edu.tr/dogustru/journal/cilt_4_sayi_2/M00098.pdf.

Lamfalsssy, A. (2000). **Financial crises in emerging markets : an essay on financial globalisation and fragility.** New Haven, [Conn.] : Yale University Press.

Marshall, A. (2004). **Labour Market Policies And Regulations In Argentina, Brazil And Mexico: Programmes And Impacts.** Employment Strategy Department. Erişim: Nisan, 2007, www.aset.org.ar/congresos/5/aset/PDF/MARSHALL.PDF.

Mussa, M. (2003). **Arjantin ve IMF.** İstanbul: Yeni Hayat.

Oktar, S. (2001). **Kuramda Ve Uygulamada Para Kurulu.** İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi

Oxford Analytica. (2006). **Argentina Country Report.** Erişim: Kasım, 2007, www.calpers.ca.gov/.../assets/equities/international/permissible-2007/argentina-fiscal-report-2006.pdf.

Özdemir, Y. (2007). **Türkiye'de Yatırım Harcamalarının Gelişimi Ve Kamu Yatırım Politikaları.** Bütçe Dünyası. Erişim: Eylül, 2007, www.butce.org/Html/dergi/27/yozdemir.pdf.
Pakdemirli, E. (2002). **Cumhuriyet Dönemi Ekonomik Büyükleri 1923-2002.** İstanbul: Milliyet Yayınevi.

Parasız, İlker. (2001). **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar.** Bursa: Ezgi Kitabevi.

Perry, G. ve Serven, L. (Haziran 2003). **The Anatomy of a Multiple Crisis: Why Was Argentina Special and What Can We Learn from It?.** World Bank Policy Research Working Paper No. 3081. Erişim:Eylül, 2006, http://info.worldbank.org/etools/docs/library/83690/delatorre.pdf

Pou, P. (2000). **Argentina's Structural Reforms of the 1990s.** Erişim:Kasım 2003. Finance and Development, 37. www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2000/03/pou.htm.

Spiegel, M. (2002). **Argentina's Currency Crisis: Lessons For Asia. Latin America/Caribbean and Asia/Pasific Economics and Business Association**. Working Paper No:2. Erişim: Kasım: 2006, http//www.frbsf.org/publications/economics/letter/2002/el2002-25.pdf.

Şimşek Ayça,H. (2007). **Türkiye'de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri.** Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 44 Sayı:512, 52-68

TCMB, (2006). **2007 Yılında Para ve Kur Politikası**. http//www.tcmb.gov.tr

TCMB, (2007). **2008 Yılında Para ve Kur Politikası.** http//www.tcmb.gov.tr

TCMB.(Mayıs 2002). **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkisi.** Erişim: Eylül, 2007, www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf .

Turan, Z. (2005). **Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000 - Şubat 2001 Krizleri.** TUHİS. Erişim: Eylül, 2007, www.tuhis.org.tr/dergi/agustos2005/makalezturan.pdf .

Türkiye Bankalar Birliği (2001). **Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001.** Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu. Erişim: Eylül, 2007, www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi39/Düzenleme.doc .

Türkiye Bankalar Birliği (2004). **Türk Bankacılık Sektörü.** 5-9 Mayıs 2004 tarihlerinde İzmir'de düzenlenen 2004 Türkiye İktisat Kongres. Erişim: Ekim, 2007,
www.tbb.org.tr/turkce/duyurular/tbb/bankacilik%20sektoru%20raporu.pdf.

Türkiye İstatistikKurumu. (1996). **Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.** Ankara: TUİK Matbaası

Türkiye İstatistikKurumu. (2006). **İstatistik Göstergeler 1923-2005.** Ankara: TUİK Matbaası

UYGUR, E. (2001). **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri.** Tartışma Metni 2001/1. Ankara : Türkiye Ekonomi Kurumu.

UYGUR, E. (2001). **Krizden Krize Türkiye:2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri.** Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni No: 2001/1

Yeldan E. (1997). **Türk Ekonomisinde Krizin Oluşumu.** Ankara: Türk Harb-İş Sendikası Yay.

Yeldan E. (2005). **2005'e Girerken Cari Açık Sorunu.** Erişim: Temmuz, 2007, www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan06_5Ocak05.pdf.

Yentürk, N. (2003). Körlerin **Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.